

واریق

سیزده ساله

فرهنگی فارسی و ترکی

سال سیزدهم

اون اوچ یاشیندا

نور کجه و فارسجا فرهنگی مجموعه

اون اوچونجو ایل

شماره امتیاز ۸۵۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

قیمت : ۷۰۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایچینده کیلر

(فہرست)

صفحة

- ۱- بمناسبت ۵۵۴ فجر : انفجار نور : سید مسعود نقیب (خلخالی) ۲
- ۲- تاریخ زبان ترکی : دکتر جواد ہیئت ۴
- ۳- دؤردلرک : عطا امیری (گؤنول) ۲۳
- ۴- دیریلک نه دیر : محمد امین رسولزاده- یازیمیز اکوچورن : منظوری خامنه‌ای ۲۴
- ۵- یشی سؤزبیرلشمه لری نئجه ایشله دهک : دوقتور محمد تقی زهتابی ۲۷
- ۶- تبریز رادیو سونون وئرلیشلرینه بیر باخیش : حسینقلی سلیمی ۳۸
- ۷- حاجی بکتاش ولی ومقامات حقیقنده : پرفسور سلیمان خیری بولای آذری تور کچه سینه ۴۹
کؤچورن : محمد رضا هیئت
- ۸- پرفسور عباس زمانوفون ۸۰ ایللیگی مناسبتیله : ح- مجید زاده (ساوالان) ۵۹
- ۹- فوتادغو بیلیگده قرآن وحدیثین تاثیرى : محمد قارا (آنکارا) - دوقتور جوادهیئت ۶۳
- ۱۰- وارلیق دان ارکه سلام ۷۹
- ۱۱- ایسته ره : نگار خیاوی، مشکین شهر ۸۰
- ۱۲- فلک اوغلو ۸۱
- ۱۳- گونئی گولشنی : علی عالیفر ۸۲
- ۱۴- چیخدی گؤیه افغانیم. ح. م. ساوالان ۸۵
- ۱۵- دانیس : دوقتور یوسف معماری ۸۶
- ۱۶- پاییز : محمد رضا مقدسی - مراغه‌ای ۸۷
- ۱۷- زامان کور اوغولاری : علی صحتی (صحت) مراغه ۹۰
- ۱۸- اورپو ناللیق مسئلهسی : اروجعلی دوزنانی ۹۲
- ۱۹- مجلس نخبوان قرارداد گلستان وترکمانچای را محکوم کرد ۹۳
- ۲۰- یوخودا گورمه دیگیمی گوزوم ایله گوردوم : شاهین میاب ۹۴
- ۲۱- کهله نین دیلندن : سید علی اکبر سید فضل اله اوغلو ۹۶
- ۲۲- بیزه گلن مکتوبلار ۹۹
- ۲۳- وارلیق : دوقتور علی اکبر ترابی (حالاج اوغلو) ۱۰۱
- ۲۴- شان وطن : بهمن وحدتی (باهار) اورمیه ۱۰۲
- ۲۵- تلبیه دوشدو گوزلریم : محمد سبحانی ۱۰۳
- ۲۶- خیالیم باکی : یاشار حیدر بابا اوغلو ۱۰۴
- ۲۷- قاضی : م. م. ناظر شرفخانه ۱۰۵
- ۲۸- عؤمر رژه سی : ع. جوادی ۱۰۷

- ۲۹- شعر : عباس شیکاهی
 ۳۰- من بشيک داغ بولسادیم : عبدالرحمن ديبه چی
 ۳۱- اوستاد ها بیل شهریمیزده
 ۳۲- عرقچیلیق (نژاد پوستلیک) : آیدین آیتکین
 ۳۳- یثنی کتابلار
 ۳۴- سن همیشه یادیمدا سان : ص - حسنلو « یوخسول »
 ۳۵- بایک رضا زاده دن بیرمکتوب و شعر.
 ۳۶- تورکجه حافظانه لر یا آئینه اوها م
 ۳۷- بیرداها : نزهت تبریزی دن
 ۳۸- حسین جدی دن هجران شعری : م. ع. فرزانه
 ۳۹- آچی خبر : تبریز رضانین شهادتی
 ۴۰- طنطنه لی ادبی - مذهبی مجلس : گوئی لی - ح. م. ساوالان
 ۴۱- فضولی نین ۵۰۰ ایللیک صنعتی نین قدرتی : پرفسور - ف. صادق زاده -
 یازیمیرا کؤچوره ن ح. م. ساوالان
 ۴۲- گچن صابی دان : مشاهیر آذربایجان کتایی حقیقنده : م. ع. فرزانه
 ۴۳- ادبی خبر
 ۴۴- سید حسن شریف زاده : صد سرداری نیا

نوروز مبارک باد

نوروز باستانی را به همه هم میهنان گرامی تبریک گفته خوشی
 و کامیابی همگان را در سال نو از درگاه ایزد یکتا خواستاریم.

وارلیق

نوروز بایرامی مبارک اولسون

یثنی ایللی و نوروز بایرامینی عزیز ائلیمیزه تبریک دئییب ، اولوتانیری دان
 ها میمیزا صاغلیق ، بسا شاری و باریش ایچینده یاشاماغی و خوشبخت
 اولماغی دیله بیریک.

وارلیق

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشر.

پایینز (مهرا، آبان، آذر) ۱۳۷۰ شمسی

از: سید مسعود نقیب (خلخالی)

بمناسبت دهه فجر
"انفجار نور"

دگر سپاه سیاهی برفت و آمده نور
شکر به ملک ملائک، چه سان بتافته هور
همای عزت و خیر و صفا رسیده کنون
ذالکت و ظلمات و جفا شده است بسدور
هلال فتح و ظفر را بیا و رویت کن
نشان فجر و فلک را بسین به حال ظهور
فتاده شور حقیقت به جان و دل جانا
روان به دیبۀ عشق و لایتش مستهور
جهان به حیرت زاین نور و ناربا نهیوت
زولسی ملائکه خندان و نوریان مسرور
رسیده بر همه جا انفجار نور "نقیب"
که مُستدام بود تا به یوم نفخه صور

متن سخنرانی دکتر جواد دهیشت

در دانشگاه تهران

تاریخ زبان ترکی (۱)

زبان ترکی زبان بیش از ۱۵ میلیون ترکان مسلمان و کمتر از نیم میلیون ترکان مسیحی و اندکی هم ترکهای یهودی است. و در حدود ۱۵۰۰ سال سابقه تاریخی زبان کتابت دارد.

موطن اولیه ترکان بین کوههای اورال - آلتائی بوده و بعداً از آنجا به نقاط مختلف مهاجرت کرده اند. مهاجرت ترکان بدو شکل صورت گرفته یکی مهاجرت دسته جمعی ساده و دیگری بشکل فتوحات.

از همه مهاجرتها دو مهاجرت اهمیت زیاد تاریخی داشته: یکی مهاجرت هونها به اروپا که در اواخر قرن چهارم بوده و در قرن پنجم به سرکردگی آتیلای امپراطوری هونها ی غربی را تشکیل داده اند.

دوم مهاجرت ترکان اوغوز به سرکردگی دو برادر طغرل و چاغری که در ایران و آسیای صغیر امپراطوریهایی بزرگ اسلامی را تشکیل داده و قرن‌ها حکومت کرده اند.

در اوطان جدید تماس با ملتها و فرهنگهای تازه موجب تشکیل لهجه‌ها و زبانها و فرهنگهای متفاوت شده. تماس اوغوزها با ایرانیان قدیم زیاد بوده و لذا از دیرباز زبان و فرهنگ ایرانیان در اوغوزها نفوذ کرده است. بعد از تشریف بدین اسلام تاثیر زبان قرآن و فرهنگ اسلامی نیز در زبان و فرهنگ ترکها زیاد شده و خط عربی نیز جایگزین خط و الفبای قبلی ترکان شده است.

منشاء زبان ترکی: جزو زبانهای اورال - آلتائی یا آلتائی

است که بدو دسته تقسیم میشوند:

۱- زبانهای آلتائی: ترکی، مغولی، تونقوز و منچو.

۲- زبانهای اورالی: فین، مجار، ساموید.

- از نظر ساختار و مورفولوژیک التماقی است.

زبانهای دنیا به سه دسته تقسیم میشوند:

۱- هجائی مانند زبانهای چین و جنوب شرقی آسیا.

۱- سخنرانی به ترکی ایراد شده و چون متن آن به فارسی تهیه شده بود

عیناً چاپ شد.

- ۲ - تحلیلی مانند هندو اروپائی .
۳. التماقی مانند زبانهای اورال - آلتائی .
- به نظر دانشمندانی مانند وینکلر و هومل زبان سومری نیز التماقی بوده و با ترکی از یک ریشه است .
- ویژگیهای زبانهای آلتائی بنظر ویدرمان *WIEDERMANN* (استونیائی) ۱۴ عدد است :
- هما هنگی پدها ، نبودن جنس و حرف تعریف ، صرف بوسیله پسوند ، در صرف اسماء پسوند ملکی بکار میرود . اشکال افعال غنی و متنوع اند ، حرف اضافه وند بعد از کلمه میآید . صفت قبل از اسم میآید ، بعد از اعداد جمع بکار نمی رود ، مقایسه با مفعول منه (دن) انجام میشود . فعل معین بودن (ایمنگ) است . برای منفی فعل مخصوص است . پسوند سوال می موجود است ، بجای حرف ربط از اشکال فعل استفاده میشود .
- نحو یا ترکیب کلام : به نظر لویس ترتیب عناصر دستوری در جمله ترکی چنین است : فاعل ، قید زمان ، قید مکان ، مفعول غیر صریح ، مفعول صریح . قید و هر کلمه ای که معنی فعل را تغییر دهد . فعل (۷) . (که) از فارسی وارد شده نباید بکار رود . بویژه بعنوان ضمیر فاعلی یا مفعولی مثلا : دُونِ اَدَامِ کی گلدی منیم آتام دیر . صحیح نیست . دُونِ گلن آدام منیم آتام دیر (صحیح است) . در جمله معکوس فعل اول میاید : قاچین آشاغی قاپیدان .
- مراحل مختلف تاریخی : مراحل مختلف زبان ترکی عبارتند از :
- ۱ - دوره آلتائی : مرحله اشتراک با مغولی ، تونقوز و منچو .
 - ۲ - پروتو تورک : از این دوره سندی در دست نیست .
 - ۳ - ترکی اولیه : زبان هون ها ، بلغارها و بچهنگ ها و خزرهاست از قبل از میلاد تا ظهور گوک تورک ادامه داشته است .
 - ۴ - ترکی قدیم : از قرن ۱۰ - ۶ میلادی شامل ترکی گوک تورک و اوغوری میباشد .
 - ۵ - ترکی میانه شامل قرنهای ۱۶ - ۱۱ میلادی است ترکی مشترک آسیای میانه ، ترکی غربی آذری آناطولی ترکمنی .
 - ۶ - ترکی جدید شامل ترکی عثمانی : آذری - جغتائی ، اوزبکی و سایر لهجههای ترکی است .
 - ۷ - ترکی قرن بیستم . مرحله اصلاح و بازسازی زبان و لهجههای

ترکی است .

ترکی ادبی یا کتابت از قرن هشتم با سنگ نوشته های اُرخون شروع و تا قرن ۱۳ - ۱۲ ادامه یافت (ترکی گوگ تورک، ترکی اوسغور، ترکی خاقانی) بعدبعلت مهاجرت گروههایی به غرب وقبول اسلام دونوع زبان کتابت پیدا شد: ترکی شمالی-شرقی و ترکی غربی .

ترکی شمالی - شرقی ادامه ترکی خاقانی است که بعدازیک قرن به دولجه شمالی (قبچاق) و شرقی (جغتائی) تبدیل شد. ترکی جغتائی از زمان تیمور شروع و درقرنهای ۱۵ - ۱۶ تکامل یافت و آثار ادبی با ارزشی عرضه کرد. و بعدبه ترکی اُزبکی تبدیل شد .

ترکی غربی درنیمه دوم قرن ۱۲ ونیمه اول قرن ۱۳ تشکیل شد و تا امروز ادامه یافته (ترکی اوغوز) ترکی جنوبی هم نامیده میشود و به لهجه و یا زبانهای ترکی عثمانی، آذری، ترکمنی و خراسانی تقسیم میشود .

ترکی قدیم : زبان گوگ تورکها، اویغورها و قیرقیزهای قدیم است (قبل از اسلام) .

ترکی گوگ تورک : ازسنگ نوشته ها، کتابها و اسنادی از دوران حکومت گوگ تورک شناخته شده . این سنگ نوشته ها مربوط به مزار وزیر و پادشاهان گوگ تورک است . که از ۵۵۲ میلادی به مدت یکصدسال در مغولستان کنونی حکومت کردند .

تعداد آنها ۶ عدد است که مهمترینشان سهکتیبه تونیوکوک

TONYUKUK کۆل تیگین و بیلگه خاقان است به اینها *ORKHOUN INSCRIPTIONS* نیزگفته میشود چون نزدیک دشت رود اُرخون در جنوب دریاچه بالکال قرار دارند . سنگ نوشته ها به خط اُرخون یا گوگ تورک نوشته شده .

تونیوقوک وزیر بیلگه خاقان و پدرش ایلتریش بوده است کۆل تیگین شاهزاده و برادر بیلگه خاقان است .

غیرازسنگ نوشته های فوق کتاب مربوط به شاهانیم و چندی سندحقوقی هم پیدا شده است . غیرازسنگ نوشته های گوگ تورک سنگ نوشته های بینیستی نزدیک رود بینیستی در جنوب سیبری پیدا شده که مربوط به دو قرن قبل ازسنگ نوشته های اُرخون می باشد و مربوط به ترکمان قیرقیز است . این سنگ نوشته ها دودسته اند :

۱ - سنگ نوشته‌های ایالت آباکان یا آباکان .

۲ - " " " " تووا " "

در یکی از اینها که مربوط به خان زاده اوغوز بوده و در کنسار رودبار لیلیق (وارلیق) که به رودکم می‌ریزد پیدا شده چنین آمده است:
اراردمی آتیم تاپدیم اردمی .

اؤز بیگن آلب توران آلتی اوغوز بودوندا اؤچ بیگیری می (یا - شیمکا) آدیریلتیم .

بگ اریکیمه سیزیمه آدیریلدیم .

ترجمه: مرد فضیلت و هنر و فرهنگ (اردم) نامم را پیدا کردم: اردم

اؤز بیگین آلب توران از ایلی ۶ اوغوز در ۱۳ سالگی جدا شدم

از نفوذ و قدرت خانی و شماها جدا شدم .

تعداد حروف کتیبه‌های یبنی‌سئی ۱۵۹ و بیشتر به شکل تصویری است

و زیاد هم خوانا نیست .

الفبای اؤرخون: الفبای اورخون از ۳۸ حرف تشکیل شده که

چهار حرف آن صدا دار است .

منشاء الفبای اورخون: در مورد منشاء الفبای اورخون نظریات

مختلف است بعضی از مؤلفین منشاء آنرا ترکی میدانند، عده دیگرمعتمدند که از الفبای رونیک اسکاندیناوی گرفته شده بعضی‌ها هم

اصل آنرا آرامی و تخاری میدانند. در ترکی اورخون ۸ حرف صدا دار مو-

جود است لهذا در این الفبا، مخرجهای کلفت و نازک با یک حرف نشان داده

شده است .

در عوض برای ده مخرج بی صدا ۲۱ حرف موجود است: > = > =

اؤ، او، فتحه و A = L = T = أ ، ا .

فقط برای کسه حرف وجود دارد: ð، ö، õ = N = اؤ، او، ا و ا = ا

= ایی، ایی . از حروف بی صدا برای شناسائی کلفتی و نازکی حروف صدا

دار استفاده شده است . بعلاوه ۵ حرف برای مخرجهای بی صدای جفت

(لد، ند، نگ، نچ، نی یابین) .

و ۶ حرف جفت با صدا و بی صدا مانند: کتئی < ، ایج < ،

اؤک ، اوک ، کو، کو، اوک ، اوک . کو، کو .

در ترکی اورخون مخرجهای ه، خ، ز، و، چ وجود ندارد لهذا حروف

مخصوص هم ندارند .

ویژگیهای اصلی ترکی گۆک تورک : ریشه کلمات ثابت است صرف
 با پسوند صورت میگیرد. صرف اسامی در حالات مختلف اسم عبارتند از :
 (*genitive*) پسوند ملکی (ن) ویا (این) است بعضاً هم (ک)
 اضافه میشود مثلاً: بۆدونین (مال مردم) .
 پسوند عطف (به) : کا ، که میباشد مثلاً: بیزکه = بهما (بیزه) .
 پسوند عطف بعد از پسوند ملکی نا ، نه میشود مانند اوغلینا (بسه
 پسرش) .

پسوند مفعول صریح (را) : اگر آخر کلمه صدادار باشد ق ی ا گ
 واگر بیصد باشد ایگ و اوک میباشد مثلاً: یاغیق (دشمن را) ، قاتونوگ
 (خانم را) : خانیمی .
 پسوند مفعول عنه (از) و مفعول فیه (در) ، ده ، تا ، ته میباشد
 مثلاً: بولتا (در راه) ، ایلته (در دست و از دست) . فقط در کلمه قان دین
 (از کجا) پسوند مفعول عنه ظاهر میشود .
 پسوند صفت تفضیلی (راک) و عالی (رو) میباشد .

قاعده هماهنگی اصوات هنوز بشکل امروزی تکامل نیافته است
 در مقایسه با ترکی آذری :
 در مورد کلمات : مخرج (د) در اول کلمات اغلب (ت) بوده و (ی)
 در ابتدا و وسط کلمات اغلب (د) بوده است .
 وار (هست) بشکل بار و اوّل (بشو) بؤل بوده همچنین کلماتیکه
 با (م) شروع میشوند مانند من (بن) ، مین (هزار) ، مینمک (سوار شدن) ، بین
 مینمک (سوار شدن) و امثال آنها باب شروع شده است .
 اینک برای نمونه چند بند از سنگ نوشته کؤل تیگین را نقل و
 بررسی می‌نمائیم .
 کتیبه کؤل تیگین :

کول تیگین آبدہ سی (۱)

گونئی اوزو

N>J :)YH : JCEYFQ : RTNH : F*J>J : JXFTYH : CHFTYH (1)
*HNCEYHT : >DJ> : YEXFI : FHTNH :)FJY : *F*HJ> : JFX
YEQ F1F*Y : JYTFQ : *J>>J : *FY> : JFTFQ : *JY> :
H F> : TYEQ : JHD>J : F*H F> : JDFYQ : T

FH : XFI : FHNEX : H*JY>J : FJ>>JFTYEQ : HY>H>J F (2)
N? : NTEYFQ : JHY>F> : H? : NTEYF : JYFH : F>>Y
: >HYHYQ : JYFQ F>J : H? : >HYHY>J : >HYHY>F> : H
* : J>J :)>>J : JFT LF : JQ : >HYHY>F> : H?H
)>>J : J

FYQ : H?HN :)YH : RTNH : JDY> : F F*J> : *XHF : J>J (3)
: FCHJHFHD : >QY : NTEYF : JDY>J : JHYF : HYHJ> :
: H>J F : NTEYFQ : *X*EH : EYF : JHD>J F : *XYNI
FHY>J : *X*EH : EYF : JFHNI?H : *XYNI : FCH : JFIHT
EN>Y : >HY

: >JHDJYQ : >HYHYQ : *XYNI : FCH : JHYJHT*H : JLF (4)
: *F*H>D : FCH : JFTFY : J>>J : *XYNI : FCH : JYFTFY
FHN : TYQ : HY F> F>YF : F*Y : JDFXF : EYQ : J>>FYQ : H?HN
: JYTFQ :)>>J : LY>F : JYJ> : JXTFY>J : F*YFYQ : H

: HY>J>J : D F>J : FHEIF : F*H? :) F>J : *HYH?H (5)
: HYHYQ : FIF : EYNI : FJY :)>>J : LY>F : TNTFQJ>
YD>J : Y>>JHY : JY : H?Y : HY*Y : JY : EYNI : F*Y

۱ - اورخون آبدہ لری . محرم ارگین . استانبول ۱۹۷۰

اوزخون و ئىشىسى العباسى (۱)

ئىشىسى	اوزخون ۲	اوزخون ۱	ئىشىسى	اوزخون ۲	اوزخون ۱	ئىشىسى	اوزخون ۲	اوزخون ۱	ئىشىسى
پ (p)			پ (p)			پ (p)			پ (p)
(e xxxvii)									
۲			۲			۲			۲
۳			۳			۳			۳
۴			۴			۴			۴
۵			۵			۵			۵
۶			۶			۶			۶
۷			۷			۷			۷
۸			۸			۸			۸
۹			۹			۹			۹
۱۰			۱۰			۱۰			۱۰
۱۱			۱۱			۱۱			۱۱
۱۲			۱۲			۱۲			۱۲
۱۳			۱۳			۱۳			۱۳
۱۴			۱۴			۱۴			۱۴
۱۵			۱۵			۱۵			۱۵
۱۶			۱۶			۱۶			۱۶
۱۷			۱۷			۱۷			۱۷
۱۸			۱۸			۱۸			۱۸
۱۹			۱۹			۱۹			۱۹
۲۰			۲۰			۲۰			۲۰
۲۱			۲۱			۲۱			۲۱
۲۲			۲۲			۲۲			۲۲
۲۳			۲۳			۲۳			۲۳
۲۴			۲۴			۲۴			۲۴
۲۵			۲۵			۲۵			۲۵
۲۶			۲۶			۲۶			۲۶
۲۷			۲۷			۲۷			۲۷
۲۸			۲۸			۲۸			۲۸
۲۹			۲۹			۲۹			۲۹
۳۰			۳۰			۳۰			۳۰
۳۱			۳۱			۳۱			۳۱
۳۲			۳۲			۳۲			۳۲
۳۳			۳۳			۳۳			۳۳
۳۴			۳۴			۳۴			۳۴
۳۵			۳۵			۳۵			۳۵
۳۶			۳۶			۳۶			۳۶
۳۷			۳۷			۳۷			۳۷
۳۸			۳۸			۳۸			۳۸
۳۹			۳۹			۳۹			۳۹
۴۰			۴۰			۴۰			۴۰
۴۱			۴۱			۴۱			۴۱
۴۲			۴۲			۴۲			۴۲
۴۳			۴۳			۴۳			۴۳
۴۴			۴۴			۴۴			۴۴
۴۵			۴۵			۴۵			۴۵
۴۶			۴۶			۴۶			۴۶
۴۷			۴۷			۴۷			۴۷
۴۸			۴۸			۴۸			۴۸
۴۹			۴۹			۴۹			۴۹
۵۰			۵۰			۵۰			۵۰
۵۱			۵۱			۵۱			۵۱
۵۲			۵۲			۵۲			۵۲
۵۳			۵۳			۵۳			۵۳
۵۴			۵۴			۵۴			۵۴
۵۵			۵۵			۵۵			۵۵
۵۶			۵۶			۵۶			۵۶
۵۷			۵۷			۵۷			۵۷
۵۸			۵۸			۵۸			۵۸
۵۹			۵۹			۵۹			۵۹
۶۰			۶۰			۶۰			۶۰
۶۱			۶۱			۶۱			۶۱
۶۲			۶۲			۶۲			۶۲
۶۳			۶۳			۶۳			۶۳
۶۴			۶۴			۶۴			۶۴
۶۵			۶۵			۶۵			۶۵
۶۶			۶۶			۶۶			۶۶
۶۷			۶۷			۶۷			۶۷
۶۸			۶۸			۶۸			۶۸
۶۹			۶۹			۶۹			۶۹
۷۰			۷۰			۷۰			۷۰
۷۱			۷۱			۷۱			۷۱
۷۲			۷۲			۷۲			۷۲
۷۳			۷۳			۷۳			۷۳
۷۴			۷۴			۷۴			۷۴
۷۵			۷۵			۷۵			۷۵
۷۶			۷۶			۷۶			۷۶
۷۷			۷۷			۷۷			۷۷
۷۸			۷۸			۷۸			۷۸
۷۹			۷۹			۷۹			۷۹
۸۰			۸۰			۸۰			۸۰
۸۱			۸۱			۸۱			۸۱
۸۲			۸۲			۸۲			۸۲
۸۳			۸۳			۸۳			۸۳
۸۴			۸۴			۸۴			۸۴
۸۵			۸۵			۸۵			۸۵
۸۶			۸۶			۸۶			۸۶
۸۷			۸۷			۸۷			۸۷
۸۸			۸۸			۸۸			۸۸
۸۹			۸۹			۸۹			۸۹
۹۰			۹۰			۹۰			۹۰
۹۱			۹۱			۹۱			۹۱
۹۲			۹۲			۹۲			۹۲
۹۳			۹۳			۹۳			۹۳
۹۴			۹۴			۹۴			۹۴
۹۵			۹۵			۹۵			۹۵
۹۶			۹۶			۹۶			۹۶
۹۷			۹۷			۹۷			۹۷
۹۸			۹۸			۹۸			۹۸
۹۹			۹۹			۹۹			۹۹
۱۰۰			۱۰۰			۱۰۰			۱۰۰

۱۰۰ ئىشىسى ئىشىسى (پۈتۈن ئىشىسى ئىشىسى)

ترجمه؛ ۱ - تانری کیمی گوی ده اولموش بیلگه خاقان بوزاما نسدا اوتوردوم، سوزومی تامیله ایضیت بخصوص قارداش اولغلو، اولغوم بؤتون قوهوموم، ملتیم، گونئیده کی شادا پیت بیگلری قوزئی ده کیمی تارقات بویوروک بیگلری، اوتوز تاتار.....

۲ - دوقوز اولغوز بیگلری، ملتیی، بوسوزومی یاخشی ائشیست درست قولاق آس، شرق ده گون دوغانا گونئی ده گون اورتاسینا، غربده گون باتانا، قوزئیده گنجه اورتاسینا قدهر، اولونایچینده کی ملت هامیسی منه تابع دیر بوقدرملتیی...

۳ - هامیسی نئظمه سالدیم وایندی پیس دگیل، تورک خاقانسی اوتوکن جنگلنده اوتورسا ائلده سیخینتی وغم یوخدور، شرق ده شان - تونک اوواسینا قدهر قشون چکدیم. آزالدی دریا یا بیئتیشم گونئیده دوقوزارسینه قدهر قشون چکدیم آزالدی تبتیه بیئتیشم غربده اینجی شهرینی (سیحون)....

۴ - گنچدیم دمیرقا پویا قدر قشون چکدیم، قوزئی ده بیربا تیرکو بیئرینه قدهر قشون چکدیم، بویئرلره دک بیئریتدیم، اوتوکن اورمانیندان داها یاخشیسی هئچ یوخموش، ائل تومان بیئر اوتوکن اورمانی ایمیش بویئرده اوتوروب جین ملتیی ایله.

۵ - سازش ائلده دیم قیزیلی گوموشی ایگی، ایپک قماش (ایپلیگی) سیخینتی سیز ائلده ویریر، چین ملتیی نین سوزی شیرین ایپک قوما شسی یوموشاق ایمیش، شیرین سوزله یوموشاق ایپک قماشلا اولاق ملتیی تو- ولاییب ائلده یاخین لاشدیرمیش، یاخینلاشدیریب قوندوقدان سونرا، پیس اییشری اولامان دوشونور مکراندیرمیش.

ترکی اویغوری : دنباله ترکی گوک تورک است. به مرور با قبول دین های بودائی و مانئی، زردشتی و مسیحی تغییراتی در آن ظهور کرده و دوسه نوع لهجه اویغوری پیدا شده است. اویغورها در ۶۶۰ تا ۶۷۰ تورکها شدند و در ۷۴۵ حکومت را بدست گرفته و تا ۸۴۰ یعنی تا تسلط قیرقیزها حکومت کردند.

ترکان اویغور در تکامل و اشاعه زبان و فرهنگ ترکی آسیای میانه نقش مهمی داشتند در حفریاتی که در ۶۰ - ۷۰ سال اخیر اروپائیان در این منطقه کرده اند آثار گرانبهای بدست آمده که نشانگر تمدن و فرهنگ پیشرفته ترکان اویغوری است .

اویغورها بعد از قبول دین مانی الفبای جدیدی برمبنای الفبای سُعدی که مانوی بودند ساختند که به الفبای اویغوری معروف شد. الفبای سده ۲۲ حرف داشت و برمبنای آرامی بود. خط اویغوری از قرن هشتم میلادی خط رسمی شد. این الفباء ۱۸ حرف دارد و برای حروف باصدا سه حرف دارد. برای رفع نواقص آن از نقطه گذاری استفاده نمودند. خط اویغوری شبیه خط آشوری است. الفبای اویغوری بعد از قبول اسلام نیز در ترکستان شرقی بکار رفته و در زمان مغولها خط رسمی دولت بوده و تا دربار سلطان محمد فاتح در استانبول راه یافته است .

از مهمترین آثار قبل از اسلام کتابهای زیر را میتوان نام برد:
آثار مانوی : ایرک بیتیک یا کتاب فال که در سال ۹۳۰ میلادی به قلم راهب مانوی و با خط گوک تورک نوشته شده است .
- ایکی بیلتیز نوم (اصول اساس دوگانه): درباره فلسفه و آئین نامه های صومعه های مانوی و دعاها نوشته شده است .

آثار بودائی : آلتون یا روک یا نورطلائی: اشرحیمی است ۷۰۷-
صفحه) درباره فلسفه بودائی و مناقب بودا .
ادگوا و غلی تیگین بیرله آییغ اوغلی تیگین (شهزاده نیکانندیش و شهزاده بدانندیش) اصل داستان به زبان سانسکریت بوده و در قرن دهم میلادی توسط اویغورهای بودائی به ترکی ترجمه شده. بعد از قبول اسلام
آثاریکه با الفبای اویغوری نوشته شده عبارتند از:
- قوتادغو بیلگیا علم سعادت و یا سیاستنامه . اثر یوسف حاجب خاص با لاسا غونی .

- عتبة الحقایق .

- داستانا و قوزخان .

- بختیارنامه که در سال ۱۴۳۵ میلادی توسط منصور بخشی نوشته

شده و اصل آن در اکسفورد است .

- معراجنامه که در ۱۸۸۲ از طرف مدرسه زبانهای زنده شرقی در

پاریس منتشر شده است .

- تذکرة الاولیاء که در سال ۱۸۸۹ از طرف پاره دوکورتیل در پاریس منتشر شده .

- محبت نامه خوارزمی .

- سراج القلوب منصوربخشی که در سال ۱۴۳۲ در یزد نوشته شده است

- مجموعه اشعار قاسم که در موزه بریتانیا است .

ادبیا بآ و یغوری قبل از اسلام از دو قسمت نظم و نثر تشکیل شده

شعر به شکل دوبیتی بوده به شعر تاشوت، کۆگ (ترانه) می-

گفتند. قافیه در اول مصرع بوده که به آن *التائسی* *Aliteration*

میگویند. وزن شعر هجائی و آزاد بوده (از ۱۵ - ۳ هجا) اینک بعنوان

نمونه شعری از آپریبیچور اولین شاعر شناخته شده در ادبیات ترک را

نقل می‌نمائیم : شعر یک الهی است یعنی درباره خدا سروده شده :

بیزیم تنگری میزاندگوسیرشدنی تیپور

رشدنی ده بیگمنینگ اندگو تنگریم، آلیم بیگره کیم

ترجمه : خوبی خدا وندما جوهر است، میگویند از جوهر بالاتر است خدا وند

خوب من قهرمان من آقای من .

بئلنگو سوز بییتی. وا زیر (الماس) تیپور

بئلنگو سوز بییتی وا زیر تیپور

ترجمه : بدون (بیلو) سنگ چاقوتیزکن الماس تیز است

بدون سنگ چاقوتیزکن الماس تیز است .

وازیردا اوتوی بیلگلیگیم، تۆز ونلام، یاروقوم

گۆن تنگری یاروقین تگ کۆکۆز لۆگۆم بیلگم

ترجمه : از الماس تیزتر است دانای من، اصیل من نور من .

مانند نور آفتاب خدا سینه فراخ ، دانایم

کۆرتنه تۆزۆن تنگریم کۆلۆگۆم کۆزۆنچوم

کۆرتنه تۆزۆن تنگریم بۇرقانیم، بۇلۇنچسۆزۆم

ترجمه : خدای زیبا و اصیل من شهرت و حامی من

خدای زیبا و اصیل من آتش فشان من ناپیدای من .

ترکی میانه (اورتا تورکجه) : ترکی میانه هم ادامه ترکی قدیم

است با مختصر تغییرات و زبان رسمی دولت قاراخانیان بوده است. چون

مردم کاشغر و بالاساغون و خوالی آنها هم با این لهجه صحبت می‌کردند

ترکی خاقانی یا ترکی کاشغری هم گفته میشود. این لهجه ترکی مدتها زبان ادبی مشترک آسیای میانه بود و بعداً در سه دوره و سه مرکز فرهنگی سه لهجه کاشغری، خوارزمی و جغتائی را بوجود آورد.

حکومت قره‌خانیان در اول قرن دهم میلادی تشکیل شد. قلمرو او ابتدا در ترکستان شرقی بود و بعد ترکستان غربی هم به آن ضمیمه شد و در ۹۹۹ میلادی شهر بخارا را گرفتند و به حکومت سامانیان خاتمه دادند. صا تَوْق بُغراخان، خاقان قاراخانیان در ۹۳۲ میلادی مسلمان شد و اقوام تابع خود را که عبارت از: ترکان قارلوق، ایغور، اغسوز و قبچاق بودند مسلمان کرد از طرفی همسایه ایرانیها بودند لهذا بمرور زبان عربی و فارسی در ترکی قاراخانیان نفوذ کرد و دو لهجه یکی متعلق به مردم و دیگری خاص طبقه بالا پدیدار شد.

ترکها بعد از آنکه مسلمان شدند به زودی بصورت مُبلغین و مدافعان اسلام درآمدند و در اشاعه اسلام و فرهنگ اسلامی نقش مهمی بازی کردند.

بزرگترین نمایندگان زبان و ادب ترکی در این دوره محمود کاسا - شغری مؤلف دیوان لغات ترک و یوسف خاص حاجب مؤلف قوتادغوبیلیگ میباشند.

دیوان لغات ترک: در سال ۴۵۱ هجری و ۱۰۷۲ میلادی به وسیله محمود بن حسین کاشغری تألیف و به خلیفه عباسی ابوالقاسم عبدالله بن محمد المقتدی اهدا شده است.

این دیوان برای تعلیم زبان ترکی ادبی (لهجه خاقانی یا کاشغری) و لهجه‌های ترکی آن زمان (اغوز، قبچاق، چیکیل، یغما و قیرقیز) برای اعراب نوشته شده و ضمناً اولین کتاب گرامر ترکی است و در باره اقوام مختلف ترک هم بهترین اطلاعات را داده و در عین حال مجموعه‌ای از منتخبات ادبیات خلقهای ترک زبان است. ضمناً برای توضیح معانی کلمات از امثال و حکم ترکی (آتالار سۆزی) استفاده کرده و در حدود ۲۹۰ مثل ترکی بکار برده است. گذشته از آنچه ذکر شد در دیوان لغات ترک از ادبیات شفاهی ترکان (چهار مرثیه، چند داستان، کلمات قصار و در حدود ۳۰۰ دوبیتی و پندنامه و غیره) بعنوان مثال نقل شده و نقشه‌ای هم از دنیا ترسیم شده است.

در دیوان لغات ترک نام و محل ۲۲ قوم ترک و همچنین ۲۲ قبیلۀ

اوغوز با علامات مخصوص آنها (دامغا ، تمغا) ذکر شده است .
 کاشغری ضمن شرح لهجه‌های مختلف ترکی و ویژگیهای آنها لهجه
 اوغوز را آسانترین و لهجه‌های توخسی و یا غما (یغما) را صحیحترین آنها
 میدانند ولی فصیحترین و ظریفترین لهجه ترکی را لهجه خاقانی می‌شمارد
 که زبان شهزادگان ترک و توابع آنهاست .

به نظر او اختلاف در لهجه‌ها بیشتر در فونم هاست مثلاً:
 - کلماتیکه در لهجه خاقانی با (ی) شروع میشوند در لهجه‌های
 اوغوز و قباچ (ی) حذف میشود . وییلان ← ایلان ، بییل ← اییل
 میشود و در بعضی کلمات (ج) میشود .

- در لهجه اوغوز ، قباچ و سؤوار (م) اول کلمات به (ب) تبدیل
 شده : پن ، بیندیم بجای من ، میندیم . (من ، سوارشدم) .
 - در لهجه اوغوز (ت) در اول کلمه به (د) تبدیل شده : دوه
 (شتر) بجای توه . بعضاً هم عکس این دیده میشود : بؤکته (خنجر) بحای
 بؤگده .

- (د) ترکی قدیم که در خاقانی و جغتائی به (ذ) تبدیل شده
 در اوغوز یغما ، توخسی در وسط کلمات به (ی) تبدیل شده مانند : قادین
 قاذین ، قاپین آغاجی . غ وسط اسماء و افعال (در حالت ادامه فعل) در
 لهجه‌های اوغوز و قباچ حذف میشود :

- تامغا ← تاماق یا داماق (سقف دهان) ، اورقان (رننده
 ووران .

- (ب) کلمات خاقانی در اوغوز تبدیل به (و) میشود : ائب ←
 ائو (خانه) ، بارماق (رسیدن) و ارماق . کاشغری بعد از شرح ویژگیهای
 لهجه‌های مختلف لهجه‌های خاقانی و اوغوز را به تفصیل شوح داده است .
 به نظر محمود کاشغری یکی از ویژگیهای ترکی اوغوز وجود کلمات
 فارسی است زیرا اوغوزها بیش از دیگر اقوام ترک با فارسها تماس
 و نزدیکی داشته‌اند . کاشغری برای بیان این نزدیکی و اختلاط ضرب
 المثل قدیمی ترکان را ذکر میکند .

باش سوز یورک بولماس تات سوز تورک بولماس
 ترجمه : کلاه بدون سر نمیشود ترک بدون تات نمیشود .
 اینک چند نمونه از امثال و حکم (آتالار سوزی) و دوبیتی از دیوان
 کاشغری نقل میشود :

- بیرقارقا بیرله قیش گلمس (با یک کلاغ زمستان نمی آید).
- قانبق قان بیلله یۇماس (خون را با خون نمی شویند).
- بیر تیلکو تری سین ایکیلله سۇیماس (پوست یک روباه را دوبار نمی کنند).

- قۇرقمۇش کیشی گه قۇی باشی تۇش کۇرۇنور (کسیکه ترسیده باشد سرگوسفند را دوتا می بیند).

- آلپلار بیرله اۇروشما، بیگلر بیرله تۇروشما (با قهرمانان نهستیز، بابیگ ها در نیفت).

مرثیه افراسیاب :

آلپ ارتونقا اۇلدی مو ایسیز آچون قالدی مو
اۇدلک اۇچین آلدی مو ایمدی یوره ک بیرتیلور

ترجمه : آلپ ارتونقا (افراسیاب) مرد - دنیای فانی ماند.
زمان انتقامش را گرفت حال دل پاره پاره میشود.

قۇتادغۇ بیلگ : در سال ۱۰۶۹ = ۴۴۸ از طرف یوسف

اۇلوغ حاجب خاص بهرشته نظم درآمده وبه بُغراخان سلطان قاراخانسی
تقدیم شده است .

قۇتادغۇ بیلگ یعنی علم اقتدار و سیاست یا سعادت، به مناسبت
موضوع و محتوای کتاب انتخاب شده . موضوع کتاب پنداست وبه شکل مناظره
ومکالمه نوشته شده . اثر به شکل مثنوی و در بحر متقارب مُثَمَّن مقصور
مانند شاهنامه نوشته شده وبه شهنامه ترکی معروف شده است . جمعاً
۶۶۴۵ بیت است در آخر کتاب سه قصیده (۱۲۳ بیت) و در داخل کتاب
۱۲۳ دوبیتی بشکل شعر قدیم ترکی یعنی با یاتی نقل شده این کتاب
اولین اثر منظوم ترکی بعد از اسلام است و از پایه های ادبیات منظوم
ترکی است . زبان شاعر ترکی ساده و در عین حال ادبی است . در تمام
کتاب بیش از ۱۲۰ لغت عربی - فارسی بکار نرفته (۸۰% عربی) بعد از
مناجات پروردگار و مدح پیغمبر و خلفای راشدین و ... متن اصلی که
مناظره بین چهار شخصیت است شروع میشود . هر کدام از شخصیتها واقعیست
یا حقیقتی را تمثیل می کنند :

کون تۇغدی (طلوع آفتاب) که پادشاه است . راه راست و عدالت
را تمثیل میکند .

آی تۆلدى (ماه كامل) كه، وزيراست سعادت، دولت واقبال را .
 اؤدولموش عقل ومنطق و اؤد قوزموش عاقبت رانشان ميدهد .
 كۆن توغدى ميگويد: اطرافيان پادشاه تابع اويند واگسـر
 پادشاه بدنباشد اطرافيان بد به دورخودجمع نميكنند .
 قوتادغو بيليك درضمن اينكه يكشاهكار ادبي وشعري است
 كتاب علومسياسي واداري واجتماعي است اين كتاب ازطرف مرحوم رشيد
 رحمتي آرات به تركي تركيه برگرداننده وچاپ شده است .
 اينك بعنوان نمونه چندبيت ازآن نقل ميشود:
 - بايؤسابدوسه ياديلسا چاوي
 بيسه تؤوسا ياتسا بؤييلقى تۇرور
 ترجمه : اگر شروتمند، بزرگ ومشهور هم بشود
 هر كه كارش خوردن وسيرشدن و خوابيدن باشد حيوان است .
 - بيليك بيرله بكلر بۇدون باشلاري
 اؤكوش بيرله ايل كۇن ايشين ايشلهدي
 ترجمه : بيگها (امرا) با علم سران ملت شدند - با عقل كار مردم را انجام
 دادند .

- تايانما تريگليگه تۇش تگ كئچير
 كؤونمه قيوى قۇتقا قۇش تگ اۇچار
 ترجمه : به زندگي دل مبندمانند خواب ميگذرد
 به سعادت بيهوده اعتمادمكن مانند پرنده پرواز نميكنند .
 - تۇرۇتتى تىلك تگ تۇرۇ عالميغ
 يارۇتتى آچوقا كؤنؤگ هم آيبيغ
 ترجمه : همه عالم را بدلخواهش آفريد
 براي دنيا آفتاب وهم ماه را آفريد
 تركي خاقاني بعدازانتشار درميان اقوام ومراكز فرهنگي
 مختلف ترك زبانان تعبيراتي پيدا كرد وبه مرور درسه دوره پياپي
 ودرسه مركز سه لهجه تركي با مختصر اختلاف پيدا شد. اين سه لهجه
 حدود مشخصي با هم ندارند وعبارتنداز:

۱ - مركز كاشغري وتركي كاشغري يا خاقاني .
 ۲- مركز تركستان غربي يا خوارزم وتركي خوارزمي . از قرن ۱۳
 ميلادي منطقه آلتون اوردو نيز جزو اين مركز ولهجه تركي قرار گرفته

است .

۳ - ترکی جغتائی : این لهجه از قرن ۱۴ میلادی پیدایک قرن بعد در مراکز مختلف متداول شد و با آثار امیرعلیشیر نوائی به حد

اعلای تکامل رسید و ادبیاتی غنی بوجود آورد. آثاریکه به ترکی کما - شغری یا خاقانی نوشته شده با قوتادغو بیلگ شروع شده و مهمترین آنها عبارتند :

- عتبة الحقایق، تألیف ادیب احمد یوکنکی : اثری اسبب منظوم و در فضیلت دینداری و علم اخلاق نوشته شده و بوسیله مرحوم رشید رحمتی آرات بامتن ترکی ترکیه در سال ۱۹۸۱ چاپ شده است .
- دیوان حکمت احمدیسوی : اثری منظوم و دینی و اخلاقی آمیخته با تصوف .

- قصص الانبیاء را بغوزی : در مناقب پیغمبران و بوسیله ناصر را بغوزی نوشته شده ۱۳۱۰ - ۵۸۹ .

احمدیسوی مؤسس طریقت یسوی است و به پیرترکستان معروف است و اودین و تصوف را با هم آمیخت و سبب اشاعه اسلام و تصوف در میان مردم ترکستان شد .

طریقت یسوی در پیدایش طریقت های حیدریه در خراسان (قرن ۱۳) و بابائی و بکتاشی در ترکیه و همچنین طریقت نقش بندی تأثیر بسزائی داشته است .

- داستان اوغوزخان یا اوغوزنامه : به اوینوری نوشته شده به (نثر و نظم) و به لهجه کاشغری نزدیک است . دارای شکل قبیل از اسلام و شکل اسلامی است که بعد از قرن ۱۳ میلادی پرداخته شده و درجا - مع التواریخ و شجره ترک ابولغازی بهادرخان نقل شده است . نسخه خطی آن در کتابخانه ملی پاریس است و توسط پرفسور رشید رحمتی آرات در ۱۹۳۶ متن ترکی استانبولی آن منتشر شده است .

ویژگیهای ترکی خاقانی : (ب) ترکی قدیم تبدیل به (ف) یا سه نقطه (شده مانند اف بجای اشو. (د) ترکی قدیم تبدیل به (ذ) شده (نی) تبدیل به (ی) شده مانند قوی (گوسفند) بجای قونی . برای مفعول به (به) قا و که و بیئور نادر (آ، ا) آمده است .
پسوند ملکی، نین، نون میباشد . پسوند مفعول صریح اوق، اوک

می‌باشمانند: سوزوگ (حرف را)

پسوند مفعول‌عنه : دین ، این میباشد .

پسوند زمان آینده تاچی وچی و یا آچی و اجی میباشد مثلاً:

من آیداجی (من خواهم گفت)

ترکی خوارزمی : از مخلوط اوغوز — قبچاق و قانیقلی در منطقه خوارزم بوجود آمد و بعد زبان ادبی منطقه آلتون اردوش ، آشکار مهم نوشته شده در این لهجه عبارتند از : نهج‌الفرادیس ، معین‌المربد ، محبت نامه خوارزمی ، کتاب لغت مقدمه‌الادب زمخشری ، قصه بوسف .

— نهج‌الفرادیس درباره احکام دینی و اخلاقی و معجزات دینی بوسیله محمود فرزند علی اهل کُردر نوشته شده و متن آن بوسیله پرفسور *ECKMANN* به حروف لاتین برگردانیده شده و در ترکیه چاپ شده است .

— معین‌المربد : منظوم در ۱۳۱۳ = ۶۹۲ در خوارزم نوشته شده مذهبی — عرفانی است مؤلف آن شیخ شریف است ، نسخه خطی آن در کتاب — خانه بورساست .

— محبت نامه خوارزمی : مثنوی ترکی است از ۱۱ نامه تشکیل شده و با وزن مفاعیلُ مفاعیلُ فاعلُ نوشته شده . اثر در سال ۱۳۵۲ = ۷۳۱ هجری در حوضه رود سیحون با تمام رسیده است . در ترکی خوارزمی (ف) بجای (و) محفوظ مانده مانند آف (شکار) تغه (شتر) ، اذ (بجای ی) آذاق (پا) ، گاهی (ق) تبدیل به (خ) شده : یا خشی (خوب) پسوند مفعول صریح (نی) می‌باشد : یولنی (راه را) .

پسوند زمان آینده : غای، گی، غا، گه میباشد : بارغای من (من خواهم رفت) .

— مقدمه‌الادب زمخشری : برای تعلیم عربی به مسلمانان فارس، ترک و خوارزمی از طرف جلاله محمود زمخشری نوشته شده و به سلطان آتسیز خوارزمشاه تقدیم شده است .

متن به عربی است در بین سطور ترجمه فارسی و ترکی دیده میشود به لهجه خوارزمی نوشته شده و بیشتر درباره لهجه‌های اوغوز و قبچاق و قانیقلی اطلاعات میدهد از نظر لغات ترکی بسیار جالب و با ارزش است یعنی مثال چند نمونه نقل می‌شود : ائل ، ایل = قریه ، شهر ، ماست ، خلق . کبییت = دکان (کلمه روسی کبییتکا از این ریشه است) .

بیرایلیک = همشهری . ایسیق صوی = حمام . بشکت = مدرسه اؤبا = ده
سین = قبر . سینلاق = مقبره . قونوملوق اِف = مسافر خانه . کسون
با تاریر = مغرب . کون توغاریر = مشرق . تام = دیوار .

قسمت ترکی مقدمة الادب یا شرح تفصیلی آن در ترکیه بوسیله
پرفسور نوری بیوجه در سال ۱۹۸۸ چاپ شده است .

- خسرو و شیرین قطب : ترجمه منظوم خسرو و شیرین نظامی
گنجوی است . در سال ۱۳۴۱ در خوارزم بوسیله قطب نوشته شده . نسخه خطی
در کتابخانه ملی پاریس است .

- رونق الاسلام : این اثر منظوم برای تعلیم اسلام به مردم
ترکمن سروده شده و یکی از بهترین نمونه های لهجه ترکمنی است . در
سال ۱۴۶۵ = ۸۴۴ بوسیله شیخ شرف خیوه ای نوشته شده است .

زبان ترکی در منطقه آلتون اوردویا دشت قیجا ق : اکثریت مردم
دشت قیجا ق (بین نهر دنی پیر و ولگا) را قیجا قها تشکیل میدادند .
بعد از تشکیل حکومت آلتون اردو بوسیله فرزند چنگیز (جوجی) و پسر او ،
مغولها چون در اقلیت بودند در میان قیجا قها مستحیل شدند . مهمترین
اثر ترکی قیجا قی کودکس کومان (مجموعه قیجا ق)
میباشد .

- کودکن کومانیکوس از طرف مسیونرهای مذهبی ایتالیائی و
آلمانی در اوایل قرن ۱۴ برای تبلیغ و تعالیم مسیحیت در میان ترکان
قیجا ق نوشته شده و نسخه خطی آن در کتابخانه سنت مارکوس در ونیز
است .

دفتر اول که قسمت ایتالیائی نامیده میشود از لغت لاتینی
(ایتالیائی) - فارسی و قیجا قی تشکیل شده حاوی حدود ۲۵۰۰ کلمه
میباشد : اینک چند نمونه نقل میشود :

تنزی = خدا	کؤرکلؤ = زیبا	اؤلتوروق = صندلی
اؤجماق = بهشت	یا مان = بد	اؤتاچی = دکتر جراح
تاموق = جهنم	ایگی ویا خشی = خوب	اتمکچی = نانوا
قویاش = آفتاب	کؤووز = قالیچه	یالچی = عمله مزدور
تاندا = فردا	آقچا = پول	یارقوچی = والی و حاکم
	آچقو = کلید	تولماچ = مترجم .

دفتر دوم از کتاب لغت قیجا قی - آلمانی و متون قیجا قی دعا های

مسیحی و جیستای قیجاقی تشکیل شده این مجموعه چون به حروف لاتین نوشته شده از نظر بررسی فونته‌تیک ترکی بسیار مهم است .
 از نظر فونته‌تیک نکات زیر جالب است :
 - صدا های بلند قدیم بطور پراکنده مانده است .
 - صدای فتحه و کسره هر دو موجود است مانند : کشچه .
 - مخزجهای بیصدا مانند ترکی قدیم است .
 - مخزجهای (ه)، (ف)، (چ) مخصوص کلمات بیگانه است .
 - (ذ) تبدیل به (ی) شده مثلاً اودقو (خواب) تبدیل به اویخو شده است .

- (ب)، (گ)، (غ) تبدیل به (و) ویا (ی) شده است .
 - (ق) ترکی قدیم قبل از حروف بیصدا تبدیل به (و) و (ک) شده مانند : اوقشا - اووشا، اوکشا ویا (خ) شده مانند : توؤدی - توؤدی (سیر است) .

در ترکی قیجاق کتابهای لغت و گرامر نیز نوشته شده که از مهم ترین آنها دو کتاب زیر نقل میشود :

- لغت ابوجیان اندلسی یا کتاب الادراک للسان اتراک . لغت قیجاقی مصری است در ۱۳۱۲ نوشته شده است این لغت در سال ۱۹۳۱ توسط پرفسور احمد جعفر اوغلو در استانبول چاپ شده است .

- لغت ابن مهنا : در ایران در زمان بلخاتیان نوشته شده در سال ۱۹۸۸ در آنکارا از طرف آکادمی زبان و فرهنگ، با برگردان ترکی ترکیه چاپ شده است .

ترکی جغتائی : ترکی جغتائی از زمان امیر تیمور پدیداشدو در زمان تیموریان تکامل یافت و با ظهور امیرعلیشیرنوائی به اوج کمال رسید .

این لهجه بر مبنای گویشهای محلی مانند اندیجان و ترکی ادبی آسیای میانه و اختلاط آنها بوجود آمده و در آن تاثیر آذری زیاد بوده است .

نوائی که در اشعار فارسی شافعی تخلص کرده بزرگترین شخصیت ادبی تاریخ ادبیات ترکی است . او ۳۲ اثر نوشته که ۱۶ اثرش به ترکی، بقیه به فارسی است . نوائی مؤسس و رهبر مکتب آکادمی هرات است که از آنجا مورخینی مانند حافظ ابرو، عبدالرزاق سمرقندی میخوانند

خواندمیر و دولت‌شاه سمرقندی و خطاطانی مانیند سلطانعلی مشهدی و علی تبریزی و نقاشی مانیند بهزاد در آنجا پرورش یافته‌اند .

غیر از نوائی دوست وی سلطان حسین با یقرا نیز حامی این مکتب بوده است . نوائی به ترکی و فارسی دیوان دارد او خمسۀ نظامی را به ترکی برگردانیده و مؤلف مجالس الشفا و اولین تاریخ ادبیات ترکی است بعلاوه رسالۀ محاکمة اللغتین را در مقایسه زبانهای فارسی و ترکی ا و نوشته است .

نوائی در این رساله بعد از مقایسه دوزبان و اشبات برتری ترکی از شعرای ترک گله میکند که چرافقط بفارسی شعر می‌سرایند ، بعد از آنها میخواهد که از مشکل بودن زبان ترکی نترسند و در زبان مادری هم طبع - آزمائی نمایند .

غیر از نوائی سلطان حسین با یقرا که دوست و همدرس او بود در پیشرفت زبان و ادبیات ترکی بسیار مؤثر بودا و فرمان نوشتن به ترکی را صادر کرد ، خودش هم شاعر بود و تخلص حسینی را انتخاب کرده بود زمان او را دوران طلائی ادبیات ترک می‌نامند .

بعد از نوائی شاگردان او که از ایران و روم آمده بودند شعرو لهجه ادبی جغتائی را به دیار خود بردند و دیری نگذشت که شعری برای آنا طولی و آذری بالهجه جغتائی شعر گفتند مانند کاظم سالک ، نشاط و حجت و در آنا طولی شیخ غالب و ندیم و غیره .

همچنین ادبا برای فهم آسان آنا رنوائی فرهنگ لغات جغتائی تألیف کردند که از آن جمله لغت سنگلاخ تألیف منشی نادر شاه میسرزا - مهدیخان آسترآبادی را میتوان نام برد .

ویزگیهای ترکی جغتائی :

- (ن) غنّه ، نگ و (خ) موجود است .

- فتحه و کسره در اول کلمه و هجای اول اغلب به ایی (ا) تبدیل

میشود : سبکیز (ا) ، تینگری (خدا) کیل (بیا) . اغلب اوقات (پ) به (ف) (

تبدیل میشود : توفراق بجای توپراق (خاکه) .

- کلمات فارسی و عربی همیشه پسوند صخیم می‌گیرند مانند فقیرقا

(به فقیر)

- برای زمان آینده مانند ترکی قدیم . قای ، گی ، قا ، گه ، قو ، گو

بکار می‌رود : قیل قای من (خواهم کرد) . برای فعل کمکی توانستن بجای

فعل بیلیمک (دانستن) فعل الماق (گرفتن) بکار می‌رود مثلاً: قیلا لسانگ
(اگر بتوانی بکنی) بجای قیلا بیلسن .

اینک برای نمونه چند بیت از منظومه لیلی و مجنون اورا که از
زبان مجنون گفته شده نقل می‌نمائیم :

مُهَلک غمینی عیان قیلور مین
یا خود غم عشق دین خلاص ایست
افزون قیل و قیلما ذره‌ای کم
اؤر قلبیمه عشق کیمباسیسن
عشق ایچره مینی یوق ایله یارب
لیلی غمیدین کناره توت قیال
اؤل قومقا تینگری غدر قولقاي
لیلی شوقین رگیمده قان قیال
یا دینی حیا تم ایت الاهی
جانیمفا وصالینی نصیب ایست
بودمنی قیال آتسیز اولسانا بود

بوعشق اوتی کیم بیان قیلور مین
دیمن کی مینی طربغا خاص ایست
دیرمین که مانگا بواؤتنی هر دم
چیکه عینیمه عشق توتیاسیسن
گونگلوبم غم ایله توق ایله یارب
دیزلرمانگا عشقینی اؤتوت قیال
آللاه، آللاه بونی سوز اولقنای
لیلی عشقین تنیمده جان قیال
دردینی نجاتیم ایت الاهی
دردیمفا خیالینی با بیت ایست
آنسیز مینی بیردم ایتمه موجود

عطا امیری "گونول"

من اولوره م آغلاسن - گوزلریمی با غلاسن
نیسگیلمی ده انله - اورکلری داغلاسن
ایسترم کی نار اولسون - هیوا اولسون بار اولسون
مرده قاپی با غلیان - درده گرفتار اولسون

يازيميزا چئويرهن: عبدالكريم منظوري خامنه
منبع: ادبيات غزشتي ۲۵ - اكتوبر ۱۹۹۱.

○ محمدامين رسولزاده:

ديريليكنه دير؟

ديريليكن، ايشته بيرموضوع كى، صحيفه لر دولوسو يازى يازديرا
بيلهر، فقط، بيز "ديريليكى" نلادينغيميزگيبي آنلاماق اوچون حال
حاضر دا ديريليكن اوچون اولونان حرب لردن وديريليكن يامينه اجرا
اولونان ايتالاردا ن داها بليغ بيربى ان اولنماز ظنده بيز.

دونيما متمدن ملت لرى اوز ديريليكن لر ينى تامين اوچون
جهنمى سيلاحلارلا مسلح اولوب بير - بيرلر ينى اوستونه هجوم ائدييو -
رلار. نه عجاب بير تلقى كى، ايسته ديكلرى گيبي ديريله بيلمك اوچون
اولومو قبول ائديورلار.

ديريليكن اوچون اولمك اوروپا ديريليكى بو درجه ده معزز
دوتويور و اونما بوقدهر اهميت و ثريور. حال بو كى شرقه، على الخصوص
شرقى اسلامدا يالقيز اولمك اوچون ديريليورلار. باشقا لاريندا مقصد
ديريليكن ايسه بيزيم مقصديميز اولومدور. ايشته ديريليكى وديريليكن
فيكر ينى اوروپا ليلارگيبي آنلاييب و آنلادا بيلمك ديريليكن مقصدينى
تشكيل ائديور.

اوروپا ليلار جا ديريليكن محضا" قوتلى اولماقدان عبارتديسر.
بدنا" وروحا" قوتلى اولماق. گرهك بير انسان و گرهك بير ملت علمان" و
وبدنا" قوتلى اولمايىنجا محرومدور. ياشا يا بيلمك اوچون ايجابىندا
يا شامغى بئله فدا ائده بيله چك قدهر رشيد اولان ملت لرديركى،
دونيا دا ديريليكن حقى قازانيورلار.

مدافعه نفس و مبارزه حيات خاصه سى ذاتا" بوتون موجوديتا تا
قويولموشدور. انسان دگيل، حيوانلار دى اوز نفوذلار ينى مدافعه اوز
ديريليكن لر ينى محافظه اوچون وار قوه لرى ايله چالشيور، چير -
پيشيورلار.

انسانلار بلا فرق ملت و مذهب دشمن عمومى لرى اولان طبيعت له
مبارزه ائتمك مجبوريت ينده ديرلر گوردويوموز مدنيت، ايحينا سده
بولوندوغوموز عمران ايشته بشر يتىن طبيعت له ائديكى دا والاردا ن

آلدينى غنيمت لرددير. هر هانكى ملت كى، طبيعته قارشى اجرا اولونسان محاربه بده داهبا جاريقلى وداها قوتلى دير. اول ملت طبيعتدن آلىنان غنيمتدن ده داهبا زياده استفاده ائديور. هله يالقيز بونوت سلا قالما ييب دونيانين نعمت لر بنى تقسيم ائده ركن ديرى ملت لرا اولر. ينه هر كسدن زياده پاى جيقا ريبورلار، ايشته بو خصوصى، عمومى دير يلىكن باشقا انسانلار آسیندا بيرده خصوصى بيرد پيرىلىك، وجوده كتير ييور. كى، بو خصوصى دير يلىك لر ين ان مكممل بير شكىلى مى. دير يلىك لرى دير، ملت لر قوتلى و مترقى اولما ديقتا و دير يلىكى، معنائى - حقيقى و مادي سيله آنلاما ديقتا طبيعتدن آلىنان غنيمت لردن حصه لر ينسه آنجاق بير قوت لايوت دوشر. ايشته بو قوت لايوتا قناعت ائده ن ملت لر كارگاه بشريتده ان سفلى خدمت لرا يفا ائده ن سفيل عمله لردير. نفت معدن لر ينده چالیشان "جورنى رابوچى" لر گىبى .

بنجه مدنيت بشرىبه ملت لر ين زحمت لر يندن حاصل اولان بىر يئكوندور. هر ملت اوز اقتدار و اوز استقلالى سايه سينده، يعنى اوز دير يلىكى ايله او يئكونا خصوصى، خصوصى اولدوغو قده رده قيمتلى بعضى شئيلر علاوه ائدييوركى، بىر ملت ين اولمه سى و يا خود اولگون فىكر لر له ياشاماسى يالقيز اوزونون بدبختلىغىنى دگىل، بشريت ين ده بو بؤك بىر نقصانىنى تشكيل ائدييور.

بو خاريدا باشقا لارى دير يلىك اوچون اولدوكلرى حالدا، بىز يم اولمك اوچون دير يلدېگىمىزدن بحث ائتميش ايدىك. ايمدى تكرر بو بحثه عودت ائده ليم :

بىز يعنى اسلام عالمى و اسلام ملت لرى دينىمىز ين ساغلام امر لر يندن چوخ اوزا قلاش اراق، دونيا دير يلىگينه غريب بىر نظر له باخماغا باشلا ديغىمىز زاماندا ن بىر باشقا لارى ين ريزه خوارى و او نلاردا كى ترقى و عمران ين اسير و دستگىرى اولدوق، بونو اعتراف ائتمه لىمىز، بىزجه، دونيانين دير يلىكى بىر مانقورا دگمز. بئشگون دونيادا ن اوترو انسان چاليشماسا، داهبا معقول بىر ايش گورموش اولوبور، چونكى بو دير يلىك موقتى دير، بوراسى دابىركا روانسرادان عبارت دير. دؤغروندان دا، اسلام عالمى ايله آروپا عالمى ين آباد - ليفى مقايسه ائديلسه، بىر ينجى سى نين خرابه بىركا روانسرادان عبارت اولدوغو همان ائلاشيلار .

فقط، دۆشۈنمەلىدىكى، بۈگۈن دۇنيا تىن ان محكم سنگرلىرىنى
خاكايلە بېكسان ائىدەن تۇپلارنىن مقابلىندە كۆھنە كاروانسرا لازىق
حالىنە اۇلار .

بۈگىنى كاروانسرا لازىن انسانى ياشادا بىلەجگىندىن بىھىت
ائىمەلىم . بۇنلار اۇلۇمۇ چارچىمىلە گۈزەلەين بىر عابدىن حضور قلب
ايلە راز و نيازىندا كافى گلمز .

بۇيلە دۇنيا يا بىرقلم چكىب دە بۇتون دىرىلمىگى آخرت دىرىلى-
گىندىن عبارت بىلمەگى بىرا مردىن بىلمك سلىم دۆشۈنچەلرسە ، بۇيىوك
بىر خطا دىر . چونكى بۇتۇن نتيجهسى مادى ومعنوى بىرفلاكت دىرىكسى ،
دۇنيا نىدا ، آخرتىدە بربادا ئدە بىلەر ، "الدنيا مزرعة لاخرت" . مزرعهنى
آباد ائتمك لازىمدىر . بۇندا آنجاق دىرىلر يارار . دىرىلىك ايسە
علماء ، روحا" و جساما" قوتلى اولماقدان و دىرىلىكى سئمكدان عبارت دىر .
نظره بىراز غرىب گلەدە ، دئمك ايستە نىيورمكى ، دىرىلىك بىر
معنادا دۇنيا نى سئومكدن عبارت دىر .

دىرىلىك لىرىن قىمت لىسى دە ملتى دىرىلىك دىر . "ملتى دىرىلىك"
موضوعوندا بىر سلسلە مقالات بازماغى محترم قارىلەر بىمە وعدا ئتمك
لە برابر ، بۇ پرىشان سئبىرلردە بىتتىرمك ايستە دىگىم فىكرى خلاصە
ائتمك لە ختام مقال ائدەجگم . دىرىلىك نەدىر ؟

فىلسوفلار و صوفىلر نەدئىبىرلرسە دئسىنلر ، دىرىلىك دۇنيا نى
سئومكدن واۇز حقوق و ناموسۇنو محافظە ائدە بىلەجك قەدر قوت لى
اولماقدان عبارت دىر . ايشتە مطبوعا تا بىشنى جىخان "دىرىلىك" دە اۇز
ملتى اوچون بۇيلە بىر دىرىلىك آرزو ائدەر .

تعيينى سۆز بىرلشمه لر ينى نئجه ايشله دهك ؟ (۱)

منحوس په لوى رژيمى دؤورونده ديليميز اوزون ايللر آغوشار آلتيندا اولدو، حتى اداره لر و مدرسه لره آذرى ديلينده دانيشماق دا ياساق اولدو. بؤمدته آذرى ديلينين مکتبلره تدريس اولون - ماماسى و بوديلده مطبوعاتين قاداغان اولماسى اوجوندا ن ، آذرى ، روشنفيكيرلرى يالنيز آنا قوينوو يا شاديقلارى محيطده اويرنديكلرى دانيشيق لهجه سيني بيلديكلرى حالدا ، ادبى آذرى ديلينين قايدالارى صرف - نحويله تاماميله بيگانه اولدولار، حتى بعضى اوزدن ايراق آذرى روشنفيكيرلرى آنا ديللرينى بگنمه ييب، اونها دانيشماغى بئله عار بيلدیلر.

قرآن مجيدين احكامينا اساسلانا اسلامى حكومت ، شونىستى و ضدملى سياسته سون قويدو. ازيلميش وديللرى تاپدالانميش ايسران ملتلى، او جمله دن آذربايرين ديلينده مطبوعات نشراولماغا باشلادى. لکن ايران آذربايجانى روشنفيكيرلرينين اوز آنا ديللرينين علمى صرف - نحويله تانيش اولما لارى، هابئله سون زامانلارا قدر آذر - بايجانين علم اوجاقلاريندا آذرى ديلينه مناسبتين شاه دؤورو اولدوغو كيمى قالماسى، اونون علمى اصول ايله گئشيش مقيا سدا اويرنيل - مه مەسى، تدريس اولونما ماسى نتيجه سينده ، نشر اولونسا ن آذرى مطبوعاتيندا ، ديليميزين علمى صرف - نحوى باخيميندا ن بىر سيرا يالنيش جهتلر اوزونو گؤسترير.

اوزون ايللرين فشاريندا ن سونرا تا زان آياق آچيب يولادوشن بىر مطبوعات اوچون بئله حال لار عادى و طبيعى سا بيلسا دا ، معاصير حيات و خصوصيله اسلامى حكومتين آدو حيثييتى بو ايرى جهتلرين - ايمكان قدر سرعتله آزادان قالديري لماسيني ، آذرى ديلينين بوتون آذربايجان دانىشغالارى، علم اوجاقلارى ، اورتا وابتدائى مکتبلرين - ده تدريسينه باشلانماسيني تاخيره سالىنماز بىر وظيفه كيمى طلب

اڻديرو .

بيز بورادا سون زامانلار آذريجه چاپ اولونموش كتابسلا
مخزئت ومحلهرده تئز - تئز راست گلدیگيميز، تعيينی سؤز بيرلشمه -
لريله علاقه دار، بير يالنيش جهتی گؤسترمگه چاليشا جاييسق، اودا
تعيينی سؤز بيرلشمه لرینی بیری - بيرينه چئویرمکده، داها دوغروسو.
اونلاری بیری - بيرينين يئرينه ايشلتمکده دير .
بو يالنيش جهتلری آچيب گؤسترمگا وچون، معاصر ديلچی -
ليگيميزين نحوينده " تعيينی سؤز بيرلشمه سی "، اونون نوعلری
خصوصيتلریله، قيسا شکیلده، تانيش اولماق لازيمدير .

ايکينجی دونيا محاربه سی ايللرينه قدر آنا ديليميزده اولان
سؤز بيرلشمه لری، فارس و عرب گرامترلری تأشيرينده، فارس و عرب
اصطلاحلریله "صفت و موصوف" / صفت بيرلشمه سی /، مضاف و مضاف اليه
اظافت بيرلشمه سی / وسايره آدلانيردی . بير صورتده کی، ديليميزين
سؤز بيرلشمه لرینده کی نحوی اساسلار، فارس و عرب ديللرينده کی بيرلش-
مه لرین نحوی اساسلاریله، بيرسیرا حاللاردا عینی و اوخشار اولسادا
بیر سیرا يئرلرده اونلاردان تاماميله فرقلنير . یعنی آنا ديليميز -
ده، عرب و فارس ديللرينده اولمايان و بالنيش ديليميزه خاص اولان
نحوی اساسلارا مالیک ائله سؤز بيرلشمه لریده واردیرکی، اونلاری
باشقا ديللرين نحوی چرچيوه سينه سيفيشديرماق اولماز . منشیلا
" آقاچ قاپی - قيزيل ساعات - گوموش قاشیق - شمشک قانا د کیمی
سؤز بيرلشمه لری عینی شکیلده فارس و عرب ديللرينده اولما ديغيندان
ترجمه زامانی صفت بيرلشمه سی اولور . بونا گوره ده بوسؤز بيرلشمه -
لری اولور، او ديللرين سؤز بيرلشمه لری بؤلگولرينه داخيل اولار
بيلمه ديکلريندن، نحويميزده اؤيرنيلمه ميش قاليردی .

نحويميزده اولان بو چاتيشماز جهتی آرادان قالديرماق و
ديلیميزين بوتون سؤز بيرلشمه لرینی احاطه اڻديب نحو چرچيوه سينه
داخيل ائتمگی نظرده توتان مشهور ديلچی عالم رحمتليک، پروفسور -
مختار حسين زاده ايکينجی دونيا محاربه سی ايللريندن باشلاياراق،
بو موضوعو تحقيق ائتمگه باشلاير و آراشديرمالارينين نتيجه لرینی
مختلف ايللرده چاپ اڻديرير .

مختار حسینزاده گۆستریرکی، معاصر آذری دیلینده، نحوی علاقه‌لر و فورمال صرفی علامتلری بیری - بیرینه باغلاناراق واحدبیر سۆز شکلینه دۆشموش بۆتون ایکی سۆزلو بیرلشمه‌لرین بیرینجی طرفلری مختلف شکلده و مضموندا، ایکینجی طرفلرینی تعیین ائدیر. بونسا - گۆره‌ده، او، بو بیرلشمه‌لرین هامیسینی: هم / عرب و فارس دیللی - نین صفت بیرلشمه‌لرینه برابر / "یا شیل چمن"، هم / اولارین اضا فست بیرلشمه‌لرینه بوابر / "ارک قالاسی - خلقین اراده‌سی" کیمی سۆز بیرلشمه‌لری، همده آذری دیلینه خاص اولان، عرب و فارس دیللیرینده اولمایان "گوموش قاشیق - قیزیل ساتاغات" کیمی سۆزبیرلشمه‌لرینی، عمومیتله "تعیینی سۆز بیرلشمه‌سی" آدلاندیردی .

دیلمیمیزده کی ایکی سۆزلو تعیینی سۆز بیرلشمه‌لری، اولار - داکی نحوی علاقه و فورمال علامتلره گۆره، اوچ شکلدن بیرینده اولور:

۱- بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه‌سی :

بونوع تعیینی سۆز بیرلشمه‌لری، هئج بیر فورمال - صرفی، شکلی علامت اولمادان، یا آدلیق حالدا اولان ایکی اسمین / آغا چقا پی /، یا بیر صفت و آرذینجا آدلیق حالدا اولان بیر ساده اسمین بیرلشمه‌سی - ندن / یا شیل چمن /، یا آدلیق حالدا اولان بیرسای و بمر اسمندن / بئش داش /، یا دا بیرینجی طرفی اشاره عوضلیگی و آرذینجا آدلیق حالدا اولان بیر اسم و یا اسملشن باشقا بیر نطق حصه سیندن اولان سۆزدن، یا رانییر / او آدام - بئله ایش - هامان حادثه /

بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه‌سی بۆتون تورک سیستملی دیللیر، او جمله‌دن آذری دیلینده ان اسکی، ان قدیم سۆزبیرلشمه‌سی اولموشدور. تاریخی فاکتورلار گۆستریرکی، بو سۆزبیرلشمه‌سی "تورک" اصطلاحی یارانمادان چوخ اوللر، تورک دیلی و تورک خلقلرینین اولو بالاری اولموش بیتیشیک، التماقی / آقروتینا تیف / دیللی خلقلر زامانی بئله بیر سۆز بیرلشمه‌سی بیمیش. اونا گۆره کی، بیلدیگیمیز کیمی، فارسلا طرفیندن "افراسیاب" آدلانمیش مشهور تاریخی - افسا - نوی شخصیتین تورکلر داخلینده اصیل آدی "آلپ ارتونقا" اولموشدورکی، اوچ کلمه‌نین بیرلشمه‌سیندن یارا نمیشدیر. (آلپ ارسلان "سۆزوده بئله دیر). اوندان اصیل آد "تونقا" اولدوغو حالدا، "ار / کیشی -

مرد / " (هم اسم، همدە. صفت) و " آلپ / قهرمان. ابگیت / (اساساً صفت) کلمه لریده اونا قوشولوب بیرلشمه یاراتمیشدیر. تاریخاً معلومدورکی آلپ ارتونقا " میلاددان ۸ - ۷ قرن قابق حدودلاریندا یاشامیشدیر. " آلپ ارتونقا " سۆزونون ایکی قات بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه مەسی اولدوغونو نظره آلاراق، جسارتله دئییه بیلرکی، بوبیرلشمه، او زامانکی تورک دیلئیرینده افراسیاب دؤوروندن چوخ - چوخ اول، بلکهده اوندان نئجه مین ایل اول یارانماغا باشلايان بیردیسلل حادثەسی اولموشدور. فیکریمیزی آجیق ثبوت ائلهین " اسکو " شەرینین اصیل آدی اولموش " اوش کایا " کلمە سینی گؤستمک اولار. افراسیاب دؤوروندن چوخ قابق، میلاددان ۱۲ - ۸ عصر اوللترین تاریخینده " آشوری " منبعلرینده بو آدا راست گلیریک. بودؤورلرده و اوندان دا اوللر آشوری شاهلاری هر نئجه اون ایلدن بیر اورمو گؤلونسون جنوبو ویا شالیندان آذربایجانا سوخولوبه بو گؤلون شرق و شمال کنارلاریله، " تاراکیس " / تبریز / شەریندن بئله ردا ولوب کئچرهک هر یئری تالاییب چا پار، اولداییب ویران ائدرهک گئدردیلر. همین آشوری شاهلاری اؤز سفیرنامەلرینده بعضا اورمو گؤلونسون شرق ساحیللریله " اوش / سهند / داغلاری آراسیندا، سهند یا ماجلاریندا یئرلشن " اوش کایا " قالاسیندان، اونون مقامت گؤستریب خراب ائدیلمە سیندن ده سۆز آچمیشلار / باخ: تاریخ ماد. ا. دیاکونوفه تهران ۲۵۳۷ ص ۲۰۲ و " آذربایجان درسیر تاریخ ایران ". رحیم رئیس نیا. جلد ۲ ۱۳۶۸ ص ۸۷۵ / زمان کئچدیگجه، ایشلنمک نتیجه سینده " اسکو " شکل - یینه دوشموش " اوش کایا " / اوج قایا / سۆز، بیر یئر آدی اولماق اعتباریله، هئج شەهه سیز، اوندان عصیرلرجه قابق، هله آریالاریسن منطقە میزه کلمە سیندن اول، سای واسمدن دوزهلن " بیش داش " تیپلەسی بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمە سیدیر.

هر بیر دیلین قایدا - قانونلارینین یارانماغا باشلاماسی فورمالاشیب مشخص شکلە دوشمە سینە عادتاً اوزون عصیرلرین لازیم اولماسی نظره آلینارسا، فیکریمیزده هئج ده مبالعه گورونموز. بوگون دیلیمیزده ان چوخ ایشلنن مهم سۆز بیرلشمە لریندن بیر اولان " بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمە لری " ایکی اساس سۆز بیرلشمە سی دستە سینی اوزونده بیرلشدیریرکی، اوللارین هر ایکسی

"آلپارتونقا" سۆزۈندە بىر آرايا توپلانمىشدير. بوايىكى دستەسۇز بىرلشمەسىنىڭ بىرى "ايگىت خلق" كىمى، فارس و عرب دىللىرىنىڭ "صفت و موصوف" شەكلىدە، "ايگىتچىسى"، قىزىل زنجىر "شەكلىدە دىرگى فارس و عرب دىللىرىدە بو شەكلىدە يوخدور و ترجمە اولدوقدا، اساساً يىئەندە صفت و موصوف كىمى اولور. /ساعت طلايى - ساعة ذهبية /

بو سۆز بىرلشمەلىرى، دىللىمىزىن مشهورمىتخسى مرحوم پروفسو- ر زونزولو مختارچىسىن زادە طرفىندەن اونا گۆره "بىرىنچى نوع تعيينى سۆز بىرلشمەسى" آدلاندىرلىمىشديرگى، اونلارنىڭ ها مىسىندا بىر عمومى مضمون خصوصىتى، بىر نحوى خصوصىت واردىر، اۇدا بوندان عبارتدىرگى اونلارنى بىرىنچى طرفلىرى ايگىتچى طرفلىرىنى تعيين ائدىر، اونلارنى يا كئىفىت، نەجورلوگون، يادا نە جنس و يا نەن قا بىرلىدىغىنىسى گۆستىرىر. / ايگىت خلق - قىزىل ساعات / وعينى زاماندا ھىچ بىر فورم- مال - صرفى علامتى اولمور. بو ايگى نوع سۆز بىرلشمەسى "آلپارتونقا" سۆزۈندە بىرلشمىشدير، اونا گۆره كى، اونون اصلى اۇنچە يارانمىش "ارتونقا" و داھا سونرا مئيدانا گلمىش "آلپتونقا" معنا سى وشەكلىدە ايمىشكى، ايگىتچى طرفلىرى مشترك اولدوغونىندان اختصار ائدىلرگ، "آلپارتونقا" شەكلىدە دوشموشدور.

دئىمك بوگون دىللىمىزده گئنىش شەكلىدە ايشلەنن وبىرىنچى طرفلىرى ايگىتچى طرفلىرىنى تعيين ائدەن و نحويمىزده "بىرىنچى نوع تعيينى سۆز بىرلشمەسى" آدلاندىرلىمىش ايگى سۆزون بىرلشمەسى دىللىمىزده اولدوقچا قديم بىر تارىخە مالىك دىل حادثەسىدىر. بو بىرلشمەدە مطلق بىرىنچى طرف ايگىتچى طرفى معين جەتەن - كئىفىت، كمىست، جنس جەتەن تعيين ائتمەلى، مشخصلشدىرمەلى، آچىقلاما لىدىر، بوخسا بىرىنچى نوع تعيينى سۆز بىرلشمەسى يارانماز و اوندان اولان مضمون و آنلام الەدە ائدىلمز. عىنى زاماندا بو بىرلشمەدە سۆزلر آدلىق حالدا اولمالى ھىچ بىر فورمال - صرفى علامت گۆتورمەمەلىدىر.

۲* ايگىتچى نوع تعيينى سۆز بىرلشمەسى

بىرىنچى نوع تعيينى سۆز بىرلشمەسىنى يارانماسى، شەبەسىز حياتىن طلىسى و ضرورتىن اىجابى نەتىجەسىندە اولموشدور. حيات دايا نىسادان اىرەلى گئدىر. حياتىن انكشافى و اىرەلىمەسىلە ياناشى دىلەدە

انگشافاندىر. بېرىنچى نوع تەمىنى سۆز بېرىلمەسەنن قالىپى ھاياتىن
 ايرەلى سوردوگو تازا واقىتلىرىن دىلدە عكس اولونما سىنا كىفايت
 اشمىر، دىلىن جوخلو اصيل سۆزلىرى، بېرىنچى نوع تەمىنى سۆز بېر-
 لشمەسى اساسىندا بېرىلشكە، تازا مەفوملارنى ايفادە اشمكە كۆمك
 ائدە بېلىمىر. اجتماعى احتىياج تازا سۆز بېرىلمەسى اصولونو، بېرى-
 نجى نوع تەمىنى سۆز بېرىلمەسى اصولو ايلە بېرىلشە بېلمەين سۆزلىرى
 بېرىلشدىرە بېلىن اصولو احتىياج دويور. بېرىنچى نوع تەمىنى سۆز
 بېرىلمەسىنى كۆز ائونۇدە ائرنك توتان خلق، تازا پرنسىپ اساس-
 ىندا، ايكىنچى نوع تەمىنى سۆز بېرىلمەسىنى يارادىر. بېرىنچى
 نوعدا اولدوغو كىمى، كئىنەدە ايكى سۆز - اسمى يان - ياناقويور،
 لاکن تامامىلە تازا، بېر تمل، پرنسىپ مضمون ونجوى اساس نظرە آلىر.
 بو تمل و اساس اولدان عبارت اولوركى، بېرىنچى سۆز، معنا و آنلامى
 كئىنىش - عمومى اولان ايكىنچى سۆزون معنا و مضمونونو محدودلاشدىرىر.
 مثلا: ارک قالاسى، تېرىز شېرى، اېران اولكەسى، آذربايجان ملىتى، ...
 بو بېرىلمەلردە "قالا، نېر، اولكە، ملت" سۆزلىرى اولدوقچا
 كئىنىش معنا يا مالىكدىر، بئىلەكى، اوللارېن ھربىرى مثلا "شېر" سۆز
 عمومىتلە شېر مضمونو و نتيجهدە مضمونجا بوتون شېرلىرى احاطەلەندىر
 لاکن "تېرىز شېرى" تركىبىندە، خصوصى آد اولان، "تېرىز" سۆز اوئون
 كئىنىش مضمونونو محدودلاشدىرىر و يالنىز مېشخص بېر شېرى بېلىدىرىر.
 "قالا، اولكە، ملت" سۆزلىرىندەدە وضعيت عىنى ايلە بئىلەدىر.
 مطلق ايكى اسم ويا اسملشن ايكى سۆزدەن عبارت اولان بىسو-
 بېرىلمەلردە بېرىنچى طرف ايكىنچى طرفى مېشخص و مەين ائىدىگىسى -
 محدودلاشدىردىغى اوچون، اوللاردا تەمىنى سۆز بېرىلمەسى آدلاندىر-
 ىلمىشدىر. بو بېرىلمەلرېن، ايكىنچى طرفىندە كى منسوبىت شكىلچىسى
 "ى۴ - سى۴ / ارک قالاسى - تېرىز شېرى - قويون سوروسو - آنادىلى
 ايكى سۆز بېرى - بېرىنە باغلايىب واحد مضمونلو بېرىلمەنىس-
 يارانما سىنا اساس غامىلدىر، بئىلەكى، اگر او شكىلچى آتمىسا،
 بېرىلمە اؤز معنا سىنى ايتىرەر، ايكى كلمەنىن قارشىلىقلى نجوى
 علاقەسى قىرىلار، واحد معنا آرادان كئىدەر و كلمەلرېن ھربىرى اؤز
 خاص معنا داشىپاراق، جملەلردە، جملە عضولرېلە باشقا - با تىفا
 علاقەلرە گىرەر. / تېرىز شېرلىرىن ان قدىملرېندىر / بېر صورتەكى

ترکیب حالتیندا اولدوقدا ،منسوبیت شکیلجیسی "۴" اونلاری واحسد بیر کلمه شکلینه سالدیغی اوچون، اونلار جمله داخلینده آیری آیر- یلیقدا دگیل، بیرلیکده، بیرکلمه کیمی بیرجه وظیفه داشییار و او، بیرى عضولرله یالغیز بیرجه علاقه ساغلايا بیلر. / تبرییز شهسرى قدیمدیر /

دشک منسوبیت شکیلجیسی "۴" هم ایکینجی نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینین فورمال علامتی، همده بیرلشمه نین ایکی طرفی آراسیندا نحوی علاقه یاراداندیر .

۳- اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه سی:

معاصر شفاهی و ادبی دیلیمیزده داها جوخ وگئنیش شکیلسده ایشلنن ایکی اسم ویا اسملشن کلمه ده ن یارانان سؤز بیرلشمه سی اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه سیدیرکی، هم معنا، همده فورمال صرفی علامت لرینه گؤره بیرینجی وایکینجی نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لریندن فرقلنیر .

اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه سینین بیرینجی طرفی بیه لیک حال شکیلجیسی " بین ۴ - نین ۴" وایکینجی طرفی منسوبیت شکیلجیسی " ۴ی - سی ۴" قبول ائدیر . مثلا: آتانین باغی - دره نین چیچک سی قوزونون زینقیرووو - مؤوون اوزومو - اسلامین حقیقت سی،.....

اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینین بیرینجی طرفلری بیه لیک حال شکیلجی سینین اولدوغونا گؤره ، همیشه معین لیک، بللی لیک / معرفه لیک / بیلدیره ر وعینی زاماندا بو طرف ایکینجی طرفین بیه سی، مالیک وماحابی اولور، بیر صورته کی، بیرینجی نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینده بیرینجی طرف ایکینجی طرفین نجورلوک، سای ویا جنسینی بیلدیره ر، ایکینجی نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینده ایسه ، بیرینجی طرف ایکینجی طرفین اساماً گئنیش مضمونونو محدودلاشدیرار . دشک اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینده ده بیرینجی طرف ایکینجی طرفی مالکیت جهتن تعیین ائدیر .

قتیید ائده کی ، ایکینجی ویا اوچونجو نوع تعیینی سؤز بیرلشمه لرینین ها نکیسینین تاریخا اسکیراق اولما سینی معین لشدیرمک چتیندیر .

نظرده سا خلاما ق لازيمديركى، بو اوچ نوع تعيينى سۆز بىرلش-
 مه سينين دىلیمیزده هره سينين اوزونه خاص جرجيوهسى و ايشلنمه يئرى
 واردير، بئلهكى، اوللارين بىرىنى او بىرىسينين يئرينه ايشلتمك
 اولماز. بونا گۆرهدە بوگونه قدر بىز نه كلاسيك ادبى اشرلیمیز
 و مطبوعا تيمیزدا بونلارين بىرىنين ديگرينين يئرينه ايشلنمهسى حالدا
 ريله راستالاشديق، نەدە دىلچىلىك علمیمیزين نويونده تعيينى
 سۆز بىرلشمه لرينين بىرى - بىرىنه چئوريلمهسى بارەدە نظرى علمسى
 بىر سۆز اوخودوق.

دشمك اوچ نوع تعيينى سۆز بىرلشمه سىنى بىرى - بىرىلە قار-
 يشدیرماق، بىرىنى او بىرىسينين يئرينه ايشلتمك، بىرىنين صرفى
 علامتى ويا علامتلىرىنى آتاراق، باشقا سينين شكلىنه يالبا و نون
 يئرينه ايشلتمك دوغرو دگىلدير. اوچ نوع تعيينى سۆز بىرلشمه سينين
 هر بىرىنى، اوللارين معنا و مضمون لارينين ايجا بينا گۆره اۆز يئرينده
 ايشلتمك و بىلمك لازيمديركى، اوللارين بىرىنى باشقا سينين يئرينه
 ايشلتمك مومكون اولسا يدى، معنا و مضمونلارى بىر اولسا يدى، خلىق
 اولدن اوللارين بىرىنى و يا ايکيسىنى يا راتما زدى .

بونونلا برابر بونو داقتيد اشمك لازيمديركى، بو اوچ نسوع
 تعيينى سۆز بىرلشمه لرى آراسيندا ظاهيره كئچىلمز سرحد يوخودور.
 يعنى اوچونجو نوع تعيينى سۆز بىرلشمه لرينين بعضىلارنى شكىلجه
 ايکىنجى نوع حالينا سالماق اولار، لکن اوللارى اوچونجو نوع دگىل،
 يالنىز ايکىنجى نوع كىمى و ونون يئرينده ايشلتمك اولار. هابئله
 بعضى ايکىنجى نوعلرى شكىلجه بىرىنجى نوع شكلىنه سالماق اولار، لکن
 اوللارى نه ايکىنجى، نەدە بىرىنجى نوع تعيينى سۆز بىرلشمه سسى
 يئرينه ايشلتمك اولار.

بىزيم بو مقاله نى يا زما قدان مقصديميز ده همين تعيينى سۆز
 بىرلشمه لرينين، يالنىش اولاراق، بىرى - بىرىنه چئوريليب ايشلنمه-
 سيندن يارانان خطلارى ايمكان داخلىنده آچىب گۆسترمدن عبارتدير.
 تا زات آياق توتان مطبوعا تيمیزدا، تعيينى سۆز بىرلشمه لرىلە علاقه-
 دار، نظره چارىن بو يالنىش جهتلىرى ايكى يئردە اوزونو گۆستىرىر:
 ۱. ايکىنجى نوع تعيينى سۆز بىرلشمه لرينين يالنىش اولاراق بىرىنجى
 نوعا چئوريلمهسى :

بوخارىدا گۆردوگوموز كىمى، بىرىنجى و ايکىنجى نوع تعيينىسى

سۆز بېرلشمه لرینین هر بیریری اؤزونه خاص صرفی - نحوی خصوصیت ومعنا - یا مالیکدیر. بونون دا نتیجه سینده هر هانسی ایکینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سینین ایکینجی طرفینین منسوبیت علامتی "۴" تیلدیقددا او ظاهیره بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سینه اوخشا سادا ، معنا و مضمون جهتدن بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سی اولابیلمز. اونون بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سی اولماسی اوچون بېرینجی طرفی یا صفت اولراق ایکینجی طرفین کشفیتینی ، یا بیر اسم اولراق او- نون جنسینی، یا دا بیر سای اولراق اونون کمیتینی گؤسترمه لی دیر. حتی بدیع علمیمیزده استعاره / بیرووووز / آدلانان بعضی بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه لریننده بو خصوصیت واردیر. مثلاً: شیمشک - قاناد ، لاله یا ناق ، کامان قاش، شالاه ساچ، نرگیس گؤز

ایکینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه لرینین بؤیوک حصه سی نسی بېرینجی نوعا چئویردیکده ، معنا سیز، یان - یاننا گلن ایکی سۆز او- لور. مثلاً : ارک قالاسی ، ارک قالای ال قوشو، ال قوشو،

لاکن دیلیمیزده ائله ایکینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه لریده واردیرکی، اونلارین منسوبیت شکلچیلری آتیلیمیش واسلنیر. مثلاً : ال یازماسی - ال یازما ، ال بستیسی - ال بستی x قایین آتاسی - قایین آتا x قایین آتاسی - قایین آنا ،

اما بونلار بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سی یوخ، آرتیق مرکب اسم اولراق، بېرینجی کلمه لری وورغوسونو ایتیرمیشدیر. حالبو- کی ، بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه لرینده هر ایکی کلمه اؤز ، مستقیل وورغوسونو ساخلامالیدیر. مقایسه اوچون "قایین آتا" و قایین آنا " سۆز لرینمن تلفوظو ایله "قیزیل ساعات" و "ارک قالاسی" سۆز لر- ینین تلفوظونه دقت ائتمک کفایتدیر .

دیلیمیزین بېرینجی وایکینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه لرینین بو خصوصیتلری وجهت لرینین نظره آلینما ماسیندان، بعضاً تا زا آباق توتان مطبوعا تیمیزین مجله ، غزئت وکتا بلاریندا " دوغوم ایل" کیمی ائله بېرلشمه یه راست گلیریک کی، او، شکلی و ظاهیری جهتدن بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سینه بنزه ییر، لکن معنا و طرفلرین نحوی علاقه سی جهتدن بېرینجی نوع تعیینی سۆز بېرلشمه سی دگیلدیر. چونکی ایکی اسمدن یارانان بو بېرلشمه نین بېرینجی طرفی ایکینجی طرفین- جنسی، کشفیتی ویا سایینی گؤستر میر. بونا گؤرده اونلارین آراسی-

ندا نحوی علاقه اولمادیغیندان ، بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه- سی یوخ، ایک یان - یا نا گلن علاقه سیز سۆز اولموشدور. بیرلشمه نین طرفلری آراسیندا نحوی اهلگینین یا رانما سی اوچون ایکینجی طرفه منسوبیت شکیلچسی "ی" آرتیرما ق کیفایتدیر. " دوغوم ایلی "یعنی بیرلشمه ایکینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه سی شکلینه دوشر، اونا گو- ره کی، بو حالدا ایکینجی طرفین گئیش مضمونو بیرینجی طرف واسطه سیله / دوغوم / محدودلاشیر، یعنی ایکینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه- لرینین نحوی وفورمال خصوصیتلرینه مالیک اولور.

داها چوخ شعر کتابلاریندا ، او جمله ده ن "دیوان حیران خانیم" ، " ادبیات اوچاغی / بیرینجی و ایکینجی جلد / اثرلرینده ایشلنمیش " دوغوم ایلی" بیرلشمه سی، نظره گلن، فارس دیلینین "سال تولد" سۆزونون ، نحوی علاقه نی نظره آلمادان، ساده جه ترجمه سی ویبا اونون تأشیرینده مثیدانا گلن بیر سۆز بیرلشمه سیدیر. بوخاریدا " دوغوم - ایلی "بیرلشمه سینین خصوصیتلریندن دانیشدیق. ایندی ده بو بیرلشمه - نین فارس دیلینده کی قارشیلیغی " سال تولد" بیرلشمه سینین نحوی خصوصیتلرینه دقت ائده ک .

هامییا معلوم اولدوغو کیمی، "سال تولد" بیرلشمه سی فارس گرا - مترینده " مضاف ومضاف الیه " آدلانیر وتلفظ اولونا رکن، بیرینجی طرفین سونونا کسره سسی / ؤ - E / علاوه ائدیلمه کی، ایک سۆزون نحوی جهتدن بیر - بیرینه باغلانیب واحد بیر بیرلشمه یاراتما سینی وا - قعیته چئویریر، یعنی اگر تلفظ اولونا ن، لکن یا زیلما یا ن بوسس - کسره دئیلمه سه ، فارس دیلینده بو ایک اسم نحوی جهتدن بیر - بیرینه باغلانماز ومضاف ومضاف الیه وجودا گلمز .

ترجمه زامانی فارس دیلینین بوسۆز بیرلشمه سینین هم کلمه لری لئکسیک - لغوی جهتدن ترجمه ائدیلمه لی / سال = ایلی، تولد = دوغوم ،همده اونلار دیلیمیزین جمله ده کی سۆز سیراسینی رعایت ائدره که، دال- قاباق ائدیلمه لی ایدیلرکی، هرایکی جهت رعایت ائدیلمه چئوریلره که ، " دوغوم ایلی" شکلینه دوشموشدور .

لاکن بو سۆز بیرلشمه سینین فارسجادان دیلیمیزه ترجمه سینده بونلار یالینیز ایشین بیر طرفی، بیر جهت، ظاهیری، داها چوخ صرفی جهتدیر، نظره چارپان، گۆز اونونده اولان طرفیدیر. لکن بونلاردان علاوه ، همین بو بیرلشمه نین دیلیمیزه ترجمه سینده ایکینجی جهتده

نحوی جهتیده، گۆزه گۆرونمهین جهتیده، ایکی سۆزو معنا جهتدن بیریه
ی... بیرینه باغلایان نحوی جهتیده نظره آلینمالی و او نحوی مفهومی-
ون دیلیمیزدهکی معادللی - برابرلی "دوغوم ایلی" ترجمه سینده علاوه
اندیلمهلی ایدی.

فارس دیلینده بوا یکی اسمی نحوی جهتدن بیریه بیرینه باغلایان
، یوخاریدا اشاره ائتدیگیمیزکی . بیرینجی طرفین سونوندا اولان
س- کسره دن عینا رتدیرکی دیلیمیزده " ایلی " سۆزونون - ایکینجی
طرفین آخیریندا گلن منسوبیت شکیلجیسی "ی" یله معادلیدیر، نتیجه کی
،مثلا: عیدنوروز- عیدغدیر- ماه رمضان - کشورایران - ملت آذربا -
یجان کیسی فارس سۆز لشمه لری " نوروز بایرامی - غدیربایرامی
اوروجلوق آیی - ایران اولکەسی - آذربایجان ملتی... شکیلینده.
دیلیمیزه ترجمه ائتدیلیمیش و ائتدیلیمه لیدیر .

همین بو " مال تولد " بیرلشمه سینین دیلیمیزه ترجمه سی باره ده
بونودا علاوه ائتمک ضروریدیرکی، بو بیرلشمه ایکی شکیلدن بیرینده
دیلیمیزه چئوریله بیلر:

۱- بیرینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه سی شکیلینده . بومقصد
اوجون " تولد " سۆزونون دیلیمیزه فعلی صفت شکیلینده / دوغولدوغو/
چئوریلمه سی گرکیر . " دوغولدوغو ایلی " .

" ادبیات اوچاغینین " هرا یکی جلدینده شاعیرلرین تخلصلریندن بلا-
واسطه سونرا "دوغولدوغو ایلی" شکیلینده ایشلنسه ایدی، داها کۆزه ل
اولاردی .

۲- ایکینجی نوع تعیینی سۆز بیرلشمه سی شکیلینده "دوغوم ایلی"
کی، یوخاریدا اونون معنا خصوصیتلری باره ده دانیشدیق .

آردی وار .

تائری آدی ایله

○ تبریز رادیوسونون وئریلمیشلرینه بیر باغیش (۱)

تبریز رادیوسونون مختلف وئریلمیشلرینه دقت ائدهنده بیسر سورغو اونه سورولور: تبریز رادیوسو، گئجه لر ساعت ۸ ایله ۱۰ آراسی- ندا "اسلام جمهوری سینین تبریز رادیوسو" دلی وئریلمیشلرینه- آنا دیلیمیزین ادبی لهجه سینده وئریگی حالدا نهدن بعضی وئریلمیشلر- ینی خصوصاً سحرلر ساعت ۷/۱۵ ایله ۸ آراسیندا وئریگی "بیزدن سلام سیزدن کلام" دلی وئریلمیشینی، دیلیمیز یا غیمیندا ن یا نلیشلر- یارا شیق سیز وئریر؟

بو سورغونون منه بللی اولان جوابینین خلاصه سی بئله دیر:

"ایران اسلام جمهوروسونون تبریز رادیوسو" دلی وئریلمیشلر- بولهجه ده دانیشانلار اوجون، "بیزدن سلام، سیزدن کلام" دلی وئریلمیش- لره بولهجه ده دانیشانلار اوجون وئریلیر. بوا یکی لهجه باره سینده بیرا شاره گرکلی دیر.

قوزنی آذربایجان دا، آنا دیلیمیز روسجا دان بیرسیرا یا دسوزلر آلماغینا باخمی راق مکتب، کتاب، گونده لیک، درگی اولدوغو اوجون ادبی دیلیمیز قورونموش و جتی دانیشتیق دادا! تاشیر بورا خمیشدیر. بئله کی قوزنی آذربایجانین رادیودان وئریلن دانیشتیمیندا سس-سوز جمله قورولوشلاری آذربایجان تورکجه سینین ادبی لهجه سینده اولدوغو کیمی وئریلیر.

گوشنی آذربایجاندا، بونون ترسینه، مین نجه یوزایل قاباقدان کؤک، سالمیش عیرقچی (نژادپرست) ضد تورک سیاستین (ادامه سینده)، «ا غوت چا غیندا بیریا ندان آنا دیلیمیزین یا زیب- اوخوما غی یا سا قلا- نمیش، او بیریا ندان آنا دیلیمیز علییه نه عصرلر بویو آپاریسلان-» بومقاله طرفیمیزدن ردا کتھا ئدی لیرکن نمونه لر بولمه سی قیصا لتیل- میشدیر. وارلیق

یا لان و غرضلی تبلیغات شدتلند بیرلیمیشدیر (۱). نتیجه ده، آنا دیلیمیزده سوادسیز ساخلانیلمیش، یالنینز فارسجا سوادلانا بیلنلریمیزی — دا نیشیغی تمل دؤغما خصوصیتلردن بوشالیب، فارسجا سس، سؤز، جمله — قورولوشلاری ایله اشباع حدینه قدهر دولموشدور. طاغوت سیا ستجی لزی — نین تورک، دیلی نین ایراندا کؤکونو قوروتماق آماجی ایله — آپا ردیقلاری آما نسیز سیاستین نتیجه سی اولان بؤگن دیش، آز — ج — و خ — اللی ایل اوزونوندا همده سوادلیق و تشخص علامتی جیلوه لن دیریل — میشدیر ائله کی آزقالا — فارسلا شمش اؤخوموشلاریمیزین تورکجه — دانیشیق لاری، ایستهر — ایستهمز، ایشده فارسجا جمله قورولوشلاریندا بیرنئجه تورکجه سؤز، اؤدا اولدوقجا فارسجا سنلر و سؤز ترکیب لری ایله، قوندارماق شکلینه دوشموشدور. (۲)

ایندی تبریز رادیوسو بعضی وئریلیشلرینده بئله بیر پیچین دیلی یا یما قدادیر. (۴) تکرار نتیجه سینده دیلیمیزی خلق آراسخا شتمکده اولان بئله وئریلیشلر، اسلام جمهوریی تلویزیونو عموم مدیری نی — بیلگین مشاوری زکریا لرزمی جنا بلاری دشمشکن ده، اونسلا ردا اولان گؤزه گلیم ضعفر اوجوندان اسلام جمهوریی سینه باش آجا قلیغی لیر.

بؤرادا باشقا بیر سؤرغوقا باغا گلیر: کئچن بیش — آلتی ایل اوزونوندا وئریلیشلرینین اصلاحینا راجع وئریلن تذکرلره باخمی راق تبریز رادیوسونون داخلی وئریلیشلری بوسایاق عیبه جر اولمالی دیر، ویا باشقا بیر پیچیمده ده اولابیلر می؟

تبریز رادیوسو آذربایجان کندلی لری وائل لرینه وئردیگی وئریلیشلرده آز — چوخ ادبی لهجه میزه یا خین بیر لهجه ایشلتمکله گؤستریرکی داخلی وئریلیشلر یا شقا بیر شکلده ده اولابیلر. بوشک — تبریزده یا شایان، یالنینز فارسجا سوادلی بیرسایینین اداری دانیش — یقلارینی چیخاندا دیلیمیزین آذربایجانین چوخ یئرلرینده مخصوما کیچیک شهرلرینده، کندلرینده وائل — اوبالاریندا دانیشیلان شکلی دیر. دؤغرودان دا، آذربایجانلیلارین چوخو بیر — بیرلری ایله بوشکلده دانیشارکن تبریز رادیو — تلویزیونو نهدن بؤتون داخلی وئریلیشلرینی بو پیچیمه اویغونلا شدیرما بیر؟

آما تبریز رادیوسونون دیلیمیزین سس، سؤز و جمله قورولوشلار — ینا اویماز وئریلیشلرینه گلنده، دشمه لیک کی: بیرینحیی، اصلا

بئله بىر دانىشيقلار اشارە ائتتىگىمىز دىللىر اۆزە ئانا دىللىمىزىن دانىشىنى دگىل ، ايكنىجىسى ، "تخمىنا" مىن ايله ياغىن انكشاف يۇلۇ كىچمىش زىنگىن ، سلىس ، بىرادىبى دىللىن وارشى " اۆلان ئانا دىللىمىزىن سس سۆز ، جملە قۇرۇلۇشلارى معىن دىر . ^(۶) بۇ قۇرۇلۇشلار تىبرىز رادىوسونون كندلىرە وائللرە وئردىگى وئرىلىشلرىندە آز - جوخ ايشلىندىكىن علاوه ، اسلامى انقلابىمىزىن بىركتىندىن يا بىلان وارلىق ، سهند ، اسلامى بىرلىك ، يۇل ، هابلە فروغ آزادى وىئنىجە يا بىلما غا باشلامىش ارک نشرىه - لرىنىن دە توركجە بۇلوملرىندە ايشلىن دىللىن قۇرۇلۇشلارى دىر . اۆچونجوسو ، اسلام جمهورى مىزىن ئانا ياساسى ، رسمى و اورتاق (مشتىرك) دىللىمىز اۆلان فارسجاننن يا نىندا ، يا ما واسطەلىرىندە استىفساده اولونما سىنى آزاد اعلام ائدركن ، بىر شىرىن معىن بىر طبقەسى نىس - دانىشىق شىوه سىنى بوخ ، عصرلر بۇيو گلىشىمىش و ايندى دە دۆزگسون يازىلارىمىزدا منعكس اۆلان ئانا دىللىمىزىن دوغما - قايدالى عموم خلق دىللىنى نظردە تۇتموشدور .

بۇ دۆشونجەلرە كۆرە تىبرىز رادىوسو وئرىلىشلرىندە كۆزەل ئانا دىللىمىزىن قۇرۇلۇشلارنى پۇزان بدعتلىرى تىكرا رالاي - تىكرا رالاي - اؤنو هر كسە عادت ائتدىر مگە چالشىر .

تىبرىز رادىوسو اسلامى - خلقى وظيفە سىنى دۆزگون شكىلىدە بىئرىنە بىئتىرىمك اىسترسە ، دىللىمىزى عىبەجر شكىلدە بوخ ، دۆزگسون شكىلدە وادىبى لهجە سىندە يا بىمالى دىر . بۇ ايش انقلابىمىزىن اول ايللىرىندە چىتىن اولمايدى دا بۇگون آسانلاشمىش دىر : هم دە تىبرىس رادىوسو اىستەدىگى برنامە دە ادبى شىوه دە وئرىلىش وئرمك دە دىر .

قۇتلو اسلامى انقلابىمىزىن وئردىگى فرهنگى آزا دلىقدان اولو تاشرىنىن اىستەدىگى كىمى فايدالانمالى يىق . "تاشرى كۆزەل دىر ، كۆز - هلىكىدە سئو ^(۷) "بۇنا كۆرە دانىشىغىمىزدا كۆزەل اولمالى دىر و سئوگىلى بىغىمىزىمىز بۇيورموشدور : "هر كس بىرايش كۆرور اؤنۇيا خشى كۆرمەلى دىر . " ^(۹)

آيدىن دىركى بۇ ايش حاضىرلىقسىز بىئرىنە بىئتىرىلە بىلامىز بۇ حاضىرلىغىن ان اولملى بۇلومو تىبرىز رادىوسو - تلوىزىونونونون - حۇرماتلى دانىشانلارنىن ئانا دىللىمىزىن سس ، سۆز ، جملە قۇرۇلۇشلارى ايله ياغىندا ن تانىش اولماقلارى دىر . دىللىمىزى اول فارسجاننن

پنجینی اشدیب، سونرا اونو اونو دارا شدیردیغی نقلیله استناد اشمکله کیچیمسه ییب (تحقیر اشدیب) آرادان قالدیرماق آرزو سینی بسله یین طاغوت رژیم آنا دیلمیزده بیرجه درسلیگین ده یازیلما سینا اجازه وئرمه دی اما اسلام انقلابیمیزین غلبه سیندن سونرا آنسا دیلمیزده چیخان یازیلاری اوخوماق ایلگیلی (علاقه لی) اوخوجولاری دیلمیزین قایدا - قورولوشلاری ایله تانیش ائده بیلر. (۱۰)

یوندان علاوه، مدرسله ریمیزده آنا دیل و ادبیا تیمیزین تدریسی باشلانانداک، تبریز رادیو - تلویزیونو مهندس محمود مهتدی جنابلاری و دگرلی فروغ آزادی گونده لیگی ایره لی سوردوکلری کیمی، آذربایجان تورکجه سینی منسجم و دؤزگون اصول ایله تدریس ائتمه لی دیر. (۱۱)

● آچیقلاما لار:

۱- دوکتور حمید نطقی. "منشور شیطان" وارلیق بهمن واسفند ۱۳۶۳ صفحه ۱۹-۳.

بومقاله دن علاوه، آشا عیداکلی مقاله لرده فرهنگلی تبعیضه اوغرا دیلما غیمیزا اونملی اشاره لر وار دیر: دوکتور حمید نطقی "مقدمه بیئرینه" (دوکتور جواد هئیت، آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباغیش تهران ۱۳۵۸ صفحه ۸-۱).

● وارلیق درگی سنین ساییلاریندا:

۱۳۵۸: اردیبهشت، صفحه: ۱۵-۱۲، ۱۹-۱۶، تیر/مرداد
صفحه: ۲۵-۲۳، دی صفحه ۷-۴.

۱۳۵۹: شهریور، صفحه ۱۴-۳، مهر صفحه: ۹-۳، آذر صفحه: ۱۴-۳

۱۳۶۰: فروردین، صفحه: ۹-۳

۱۳۶۱: مرداد/شهریور، صفحه: ۱۱-۳، ۹۲-۸۵.

۱۳۶۲: خرداد/تیر، صفحه ۸۵-۷۵.

۱۳۶۳: بهمن/اسفند، صفحه ۱۹-۳.

۱۳۶۴: خرداد/تیر، صفحه: ۲۴-۳، مرداد/شهریور، صفحه ۱۷-۳.

۱۳۶۵: بهمن/اسفند، صفحه ۵۸-۵۶، شهریور/مهر/آبان، صفحه ۶۱-۳۹

۱۳۶۶: خرداد/تیر، صفحه: ۴۳-۴۶، ۲۹-۴۴.

۱۳۶۸: فروردین/اردیبهشت، صفحه: ۳۲-۱۹

۱۳۶۹: تابستان، صفحه: ۲۷-۱۷، مهر/آبان، صفحه: ۳۸-۲۵.

۲) بو موضوعدا، دوكتور حميدنطقى حضرتلرينين "بیزده توفیق اولسا..." (وارلیق اردیبهشت ۱۳۵۹، مخصوصاً آلیتنجی وینکدینجی صفحه لر) آدلی مقاله لرینی اوْغویاندا ن سونرا، تبریز رادیوسوندا ن وئرلن آدی - آذربایجان تورکجه سینین اؤرنکلرینه (نمونه لرینه) دقت ائده بیلر سینیز. جوْخلو وقت قویماق ایله اله گلن بو اؤرنکلری تبریز رادیوسوندا ن وئرلن دانیشیغین ایندکی دؤرؤمونو تدقیقچی- لریمیزین دقتی اوْچون بؤرادا وئریریک :

● " با توجه به اینکه فصل به اصطلاح سؤیوخ فصلی گنجیب قیش قور تولوپدی اما بونکتیه ده ظاهراً توجه از اولوب بوله سینه کی نتیجه کی اشاره اولوندی بوشهرستاندا حدوداً یکی مین دانا تراختور واردی خوب بولارین سوختونون تأمینى جزو مؤعضلات بوشهرستان دی . وقتى بئله بیر سئاد سوختى که بۇردا وارايدى بۇدا تعطیل اولورکی حـداقل امکان دی آيا فيکرا ئله میسيزکی بیر مؤشکیل به قول معروف مـضاعف اولور مخصوصاً اونا توجه ائله ما غینا کی محرومیت بوشهرستاندا یوخاری دی وتوجهات گره ک بیش از پیش اولموش اولما؟ "

(پنجشنبه ۶۹/۲/۲۵)

● " بو واژه نین رابطه سینده توضیح وئرون کی منظوراز [؟] اولما غی و بؤکی بهر حال باصطلاح بیر حالت باز دی وبسته دهیی بسو رابطه ده توضیح بویورون .

اگر بوسیستم کی بویوروسوز سیستم باز دی وبسته یوخدی بعد از اینکه بوفلکه آچیلدی بیزیم سؤگلیر ولی وقتیکه سخر اولوری گینه ده مشاهده ائلیروخ کی گللیلر از طرف به اصطلاح سازمان آب سوووموز قطع اولور . خب پس بونه مهنه دی ؟ "

(چهارشنبه ۶۹/۵/۲۵)

● " ائولری خانه تکانی ائلیلر درختکاری هفته سی وضعیت جاده لردن با خبر اولئیدوخ ... بؤرابطه ده پیشا پیش صحبت ائله میشوخ " (۶۹/۱۲/۱۸)

● "پخش رادیو دا حضور راری واردی .

نازلی اوشا غلارین الری گینه ده دسکشلره گییلیپ . محبت و صفا

وؤ صمیمیتدن صحبت ائلیروخ از طریق واحدسیار رادیو....
(۶۹/۱۲ /۲۱)

• بلی من سیزون سوزی سطح شهردن دریافت ائله دیم. بیز سطح
شهرده وکنار گوذر شهریار دییوخ ."
(۶۹/۱۲/۲۸)

• "فروشگا و موادغذائی که فروش اوچون واردی هار دادی ؟....
اول خیابان قطران دادی مسئولین محترم راهنمایی و رانندگی بوا مره
رسیده لیغ ائله سینته ". (۶۹/۱۲/۲۸ - ۲۵)

• "من ایس دیردیم کی وضعیت مخابرات اربیلدن بیزیم اوچسون
بیر صحبتی اولونا مسائلی در رابطه بابیکاری "
(۷۰/۶/۸) تبریز تلویزیونوندان

اطراف روستای شادآباد . امکات ویژه رفت و آمد ده ترتیب
وئرله جاخدی " (۷۰/۷/۴)

• "اؤفت تحصیلی بیر شناخته شده مسله دی " (۷۰/۸/۱)

" عمدتا" لوله مسئله سی از جمله موشکی لردی کی جماعت اوننان
سروکاری واردی " (۷۰/۸/۱۹)

• "به اصطلاح او تفاوت کی اساسا" ایندی بو توزیغی که از طرف
شرکت غاز اولوری بو شیرآلات و لوله های اتمال کی واردی بـ
زمینه ده فعلا" هزینه ای که واردی شاید خانواده لر ایستیه مۇطلع
اولار اگر بو زمینه ده بیر اطلاعاتی اولسا بیورون تا حورمتلی
ائشیدن لریمیز جریاندا اولار. " (۷۰/۸/۱۹)

• " موننان کی بیویون برنامده شرکت ائله دوؤز تشکر ائلیم "

(۷۰/۸/۱۹)

• " ضمن سلام و سحروز خئیر بو عزیز قرده شیمیزه خواهیـ
ائلییه جاغام درمورد مشکلات سوخت رسانی با توجه به اینکه آذربایجان
منطقه سردسیری دی و همیشه احتیاجی وارکی از نظر سوخت تأمین اولوـ
نسون بورا بیطه ده توضیح بیورالار. " (۷۰/۸/۱۹)

• " خود بو پیدارولاردا ظاهرا" کانال واردی و امکان احداث
راحت تر دی . " (۷۰/۸/۲۰)

• "بوننان آرتیخ صحبت ائله مییم نیه کی مسئولین گاز منطقه
هشت تبریز استودیوی رادیو دا حضورلاری واردی ... انشالله کـ

اٹلیہ بیلہ جیویخ طول بو برنامہ ده و مسائل سوخت استان رابہ
سینده عزیزلریمیز پاسگو اولاجا غلار. هر صورتده بوننان کسی
ارتباط و ثریب تهیه کنندۀ برنامہ بو با بتدن متشکرم . برنامہ میزده
مسئولین محترم شرکت گازدان برنامہ ده واردیلار . "(۷۰/۸/۲۱) .

● "شکوہ و و غٹلیہ پس بحق اولایلرکی طول بؤمدتیکه بهرحال
شهریمیزده حقار ریخ واردی". با توجه به اینکه حدوداً "بیر
دیقه یاریم سگیزه فرصتیمیز واردی . "(۷۰/۸/۲۱) .

دئیلیمه لی دیرکی بو اورنکلر یال نیز تبریز رادیو -
سؤنون قوللوغوندا (استخدا میندا) اولان دانیشا نلارین بعضی سی نیسن
دانیشیق لاریندا ن آلمنیمش دیر. سؤز سؤز، اداری منصلی ماصبه اولونا -
نلارین جوخلوغونون "تورکجه" لری بونلاردا ن دانیشیمه لی دیر اما
رادیو قوللو قچولاری نین دیلیمیزی یا یما قداد اولمی تا شیرلری اولدو -
غوندا ن، هابئله بودا تلارین دیلیمیزی دؤزگون یا یما خدا مسئولا ولدوقلاربتا
گوره، بویا زیدا یال نیز بونلارین دانیشیق لاریندا ن یارالاندیق (فاید -
الاندیق) .

۳] بو سؤزون آنلامینی اوستاد دوقتور حمیدنطقی حضرتلریندن
اٹشیده ک. دیلیمیزین قایغی سینی جاندا ن چکن اوستا دانا دیلیرینی سی
فارسا سی، سؤز و جمله قورولوشلاریندا دانیشا ن، یال نیز فارسجا
سوادلی آذربایجانلیلارین دانیشیق لاری ایله ایلگیده یازیرلار:
"اوخوموشلاریمیزین جوخونون دیلیمیزده یازما قدان مطلقاً عاجز
اولدوقلاری بیر حقیقت دیر . . . بو ذاتلارین دانیشیق لاری دیل، دیلچیلیک
(زبان شناسی) جهتیندن مطلقاً تورکجه دگیل، دیلچیلیک علمینده بئله
بیر دانیشما غا یاراشا ن (پیچین) pidgin آدی در .

چین لیرین انگلیس لرله تما سیندا ن دوغان قوندا رما بیردی ل
دوغدی: کلمه لر انگلیزجه و دستور قاعده لری چین دیلینه گوره ایدی،
بونا و بونا بنزه ر دیل لره "پیچین اینگلیش" دئدی لر. دقت اٹدی لسه
گورولورکه بیزیم اوخوموشلارین دانیشیغی بیرنوع "پیچین" دیر. لکن
اشباه بویورما سینلار بودیل آذری تورکجه سی دگیل، اولسا - اولسا
فارسا نین پیچین دیلی دیر .

بونا گوره تورکجه دانیشیق دلارینی مطلقاً خیال اٹمه سینلر،
اونلار فارسا دانیشیرلار، منتهی دیلچیلرین اصلاهی ایله پیچین

فارسجاسی ! (وارلیق ، اردیبهشت ۱۳۵۹ ، صفحه لری : ۶ و ۷) .

۴- شاهیردیجی (حشیرتلندی ریجی) بوراسی دیرکی ، بلیلی اولاسی ۱۳۶۵ ، دن بری ، تبریز رادیوسونون آنادیلیمیزده وئولیشلری نیسین یانلیشسیرلاتما سی (تصحیحی) مختلف بیا نلارلا مختلف آداملار توسطی ایله ایستنیلمیشدیر ، آما بو یولدا بوگونه قدهر بیر تمل آددیم آتیلما میشدیر . بورادا بو قونویا (موضوعا) قایدان (راجع) یالنیسز با سیندا (مطبوعا تدا) یانسیمیش (منعکس اولموش) باخیملار (نظر لری) وئولیر :

۱- خدا یاری ، محمد " تبریز رادیوسونون محلی برنامہ سی " فروغ آزادی ۱۱ / ۱۳۶۵ / ۶ .

۲- اورمان ، رضا (رضا اورمانین مکتوبو و یحیی شیدا جنا بلاری - نین جوابی) فروغ آزادی ۱۳۶۹ / ۲ / ۶ .

۳- سلیمی ، حسینقلی " بیزدن سلام ، سیزدن صبح بخشیر " فروغ آزادی ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ ، و ۱۳۶۹ / ۶ / ۳۱ . (بویا زینین تقریبا " اوچده ایکسی - نین با سیلیشی هله ممکن اولما میشدیر .)

۴- سلیمی ، حسینقلی " دیلیمیزده آلینما سوزلرین مائتلری نیسین تلفظو " فروغ آزادی ۱۳۶۹ / ۱۰ / ۲۶ .

۵- سلیمی ، حسینقلی " تبریزدن بیر مکتوب " وارلیق بهار ۱۳۷۰

۶- افق ، س . ج . " صبح جمعه تلویزیون تبریز " فروغ آزادی -

۱۳۷۰ / ۵ / ۱۶ .

۷- مهتدی ، محمود " سوال از مسئولان صدا و سیما ی مرکز تبریز " فروغ آزادی ۱۳۷۰ / ۶ / ۱۸

۸- " سوال از صدا و سیما ی مراکز تبریز وارومیه " فروغ آزادی .

۱۳۷۰ / ۷ / ۲۰

۵- زکریا طرزمی " چند پیشنهاد برای تقویت زبان آذری ، وارلیق

خرداد / تیر ۱۳۶۶ :

انقلابیمیزین اصولونون اثرلی تبلیغی اوچون آذربایجان دیل و ادبیاتینا توجه ائتمه نی یایما آراجلاری نین (انتشا روسیله لری نین) ، مخصوصا " اسلام جمهوروسو رادیو تلویزیونونون ان اؤنملی وظیفه لریندن بیلن رادیو - تلویزیون وئولیشلری نین حاضرلاما سی نین زنگی - ن و سا غلام فرهنگی - ادبی دایاق ایسته مه سینا اشاره ائده ن ، و کئچ -

بيخيجى رزىمدە يازىلى آذربايجان ادبىياتىنىڭ تەقريبىدا ياندىرىلما-
سى نەتىجەسىندە بۇگۈن رادىيو- تلوېزىيون و ئىشلىتىشلىرىنىڭ دىلى ادبىي
باخىمدان ودا نىشيق شىكلىندە بۇيوك چا تىشما زلىقلارا اۇغرا دىغىنما
علاج آختران سايغىلى زكربا طرزى جىنابلارى بۇمقالەدە چوخلو حىق
و اولدوقچا اۇنملى نظىر و ئىرىرلىر. بۇنظىرلىرىن اولدوقچا اۇنملى
اولماغىنا كۆرە اولنلارىن اۇزەتى بۇرادا و ئىرىلىر:

اۇنەرگىلر: (بىشنىھادلار) :

الف- تىرىز دانىشگاھىندا آذربايجان دىلى و ادبىياتى تىرىسى.
ب- آزاداسلامى دانىشگاھىن تىھراندا و باشقا شىرلىسىردە اولان
قۇللارىندا (شعبىلىرىندە) آذربايجان دىل و ادبىيات تىرىسى .
و بۇيوللارلا بۇننتىجىلەرە چا تماق :

۱- آذربايجان دىلىنىڭ علمى و بىلىگىسىنىل (دانىشگاھى) بىسىر
سورتدە تىدوېن و ئىشىتى .

۲- خلىق الىندە داغىنىق حالدا تا بىلان آذربايجان دىلىنىڭ
زىنگىن و گىنىش علمى - ادبى يازىلى اىشلىرىنىڭ بىغىلىپ درگىنلەمەسى.
۳- باشقا اۇلكىلردن آذربايجان توركجەسىنى اۇگىرنىك اىستە-
بىنلرىن اىرانا كىلمەسى و انقلابىن فرىنگى اىلە تانىش. اولماسى، ھا بىلە
غرضلى فرىدلر طرفىندن اسلام جىمهوروسونون مىختلىف ملىتىلرىن مىدىسى
مىشلەلرىنە بىشنىشەمە كىتەمىتىنىڭ پوجا چىخا رىلماسى .

چ- مىختىس دىلچىلر، نظىرما جىلرى و مىسلان ادبىلردن قورولان بىر
فرىنگىستان، بو وظيفىلرى اوزەرىنە چىمكا اوچون :

۱- آذربايجان توركجەسىنىڭ مىكل. و گلاوونمەلى سۇزىلوگونىون
درگىنلەمەسى .

۲- گىركلى سۇزىلرىن دوزلىتمەسى .

۳- آذربايجان توركجەسىنىڭ مىكل قىرامىشلىرىنىڭ درگىنلەمەسى .

د - موجودكتا بىخانا لارىن ياننىندا بىشلى (مىلى) و ئىشلىشلىسىر
اۇزەرىندە اىشلەبىنلرىن فاىدالانماسى اوچون بىشنى كىتابلىقلارىنىڭ
اچىلماسى .

ه - جامەدە اولان استىعدا دلارىن ارگىنلىگى (رۇشدىق) و ادبىلىك
دۇوقلو فرىدلرىن تانىمىسى اوچون، ھا بىلە آدى - كىشچى علمى - ادبى
درىكلرىن اىشلىرىنى اۇلكەمىزدەدە، اشىكىدە اولان اىلگىلىلرىنىڭ

بیلمه‌سی اوچون، آدی کئچن فرهنگستانین گوزو آلتیندا آذربایجان تورکجه‌سینده گونده‌لیکلر ویا درگی‌لرین یا بیلما سی .

(۶) - دوکتور حمیدنظقی "بیز ودیلمیز" وارلیق بهمن /

اسفند ۱۳۶۲ .

(۷) - غررالحمک یا مجموعه کلمات قمار حضرت علی (ع) . ترجمه

ونگار ش حاجی محمد علی انصاری . قم . چاپ سوم ۱۳۳۷ شمسی صفحه ۴۹۸ .

(۸) نهج الفصاحه : مجموعه کلمات قمار حضرت رسول (ص) ترجمه

ونگار ش ایوالقاسم پاینده چاپ پانزدهم ۱۳۶۰ شمسی حدیث شماره ۶۹۰ .

(۹) - نهج الفصاحه حدیث ۲۲۱ .

(۱۰) - بویا زیلارین دیلمیزین قورونوشلاری ایله ایلگیلی

اولان ان اونملی‌لرینین ایچینده دگرلی وارلیق درگی‌سینین باش

یا زیجیسی اوستاد دوکتور حمیدنظقی حضرتلرینین یا زیلاری دیر . بونلارین

بعضی‌سینی وارلیق درگی‌سینین بوسا بی‌لاریندا گورمک اولار :

۱۳۵۸ : اردیبهشت : ۱۹ - ۱۶ .

۱۳۶۴ : فروردین / اردیبهشت : ۲۵ - ۳ ، خرداد / تیر / مرداد : ۲۴ -

۳ : مهر / آبان : ۱۷ - ۳ ، آذر / دی / بهمن : ۱۹ - ۳ .

۱۳۶۵ : فروردین / اردیبهشت : ۳۰ - ۷ ، خرداد / تیر / مرداد : ۲۳ -

۳ : شهریور / مهر / آبان : ۱۵ - ۳ ، آذر / دی : ۶۳ - ۳ ، بهمن /

اسفند : ۸ ... ۳ .

۱۳۶۶ : مرداد / شهریور / مهر : ۱۴ - ۳ ، آبان / آذر / دی : ۱۶ - ۳ ،

بهمن / اسفند : ۱۷ - ۳ .

۱۳۶۷ : فروردین / اردیبهشت : ۱۹ - ۳ ، آبان / آذر / دی : ۱۱ - ۳ ،

بهمن اسفند : ۱۷ - ۶ .

۱۳۶۸ : فروردین / اردیبهشت : ۱۸ - ۳ ، خرداد / تیر / مرداد :

۲۹ - ۵ : شهریور / مهر / آبان : ۶ - ۳ ، زمستان ۱۳۶۸ : ۰۹ - ۶ .

۱۳۶۹ : بهار : ۱۹ - ۶ ، تابستان : ۱۶ - ۳ .

(۱۱) - بوقونودا تبریز رادیو-تلویزیونون وشرلییشلرینسه

قاییدان دگرلی یا خیملارلا بیرگه سایغیلی مهندس محمود مهتدی یا زیر-

لار :

بیر اونره‌دهم (بیشنه‌دیم) دا واردیر : آنا یا سامیسه‌زدا

اؤگر دیلمه‌سی گوزله‌نیلیمیش . تورکجه‌نین اؤگره‌دیلمه‌سی اورتا و یوکسک

سوده رادیو-تلویزیوندا ن وئریلسین .
خلعین، آنادسلرینده اؤگره تیم (تعلیم) آلابیلمه دیکلریندن
بعضی سۆزلری یا نامتلی ایشتتمکلرینه قارشى اؤگرديجى وئریلیشلر
وئریلسین .

رادیو-تلویزیون، بیئتکی لرین، آغا جلا رین، هابئله یئرلریــــن
آدلارینی شکیللری ایله بیرلیکده خلقدن ایسته مکلره بیر بؤیــــسوک
آذربایجانا سۆزلوگون درگیلمه سینده اؤن – آیاق اولسون . بؤنؤ
بیلمه لی بیک کی هر سار سینتی (ضربه) ساغالار سا، مدنیتته اشندی ریل می ش
سار سینتی ساغالما ز . (فروغ آزادی ۷۰/۶/۱۸ صفحہ لر ۱ و ۲) .
بؤ قوتودا یئنه ده فروغ آزادی ده، بؤ دؤنه تبریز وارومیــــه
رادیو – تلویزیون وئریلیشلرینه قاییدان، چوخ اؤنملی باخیملار ایچره
اؤخویوروق :

تلویزیونون، مصاحبه اولونانلار، ایستهر منصلی لره، ایستهر –
سه خلقه، قاریشیق دانیشما ماغى تا پشیرماسى یا خشی اولما ز می؟
نه دن تلویزیوندا ن – اؤگرتمه یولوندا ن یارارلانما بییرلار؟ ایــــران
خلقی نین هوندور بیر بؤلومون دینلی اولان آذربایجانین اؤنمــــى
وطنیمیزده شبهه سیز آلما نجا دان آرتیق راق دیر . بؤنا گؤره تبریز –
ایله ارومیه رادیو- تلویزیونلارینین چالیشیب دؤزگون و دؤزه نلسی
بیر اؤن – یازی (برنامه) اؤزره آذربایجانین ادبی لهجه سینى تکیل
(واحد) بییرشویه ایله تلویزیوندا ن اؤگرتمه لری یئرینده اولار .
ایلیک شؤبه ده بؤ اؤگر تیمی وئرمک، اؤگر تیم اداره سی نیــــن
(آموزش و پرورشین) بؤرچودور . آما سؤ اولما یان یئرده تیم ائتمک
گره کیر .

(فروغ آزادی ۷۰/۷/۲۵ صفحہ لر ۱ و ۲)

○ "حاجی بکتاش ولی و مقالات حقینده"

افلاکینین (۱۴ - عصر)، "مناقب العارفین"، ناشیق پاشانین (۱۳ - عصر) "غریب نامه" و "ناشیق پاشا زاده نین (۱۳ - ۱۴ عصر)" "سرا حر و فنا مه" کیمی تاریخی قایناقلاردا اشاره ائدیلن مختصرو جوغو زامانایندی حؤکملر و ئریلن حاجی بکتاش ولی حقینده ان گئنیش معلومات "حاجی - بکتاش مناقب نامه" سینده گؤرونمکده دیر. ایککی وئرسیونو اولان بوا ئترین یازیجیسی اولاراق "گؤل پینارلی" طرفیندن اؤنجه لری موسی ب. علسی گؤستریلیمیشده داها سونراکی آراشدیرمالار، بو یازیچینین فردوسی تخلصلی یورسالی الیاس بن خضرا ولدوغونو اورتایا قویموشدور. (۱)

بکتاش لیرین "ولایت نامه" دئدیکلری بوا ئرده، حاجی بکتاش ولی - نین بیوقرافسی، سؤیو، کرامت لری آنا دولویا گلمه سی ارتبا قوردوغو، چئوره (محیط) و شخصلر حقینده بیرچوخ بیلگی موجودور. (۲) اونسون یئننجئری اوجاغی نین قورولوشوندا رول آلدیغی، و زخان و عثمان دؤر - ونده عثمانلی دولتینین قورولوشوندا تاثیرلی اولدوغو، احمدیسوی ایله گؤرولوشو، بابا اسحاقا مریدلیک. ائتدیگی خصوصلاریندا کیمی بیلگی لر شخصیتی ایله بالحصه تاثیرلی خصوصوندا اؤنملی ایپا و - جولار (سرخ) و ئرمکده دیر. تورک - اسلام عنعنه سینده مهم شخصیت لری، گئرجک حیاتلاری یا نیندا، زامان ایچینده اؤزلری اوجون اورتایا آتیلان روایتلر، یاراشدیرما و تائویل لرله ده آئیلیرلار. یونس امره، مولانا، شمس تبریزی، ملانصرالدین کیمی اؤرنکلر جو خودور.

تاریخی واقعه تائیدلری و منقبه وی قایناقلارین سؤز کچمندن (قلبیر) کئچیریلمه سی ایله اورتایا چیخان و آشاغی - یوخاری مطابق قالینان بیلگی لر ایسه بونلاردیر:

حاجی بکتاش ولی خراسانین مهم سیرکولونور مرکزی اولان نیشابو - ردا دؤغولموشدور. دؤغوم و اولوم تاریخ لری حقینده مختلف قایناقلاردا، فزقلی معلومات واردیر (۳).

۱۳ - اونجو عصرده بياشاديني فطعي دير. بروج قايينا قدا دوغوم و اولوم اوچون (۱۲۰۹ -- ۱۲۱۰) م (۱۲۷۰ - ۱۲۷۱) م تاريخي وئر- يلمكده دير. (۴) بو تاريخلر قطعي اولماديغي حالدا محمل تاريخلر اولاراق هله ليك قبول ائديلمكده دير .

تحصيليني ومعنوي تعليميني خراسان و اطرافيندا (يسوي مکتب- ينده) پارلاق بير شكيلده تما ملایان حاجي بكتاش ولي، موغول استيلاسي اؤزه رينه تخمیناً قيرخ ياشلاريندا آنا دولويا گلميشدير. احمديسوي نين خليفه لر يندن "لقمان پرنده" نين يانيندا معنوي تربيه آلميش، اونسون يولو ايله يسوي ليگه گيرميش، خراسان ارنلريندن بيرى اولموشدور . بو سبيله يسوي ليگي آنا دولويا گتيره ن معنويات اوردوسونون ايچينده حاجي بكتاش ولي نين بؤيوك يئري واردير . (۵)

عاشيق پاشا زاده ، اونسون آنا دولويا گلمه سيني بئله سؤيله بير :
يانيندا قارداشي منتش واردير . اولجه سيواسا گئتميش، اوردان سير- اسيله آماسيا ، قيرشهر و قيصر ييه گئتميش صونوندا ادا قيرشهرده سولوجا قارا هؤيوك دئييلن بيئرده مسكن قورموشدور . مقبره سي حاجي بكتاش آد- يني آلان بو بيئرده دير . (۶)

"مناقبنا مه" يه گؤره خراساندا ن آيريلديقدان سونرا اؤنجه نجفه گلميش اوردادا حضرت علي نين قبريني زيارت ائديب قيرخ گون رياضته گيرميش سونرا ادا مکه يه كئچيب اوچ ايل اوردادا قالميشدير . اوردان دا سيرا سيله قدس ، شام و حلبه اوغراميش هر اوغرا ديفسي شهرده قيرخ گون رياضت چكميش ، نتيجه ده البستانا آياق با سميشدير . آنا دولونون مختلف شهرلريني دولانيب رياضت چكديكن سونرا ادا سولوجا قارا هؤيوكه گليب بيئرلشميشدير . (۷)

آنا دولودا تاشيري بؤيوك اولموشدور . اگراؤ ، بعضي قاينا قلارين (۸)
ادعا ائتديكلري كيمي بابا بيره منصوب باطني و خارجي فيكيرليره صاحب ، "هئتئرو دوكن" (دين خارجي ، رافضي) بير درويش اولسا يسدي ، اطرافيندا عصرلرجه سورهن بير سؤگي نين ومعنوي نفوذونون تشكليسو امكانسيز اولاردى . يئننى چئري لر ين بيرى ، شانلى فتوت و اخلي ك تشكيلاتى نين معنوي سمبولو ، يسوي ليگين آنا دولودا دامامى هيتينده اولان بكتاش ليك طريقتي نين معنوي قوروجوسو ، احمديسوي ، لقمان پرنده ، يونس امره و مولانا كيمي اولو كيشي لر ين دين و تصوف دوستو حاجي بكتاش ولي

حقیقتا کی بیریلیک و دیرلیگیمیزین سا خانما سیندا تا شیرلی اولموشا و جا کونوللردن بیریدیر. ولایت نامهلرده اونون احمدیسیویونس امره ایله علاقهسی خصوصوندا بیرچوخ حکا یه لر واردیر. (۹) احمدیسیویله قونو۔۔۔ شدورولماسی و حاجی بکتاش ولینین فکر و عقیده با غیمیندان هانسی قاینا غا با غلی اولدوغونو گؤستردیگی اوجون اؤنملی دیر. دوغرودان۔۔۔ دوغرویا قوروجوسو اولدوغونو گؤستره ن بیر معلومات اولما دیغی حالدا بکتاش لیگین پیروی سا بیلان حاجی بکتاش ولی، اسلام ایچینده ملی مفکوره یه یوروین، عقل و حکمته دایانان، تورک عادت۔۔۔ عنعنهلرینی یاشادان، ملی اویانما چراغی یان دیران بیر مرشد دیر (۱۰)۔

اثرلری : حاجی بکتاش ولینین ان منظم و مرتب، محتسوا با غیمیندان ان مهم و حجم نظریندن ان گشیش اثری مقالات دیر. بوندان علاوه ایکی صحیفه توتاریندا ساده تورکجه ایله یازیلیمیش بیر "شطحیه" رشدی شاداغ طرفیندن ساده لشدیریلن "بسماله تفسیری" اؤزونون، بعضی صوفیلرین حتی احمدیسیوی و عبدالله انمارینین سؤزلرینی احتوا ائده ن و فارسجا یازیلیمیش "قواید"، تیره ده ایکن کتا بخا نین یا نماسی اوز۔۔۔ هرینه بوگون الدهه اولمایان فاتحه تفسیری، حاجی بکتاش ولییه اسناد ائدیلمیگی سانیلان "مقالات غیبیه و کلمات عینییه" رساله لری اونون اثرلری جمله سیندن دیر.

مقالات، یوخا ریدادا دئدیگیمیزکی می، حاجی بکتاش ولینین ان اؤنملی اثری دیر. اؤزونه عاید اولوب اولماسی مباحته لری "اساد (اسعد) جوشان" این دگرلی آراشدیرمالاری سونوندا صون تا پمیش دیر. (۱۱) اثرین اصلی عربجه یازیلیمیش دیر. اؤتانیته (اصلی) نسخه موجود دگیلدیر. اسکیک بیر نسخه نی "اساد جوشان" تا پمیش و ترجمه ائتمیش دیر. (۱۲) اثرین تورکجه یه بییری نثر، بییری ده منظوم ایکی ترجمه سی نثر ائدیلمیش دیر. منثور ترجمه نی بکتاش ولی ولایت نامهلرینده ملاسعدالدین آدیله آنیلان و مقالاتیندا بیر ایکی یئرینده شعرا یله بیرلیکده آدی کنجن "سعیدامره" ائتمیش دیر. سعیدامره، یونس امره ایله شعرلری قار۔۔۔ یشان شخلردن بییری دیر. بو ترجمه نین تورکجه کتا بخا نالاریندا مختلف نسخه لری موجود دور. (۱۳)

منظوم ترجمه ایسه ۱۵۔۔۔ ابنجی عصرین باشیندا "خطیب اولغومحمه" طرفیندن اولونموش دور. منثور ترجمه ایله منظوم ترجمه نین محتسوا لاری

آراسیندا بیرفرق یوخدور. (یازانی : اۆزیای)

● "مقالاتا گۆره حاجی بکتاش ولینین فیکری شخصیتی"

حاجی بکتاش ولینین شخصیتینی تانیماق، فیکیرلیرینی اؤگرتمک باخیمیندان ان مهم وحجمه ان بؤیوک اثری مقالات دیر. تورکیه نین کتابخانا لاریندا، مقالاتین بیرجوخ یا زما نسخه سی وار. دیر. ۳ سادجوشان "مقالاتین چئشیدلی نسخه لری اۆزه رینده اوزون مسدت چالیشدی وبونون تنقیدی نشرینی حاضیرلادی خونکار (۱) حاجی بکتاش ولی حضرتلری، مولانا جلال الدین رومی حضرتلری ویونس امره حضرتلری آشا غی. یوخاری عینی دؤورده یاشا میشلار.

حاجی بکتاش ولی، اؤ زامانین تورک و مسلم ن جماعتی نیسن بیرلیگینی ومعنوی بوتونلوگونو کؤنول بیرلیگینی تأمین ائده ن او. ستون و اوجا ذیروه لردن بیرسی دیر. مثلا یونس امره نین گونوموزه قدر گلمیش و زامان - زامان دا دیلیمیزدن سالما دیغیمیز بیرقطعه سسی بئله دیر: ● بین گلمه دیم دعوا ایچین بنیم ایشیم سئوی ایچین دوستون اتوی گؤنولردیر گؤنوللر یا پمایا گلدیم دئمک کی یونس امره اؤزونو بیر ادعانین، بیرا ختلاقین بیرایکی.

لیگین دالیندا گئتمک اوچون یوخ بلکه ۷۲ ملتده اولسا، اؤزونسه خوش گؤرولمه سده ویا اؤزونو خوش گؤرمه یینلرده اولسا، خوش گؤزله باخا بیلن، کؤنول خوشودلوغوا یله باخا بیلن و اونلارین کؤنوللرینی قازانا بیلن. قازانماق اوچون اوغراشان (چالیشان) هرکسده اونو تلقین ائده ن حیاتیینی دا بونلارا وقف ائتمیش بیرانسان دیر. او بیلرلی ده بئله دیر. نتیجه کی مولانا جلال الدین رومی ده مثنوی سینده بئله سؤیله ییر: ● ضدلرین صلحوایله مکوندور حیات

ضدلرین جنگیله دیر لاکین مemat

یعنی ضدیتاری، ضد اولان فیکیرلری، انسانلاری، قوتلری چارپیشد. یردیغینیز زامان مemat (اؤلوم) میدانا گلیر. داها دوغروسوجا معه بو غوغانین ایچری سینده محو اولور. اما بونلاری بیرلشدیره بیلر سینیز، ضدیتلری صلح ایچینده یاشا دا بیلر سینیز، او زامان حیات اورتا یسا - خداوندگارین قیما لتیلیمیشی و پادشاه دئمک دیر.

چيخار، دئيبير.

بو سببه گوره بوايكي ذيروه نين يانيندا ۳ - اونجو ذيسروه اولارق ذكر ائتديگيميز حاجي بكتاش ولي حضرتلري ده عيني آنلايشداد. بير. يعنى ذاتلاري بير - بيرييله چكيشديره ن، غوغا ائتديره ن اونسلاري توتوشدوروب، قانلي بيچا قلى بير - بيريينه بوغا زلاتديران بييرانسان دگيل، عكمينه ياشايشلاري، آنلايشلاري نه اولورسا اولسون، اولنارين كؤنوللرينه گيره بيلن، روحلاريني قازانا بيلن، تميزله ده بيلن بير انسان دير.

مقالاتا بو زاويه دن باغديغيميز زامان، مقالادا دگيشيك عبار - تيرله يئر - يئر بونلارين افاده سيني گوروروك .

حاجي بكتاش ولي حضرتلري مقالادا شريعتين، طريقتين، معرفتين و حقيقتين هر بيرينين اون مقامى اولدوغونو سؤيله يير. بونلاري تىك - تىك تشريح ائدير. يالنينز او، بو مقالاري تشريح ائدركن، بيرينجى يىنى ايمان اولارق قبول ائديروا يكي نچى سببى عمل اولارق، داها دؤغروسو علم اولارق قبول ائدير.

ايمان خصوصوندا بئله سؤيله يير: "ايمان طاعت دير" يعنى اطاعت ائتمك، دير، تانري يا تسليم اولماق دير. بورادا منيم (دوقتور سليمان خئيرى بولاي) اصل اشارت ائتمك ايستديگيم نكته بودور: او بونكته ده ايمان اساسلاريني سا بير و هر بيرينين آرخاسيندان اخلاقي بير نتيجه چيخاردير. يعنى بييرانسان بير شئيه اينانيرسا، اينانديغي شكيلده اونو حياتيندا تطبيق ائتمه سي و اخلاقي دارانيشلاريني اونا گوره عيا - رلاماسي لازيمدير، دئيبير، اونادا ير مثاللار و ثرمك ايسته ييرم.

مثلاً، "ايندى چلب تانري يا اينانماق ايمانديرو بويروغسون (فرمايش) توتماق دا هي ايمان دير وسا غين (پرهيزا ئت) دئديگيندن سا غينماق ايمان دير. پس تانري تبارك و تعالي بويوردوغون توتما ييب سا غين دئديگيندن سا غينماق، تانري يا اينانماق دير. سوزو بونا بير اؤرنك دير.

ملكه لره ايمان دا، بئنه بو جمله دن دير. با خئيزنه دئيبير: و تانرينين فرشته لرينه اينانماق ايمان دير. پس ايندى عزيزينيم هر بير كيشيه ۳۶۰ فرشته موكل دير. يعنى اونا گوره هر آداميسن

ا طرفیندا اونو محافظه ائدەن ۳۶۰ داناملکە واردیر، یا خینیزنسه دئییر: پس بونجا فرشته لر آراسیندا ادبسیزلیک ائدرسن و سنین کیمی کیشی قیابیندا، ادبسیزلیک ائتمزسن هانی فرشته لره اینا ندیغین؟" یعنی ۳۶۰ فرشته نین آراسیندا، گزیرسن اونلاری یوخ قبول ائدیرسن، بیر طرفدن اینا ندیم دئییرسن، اونو یوخ قبول ائدیب، یالنیز قالدی. غینی حس ائده رک هر جور ادبسیزلیک ائدیرسن فقط اوز جنسیندن بیر انسان اولاندا ادبسیزلیک ائتمگه اوتانیرسان، نه بیجیم اینا نجدیر بو؟ هانی ملکه لره اینا ندیغین؟ دشمک کی ایمان بیزه دوغورودان دوغوریا اخلاقی بیرتمل و ثرمکه دیر. حاجی بکتاش ولی "اینان دیغین — طرزده یا شاماق مجبوریتینده سن" دشمک ایستهبیر. بورادا خونکار حاجی — بکتاش ولی نین انسانین ایچینده بیرکنترول سیستمی قورماق ایسته — دیگینی گوروروک. انسانین ۳۶۰ ملکین آراسیندا دایمی اولاراق اولد — وغونو سؤیلیه ره ک، حرکتلیرینی داواملی کنترول ائتمه سینی ایسته ییر بونکته چوخ اؤنملی دیر. کتابلارا ایمان خصوصوندا دا بونسلاری سؤیله ییر: "پس تانری نین قرآنینا و کتابلارینا اینانماق ایمان دیر. پس ایندی، ایچین دولو کبر و حسد، پاخلیلیق و طمع و عصیانیت و غیبت و قهقهه و مسخره لیک دیر. پس ایندی عزیزیم! هانسی کتایدا بویورورکی، بونلارین بیری ایمان اهلینین ایچینده اولد، هانسی کتابلارینا، هانسی خبرلرینه اینا ندیغین؟" یعنی تانری نین گؤنلر دیگی خبرلرینه اینا — نیب، وندان سونرا بوکبر، حسدن پاخلیلیقدان قورتولماق بیر مؤمنه بیر طریقت اهلینه، بیر انسانا یاراشماز، دئییر.

پیغمبرلر اوجونده بونا بنزهر شئیر سؤیله ییر. ایندی بوردا بونلاری تکرار ائتمک ایسته میرم. یالنیز پیغمبرلرین ده اؤرنک آلینماسی ایجا بائدیگینی اشاره ائدیر. خونکارا گؤره تانری دوستلاری یعنی پیغمبرلر ساده لیگی ترجیح ائتدیلر و ایکی لیگی (ثنویت) بورا خدیلاز، بیرلیک (وحدانیت) طرفداری اولدولار بیرگون توخ، ایکی گون آج گزردیلر. بونا رغماً تانری اونلارین ایشلرینی قیلهان (توکدن) کئچیردی و اسکی کلرینی اؤزلرینه ووردو. سنین اؤزونه دورما یا جاقمی سانیرسان؟ بورا دادا پیغمبرلر کیمی یا شامامیزی توصیه ائدیر.

آخرت ایمان خصوصوندا دا بئله سؤیله ییر:

"پس ای مؤمنلر قیامتده اینانماق بئله دگیل کی سیز اینا نیرسیز،

جونکی هرته تا پيرسينيز حرامدان و حلالدان گشييب و تزئين ائدير سينيز،
 حقسيز يشرده تعقتلري يئيب رفاه تا پيرسينيز، يعنى بواينا نماق مى
 دير كيمكى سيز اينانير سيز؟ بو نئجه اينانجدير؟ آخرته، حساب گونونه
 اينانير سانيز، حرام يئمه گين، حقسيز ليك ائتمه يين، بوخسانينا نماغيز -
 ين هئج بير دگري اولماز، دئتمك ايسته بير .

"پس اي مؤمنلر، اگر اؤزونوزو بيلدينيز سه بو قاپى او مود
 قاپيسى دير، بورا سېنى اؤزه لليكله اشارت ائديرم . هر كسه او مود
 وئيرير، او مودون يانيندا او مود سوز لوگه يئر يو خودور، دئيبير . " سيز لره
 رحمت تۇخونا " يعنى بونلارى توتارسا نيز، او مود يولوندا گئده رسه نيز،
 سيز لره تانرى نين رحمتى گلير . اگر اؤزونوزو بيلمز سه نيز بو قاپى
 او مود سوز لوك قاپيسى دير . پس سيز لره خشم تۇخونا تانرى نين عذابى
 تۇخونور . دئيبيركى، هر نه كي وار ايسه اخلاص ايله ايما ن گتيرمك دير .
 پس بونلار هاميسى ايما ن دير . " يعنى ايما نين بوتون دور . " پس قورخوسوز
 يئر يمك ايما نا گوما ن دير " يعنى تانرى دان قورخما دان يئر يمك و يا خود
 قورخما ق، ايما نا شېهه گتيرمك دير، و يا شېهه ائتمك ديركى بودا ايما -
 نين ضعيفله مه سيندن ايره لى گلير .

بورادا اشاره ائتمك ايسته ديگيم بير باشقا نكته ده وار . ديسن
 فلسفه سى نين ان مهم پروبلم لر يندن بيريسى ايما ن - عقل مناسبتى دير .
 حاجى بكتاش ولى حضرتلرى بير طريقت شېخى اولدوغو . حالدا ، ويا بير
 طريقت اهلى اولدوغو حالدا وطريقت اهلى اولاراق يا شاما غى توصيه
 ائديكى حالدا (چونكى طريقتين ۱۰ آدابى نين بيرى شيخ دن ال آلما -
 قدير) ايما نين كشي كچيسى اولاراق عقلى گؤرمك ده دير . بورادا انسان
 عقلينه وئردىكى دگره اشاره ائتمك ايسته بيرم . باخينيز نه دئيبير !
 " بئله بيلمك گره ك : رحمان اصلى ايما ن دير و شيطان اصلى
 گمان دير ، يعنى شيطان شېهه گتيرير . دئيبير لاكين ايما نا گمان تاتماق
 اولماز . چونكى ايما ن عقل اوزره دير و عقل سلطان دير و بدن ايچينسه
 نايبى ايما ن دير . " ايما نين كشي كچيسى (نايبى) ، انون محافظى عقل دير
 عقل گئتسه نايب نئجه اولار ؟ ايما ن او زمان هئج بير شى ائده بيلمز
 بئله دئيبير مثلا ؛ ايما ن بير خزينه دير . ابلير عليه العنه بير اوغور دور
 يعنى او ايما نى جالماق ايستر ، عقل خزينه دار دير . او خزينه نين كشي ك -
 چى سى دير . " پس خزينه دار گئتدى خزينه نى نئتدى . (نه ائتدى) " خزينه دار

گئىدىرسە بېرىشنى قالماز. شىطان اورانى يىغما لاردىمك ايستەيىر، "وبا - شقا بېر سۇزلە ايما ن قوبون دور وعقل چوبان ديروا بېلىس قوردور. پس چوبان گئىدى قورد قوبونونە ائتىدى؟" يالنىز بورادا يىئنه بوخوصلا علاقه دار اولراق بېرىنكتەيە داها تىماس ائتمك ايستەيىرم:

عقلىن ايما نىن گۇزتىجىسى اولما سىنى افادە ائتمە سىنە دا بېر عقلين وحى ايله آيدىنلاشمىش بېر عقل اولما سىنى اۆزەللىكلە اشارە ائدىر. مدرن فلسفە نىن و مدرن علمىن با سى سا يىلان فرانسىز فىلوسوف فو دكار ت، "۳، خلاق اۆزەرىنە مکتوبلارى ۳ دلى كىتابىندا رواقى فىلوسوفلاردا ن، سەنەكە دىن بحثا ائدەر كىن، اونون "۳ خلاق ۳ دلى كىتابىنى اوخو- دوغونو، بگندىگىنى و بېر چوخ حقيقتلرى تا پدىفېنى، فەداسىنە كىن نىن شرک عقليندن آسىلى اولراق بېر چوخ حقيقتلرى دە تا پىما دىفېنى يعنى وحى ايله آيدىنلاشمىش بېر عقلمە صاحب اولما دىفېنى گۆرە بعضى حقيقتلرە دە ال تا پىما دىفېنى افادە ائدىر و عقلين وحى ايله آيدىنلانما سى اىجاب ائتىدىگىنى، بىلدىرېر.

بېر دكار ت دان ۴۰۰ ايل اول گىرىيە گىمىز زامان، آنا دولو دا عىنى حقيقتى داها گۆزەل و داها مكمەل بېرىشكىلدە حاجى بكتاش و- لى نىن افادە ائتىدىگىنى گۆروروك. يىئنه اشارە ائتمك ايستەدىگىم باشقا بېر خوص داها وار، حاجى بكتاش ولى حضرتلرى دىبىركى: "ايما ن طاعت دېر عمل ايما ن دان آيرى دېر".

بو مەم نكتە اۆزىرىندە دورماق ايستەيىرم، بونكتە بوبا خىم- بان مەم دور. بىلىرىسىنىز، اسكى اعتقادى مذهبلىرى، يعنى بونىس دان ۱۰۰۰ ايل اول سلجوقلورلار دان اۇنچە، اورتا ياچىخان معتزلە دىئە بېر مذهب ورايدى.

معتزلىلر دىبىركى عمل ايما ن دان بېر پارچا دېر. يعنى مەن ايما ن گىرىسم، ايما نىن مەنە ناماز قىلما غى، اوروج توتما غى، زككات و بوكىمى شىللىرى امر ائتسە مەن عمل ائتمەسم اۆ زامان ايما نىم. دا گئىمىش اولار. حال بوكى اوونون قارشىسىندا اولان، مثالا ترىبىدى اشەرى، ابوحنىف و اونا بنزەر بېرىنچە بۇبوگ علم.

آداملارى و بېرىنچە اما ملار بوخوصو آيىرىمىش دىلار. يعنى بونلار گۆرە عمل ايما ن دان بېر پارچا دىگىلدىر. مەن ايما ن گىرىب، عمل ائتمەسم دىن چىخىمىش اولما رام. بونكتە چوخ حسان بېر نكتە دېر. بونسا

دايانا راق خصوصاً عمل ده ظهور اتدهن خطا دان وگناه دان اؤترو انسانى
كفره دوشمك قورخوسوندا ن قورتا رير. حاجى بكتاش ولى حضرتلى عقل
ايله آرزولارين غوغاسى خصوصوندا دا جوخ گؤزه ل شئيلر سؤيله يير.
ها ميسى گؤزه ل اصلينده .

دئيبيركى: "دونيادا بيگلر وار، كيميسى عادل دير، كيميسى ظاليم
دير. بونلار بير- بيريله توقوشورلار پس من ده ده بير عقل واروبير
هوا، (هوس) يعنى آرزولار وار و عقل چئريسى (عسگرى) ۵۵ دير. هوا چئريسى ده
۵۵ دير. اما عقل چئريسى دوزه نليكده نظم و متينليكده، امر معروف دا و
نهى منكرده دير".

"پس عقل قاينا غى الها مدير ولاكين هوا قاينا غى وسوسه دير. بو
ايكيسى هرگون توقوش ب دورورلار. ها چا ن (هروقت) كى عقل چئريسى، هوا
چئريسينه غالب گلسه، او بدن اوچا ن (روح) تانرى قاتيندا عزيزا ولور"
بورادا بير آيتى دليل كتيرير. "سونرا ها چا ن كى (نعوذبالله) هوا
چئريسى عقل چئريسينه غالب گلسه، تانرى قوروسون دئيبير، او بدن واوچا ن
تانرى قاتيندا خور (حقير) اولور.

دشمك كى حاجى بكتاش ولى، ايمان ايله اخلاقين بير بوتون
اولدوغونا، اينا نجين اخلاقى حيات دا مطلقا عكس اولماسى نين لزومونا
اينا نما قدا دير. او بو باخيمدا ن سايدىغى ۴۰ مقامدا ن دا، نقصا نلىق
قبول ائتمه مكدە دير. يعنى اوْنا گؤره بوتونلوک، ايمان دا، عمسـلـده
اخلاق دا اوزونو گؤستمكده دير، بئله دئيبير، "بيرگو- بير (بيربير)
كيشى دىلى ايله ايمان گؤتورسه و كؤنلو ايله اينا نما سا ويا عشير
(اوندا بىرى) زكاتى تمام وئرمه سه، ويا خود حجه گئدركن يولدا ن گئرى
دؤنسه ويا خود تانرى تعالى حكم لريندن بيرينى باطل توتسا ويا خود
محمد مصطفى يا انكار ايله باخسا، محمدىن (ص) صحابه لرى نين بيرينى
حقسيز بيلسه ايشله ديگى عمللىرى هباء منثورا اولور". يعنى تما ماً
بو شا گئدير.

گؤرونوركى حاجى بكتاش ولى انسانين اولغونلاشا بيلمه سى
اوچون اونون ايمان نين گؤنلوک يا شاييشيندا و داورا نيشلاريندا
عكس ائتمه سى وتا ئيرلىرى نين آچيق نيرشكيلده گؤرونمه سىنى ايسته
مكدە دير. يعنى او انسانا انسانين ايج دونيا سينا و اشيك دونيا سينا

بیر بوتون اولراق باخما قدا دیر .

(پروفیسور - دوکتور سلیمان خئیری بۆلای)

ایضاح : یوخاریدا گلن مطلبلر تورکیدهده چیخان "مقالات ، حاجی بکتا - شولی" آدلی کتابدان سئچلمیشدیر .

اتک با زیسی :

- ۱- باخ جوشان - اساد (اسعد) حاجی بکتا شولنی "مقالات" . ۲- باخ آیلیق آنسیکلوپئدی " بکتا شیلیک و حاجی بکتا ش" ماده سی سایسی ۴۱
- استانبول . ۳- بو خصوصدا آرتیق معلومات اوچون باخ - نؤیان سبدری " بکتا شی لیک و علوی لیک نه دیر " آنکارا ، ۴۰ - بو باره ده ، باخ تورک آنسیکلوپئدیسی ، بیئنی تورک آنسیکلوپئدیسی ، اسلام آنسیکلوپئدیسی ، آیلیق آنسیکلوپئدی " حاجی بکتا شولی " ماده سی - جوشان اساد . ۴- جوشان اساد . ۵- جوشان اساد . ۶- دوغوم ایلی مناسبتیله فواد کؤپرولو ارمانی . استانبول اؤز تورک ، مرسل " احمدیسی حاجی بکتا شولی و یونس امره " ارماتا - تورک کولتور ، دیل و تاریخ یوکسک قورومو - آنکارا . ۷- عاشیق پاشا زاده تاریخ آل عثمان - استانبول ۷ - گؤل پینارلی ، عبدالباقی ، ۸- افلاکی (۱۴ - عصر) عاشیق پاشا زاده (۱۴ - عصر) فواد کؤپرولو کیفیسی یازبجیلار بوفیکیرده دیزلر . اسلام آنسیکلوپئدیسی ایله تورک آنسی - کلوپئدیسی نین ده ماده لرینده یوباره ده معلومات واردیر . ۹- باخ گؤل پینارلی ، عبدالباقی - اؤز تورک ، مرسل ۱۰ - باخ نؤیان - بدری ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ - جوشان اساد (اسعد) .

بقیه سید حسین شریف زاده

دشمن لریوین گۆزی کور اولدو . خاشن لر بیر ، بیر اکیلدی گشتدی
جهت تجلیل ازا این شهید ، بعدها مدرسه ای نوسا زدرمطه امیرخیز ، جنسب
کارخانه خبریت سازی ۲۹ بهمن به نام نامی وی نامگذاری گردید .
روانشاد و یادش گرامی باد .

○ پرفسوردوقتورعباس زاما نوفون
۸۰ ایللیگی مناسبتله

آذربایجان دولت اونسورسیتیه سینن معاصر آذربایجان و آذری تورک ادبیاتی کورسوسونون استادلاریندان دیر ۱۹۰ و ۲۰- نجی عصر آذربایجان ادبی شخصیت لیری و ادبی مکتب لری حاقیندا گوردویو قیمتلی تحقیقات و آراشدیرما ایشلری له آذربایجان دا و تورکجه ، اسیران ، عراق دا ، علم چئوره و اطرافلارینین تقدیرینی قازانمشدیر . سیرچوخ یازیلاری ، آدی کئچن هراچ مملکتده ده نشر ائدلمیشدر ، آراشدیرما - لاری ، مرحوم دوقتورا حمد جعفر اوغلو نون دقتبنی چکمیش ، تورکیسات مجموعه سینده (جلد ۱۶ صحیفه ۱۶۶ ، ۱۹۷۱) / بکی آری تنقید زاماسینا وسیله اولموشدور . بعضی یازیلاری ارزوم آتا تورک اونسورسیتیه سینا ادبیات فاکولته سی آراشدیرما درگیسی تورک ادبیاتی ، یا غموروسا سر کیمی درگی لرده نشر ائدیلدی .

عباس زاما نوف ، ۱۹۱۱ نجی ایلده نخجوانین شرور بؤلگه سینین مایتا کندینده دؤغولوب . آتاسی فتح زامان اوغلو اورتا حاللی بیر کندلی ایدی . ایلک و اورتا تحصیلینی ساکیدا باشا وئریب قورتا ریپ ۱۹۳۹ نجو ایلده "باکی پئداگوژی ایداکوژی" انیستیتوسو ادبیات شعبه سی ندن فارغ التحصیل اولوب . گنج یاشلاریندا مطبوعات حیاتینا آتیلیر . "گنج ایشچی" آدی ایله گنج لرله علاقه لی نشرلری اولان غزتیسه "رداکتور معاونی" ، "ادبیات غزتی" نین "مسئول کاتیبی" و "آذر نشر" نین "ادبیات شعبه سی رئسلیگی" کیمی ایشلرده ایشله یروچوخ جدیدتله چالیشیر . ۱۹۳۹ نجو ایلده یداگوژی انیستیتوسو نوستردیکدن صونرا ،

قویولان امتحاندا عالی موفقیت قازاناراق همان مکتبده ۲۰ نجی عصر آذری ادبیاتی نین تدریسی اونون عهدهسینه بؤراخلیر. ۱۹۴۱ یکینجی دونیا ساواشینا قاتیلیر. مختلف جبهه غزتهلرینده چالی شیر. محاربه بدهن صونرا آذربایجان دولت اونیورسیتیه سینده ۱۹۶۰ نجی ایله قدهر مستقل اولاراق ۲۰ نجی عصر آذربایجان ادبیاتی نین اوستادی اولوب طلبه لرینده درس وئریر. ۶۸ - ۱۹۶۰ ایل لری آراسیندا آذربایجان علم لر آکادمیا سنین "نظامی آدینا آذربایجان ادبیاتی انستیتوسو" نندا "علمی امکداش"، ۷۱ - ۱۹۶۸ ایل لری آراسیندا آذربایجان اونیورسیتیه سینده "معاصر آذربایجان ادبیاتی" کورسوسونون مدیر لیگی نسی عهده سینه آلیر و ای شله بیر ۱۹۷۹ نجو ایل دن اعتبارا "اونیورسیتیه ده آذری ادبیاتی تاریخی کورسوسونون پروف سورو اولاراق چالی شیر.

۱۹۶۵ نجی ایلهده «صبر و معاصر لری» آدللی اینجه له مه سیله "دؤقتور" ۱۹۶۷ ده ده «پروف سوره» عنوان لارینی آلیر. ۱۹۷۹ دا «آذربایجان نین امکدا ر علم خادمی» عنوانینا لایق گؤرولور تورکیه ده تورک دیل قوروموندا مخبیر اوییه (عضو) سئچیلیر (۱۹۷۱) دن بعضی مقاله لری، ایراندا وارلیق و ده ده قورقود مجموعه لرینده، عراقدا: قارداشلیق و بورددرگی لرینده یثر آلیر. آیریجا صابر و معاصر لری (باکی ۱۹۷۳) آدللی کتابی ایراندا اسدبهرنگی طرفیندن فارس دیلینه چئوریلیر «صبر و معاصرین او» آدی ایله تبریزین شمس کتاب یایی نین طرفیندن شمس تاریخین ۱۳۵۸ نجی ایلهده چاپ اولوب یاییلمیش دیر. عباس زاما نوفون صابرحا قیندا قلمسه آلدیغی ۲۳۰ صحیفه لیک "صابر گؤلور" کتابی ۱۹۸۱ نجی ایلهده باکی نین گنجلیک نشریاتی طرفیندن چاپ اولوب یاییلمیش دیر.

عباس زاما نوف حقیقی علم خادمی سؤزونون تام معنا سیندا چسوخ شرافتلی بیر عالیم دیر. بؤتون آذربایجان دن قیراق و اوزاقدا، باشقا اولیکه لرده یا شایان یازیب یارادان هر بیر آذربایجانلی ادیب، شاعر، قلم صا حببی ایله مکتوب لاشیب تما سدا اولوب الیندن گلن علمی، ادبی یاردیم لاری اسیرگه مه بیب بؤبا خیمدان تک باشینا بویوک بیسر علمی هیئت و مؤسیسه نین ایشینی گؤرؤب، او آذربایجان ادبیاتی نین دونیا چاپیندا بؤکسلمه سینده بؤبوک امکی و یاردیمی اولموش دور. آلدیغی معاشی نین آز حصه سی ایله قنا عتله کنچینیب، چوخ حصه سینگی کتابا و بوستا وئریب دونیا نین مختلف بیئر لرینده یا شایان و

آذربایجان ادبیاتی اوغروندا قلم ویرانلارا، یازیب یارادانلارا
گؤنده رییدیر .

عباس زامانوف، بیرچوخ علم آداملارینین یشتیشمه سینه امیک
خرج ائتمیشدیر: ایگیرمیدن آرتیق دوکتورلوق تنزی یؤنتمیش دیر،
ایکی یوزدن چوخ «دیپلما بی» الیندن کئچمیش دیر .
تورکیده آذربایجان ادبیاتی نین تانینماسی اوچون چوخ
بئویوک امک صرف ائتمیشدیر، آتا تورک او نیوئرسیته سینین ادبیات فا -
کولته سی آراشدیرما اینستیتوتوسونا ده یرلی وقیمتلی کتا بلار گؤنده ر -
میشدیر .

ع. زامانوفون کتا بلاری همان اینستیتوتونون ایچهریسینده
«پروفور دوکتور عباس زامانوف باغیش کتا بلاری» آدیله خصوصی بییر
اؤخوما سالونوندا محافظه ائدیلمکده دیر . بؤکتا بلار، آذری ادبیات سی
حاقیندا چالیشما قدا اولان علم آداملارینین باش وورا جا غی ده یرلسی
قایناق تشکیل ائتمکده دیر .

عباس معلمین علمی چالیشمالاری آراسیندا تنقیدی متن چالیش -
مالاری دامهم بیئر توتما قدا دیر . او، سیدعظیم شیروانی، عبدالرحیم بیگ
حقوردیف، سلطان مجیدغنیزاده، سیدحسین، سلیمان ثانی آخونسدوف،
قاسم بیگ ذاکر، عبدالله شایق، جلیل محمدقلیزاده، ملاپناه واقف، جا ویدی
خاطرلار کئسن گنجلیک باکی ۱۹۸۲. ما بر خاطر لرده گنجلیک باکی
۱۹۸۲ .

ودا هابیرچوخ ادبی شخصیتلرین اثرلرینی بئویوک بییرتیتیزلیکله
آراشدیراراق نشره حاضرلامیشدیر . بیرچوخ آذربایجان ادیبلری ما بر
وصا برین آثار ایله ماراقلانیبلار، لاکن دئمک اولارکی عباس معلم
تایی، برابرلی اولمیان یگانه صمیمی بییر ما برشنا سدیر . بعضی شخصیت -
لرین اثرلرینی روسجا یا چئویردیگی کیمی بعضیلرینین ده روسجا
اثرلرینی آذربایجان تورکجه سینه چئویرمیشدیر . بؤصونونجولار آراسی -
ندا جلیل محمدقلیزاده نین خانیمی حمیده خانیم محمدقلیزاده نین
خاطره لری مهم بیئر توتما قدا دیر .

عباس زامانوفون تدقیقات و مقاله لریندن بورادا آیری بییر بحث
آچما غیمیز لازیمدیر، هابئله کتا بلارینین ویلی با شلی اینجه له مه لرین
مقاله و متن نشرلرینی بییرسیاهه حالینه صالحا ق ادبیا تچیلاریمیزین
وظیفه لریندن دیر .

ع. زاما نوفون پرفسور حمید محمدزاده ایله ایشله دیگی بیرچوخ کتایبدان بیرنچه سی نین آدینی چکیریک. نریمان نریمانوف اثرلری، حسین جاویدین سچیلیمیش اثرلری، عاشیق علیگرین قوشمالاری و امسئل دوستلاری آدلی کتابلار بیره ده «آذربایجان معلمی» غزتینده جنوبسدان سسر مقاله لری و.....

بیسیمز بویویوک ادیب و عالیجنایانسانین شمیره لسی عومرونون هشتادایلیگی نین تبریک ائدیپ، اونا جان ماغلیغی آرزوسیه اوز منت دارلیغیمیزی بیلدیریریک. بومعلوما تیمیزین چوخ حصه سینین عزیز دوستوموز دوقتوریا ووزبیک آقپینا رین ارزومدا چیخان «قازداش ادبیاتلار» آدلی درگی ده عباس زاما نوفت حاقدا یازدیغی مقاله سیندن آلدیق بورادا حورمتلی یا ووزبیکدن تشکر ائدییریک.

وارلیق - حلاج اوغلونون قالانی

ع و ۷ و ۸ - گورکملی واقتدارلی شاعرلریمیزدن، نمونه اولاراق "ملا- پناه واقف" - محمد حسین شهریار" - شاه اسماعیل ختاشی "یہا شاره دیر واقف: خبردار، شهریار: شاه دشمنکدیر. ۹- ائلدارلیق: مردم دارلیق خلق خادمی اولماق ۱۰. - ان الحق": حسین بن منصور حلاجین سوزو .

کله نین قالانی

سۇ بۇلاندى، تگ گۆز یاشیم دۇرودو
آمما بیل کی، سئل گۆز یاشیما چا تماز
" گۆز یاشینا باخان اولسا قان آخماز

۱۶

اؤستاد اوغلوم ا چوخ دانیشدیم باغیشلا
سؤزلرین له من یاریشدم باغیشلا
کلیب سن له من یاریشدم باغیشلا
سن تکدایگید اوغول لارا عشق اولسون
"صداقتلی دوستا - یارا عشق اولسون"

قوتادغۇ بىلىگ ده
قرآن و حدیثین تأثیرى

ايفاج: قوتادغۇ بىلىگ ۹۲۲ ايىل بۇندا ن قاباخ بالاد
ساغۇنلو يوسف طرفيندن يازىلمىش وقارا خانلى سلطانى ما تۇق بۇغرا
خانا تقدیم ائدىلمىشدير. سلطان دااونا ساراي خاض حاجب عنسوان و
رتبه سىنى و شرمىشدير. سۇكتاب مثنوى شكلىنده ومتقارب مثنى مقصور
(۱۱ هجالى) بحرينده يازىلمىشدير. قوتادغۇ بىلىگ مسلمان توركلرين
ايلىك شعركتا بىدير وآديندان دابللى اولدۇغوكىمى (سياسنت واقتسدار
علمى وياسعدت علمى) حقينده ومناطره شكلىنده يازىلمىشدير. دىلى
قارخانلى وياكاشغر توركجه سىدير.

اشرى اؤخوركن ياخشى باشا دؤشمك. اؤچون كاشغر توركجه سىنىن
بعضى خصوصيتلرينى و بيزيم توركجه ميزله فرقلرينى خاطرلارتمساق
فايدالى اولاجا قدير مثلاً:

بىزده (د) ايله باشلانان سۇزلىر كاشغرلهجه سينده (ت) ايله
باشلار: تىل (دىل)، تىمك (دشمك)، تسوه (دوه)
بىزده اىي ايله باشلانان سۇزلىرىن باشيندا اكشرا (ى) واردىر
يىلان (ايلان)، يىيل (اييل) سۇزلىرىن اورتاسيندا (ى) هنوز (سەذ)
اؤخونور: آداق (آياق)، بۇدوك (بۇيوك) .
- (ن) غنّه موجوددور: مينگ (مين)، سنىگ (سنىن) .
- سۇزلىرىن اورتاسيندا هنوز غ، ق موجود دۇر: تامفاق (داماق)
اۇرقان (ووران)،

- بىزدهكى (و) مخرجى بىرچوخ بىشردە (ب) اؤخونور: اشب (ا-
شو)، بارماق (وارماق = يىتشمك گىتمك) بىشمك (وشرمك)
كتره = اء وقتحه بىرىنجى هجادا وشكىلچىده كسره (= اىي)

شکلینده اوخونور. تیمک، دشمک (اوندین (اوندان)، گیجه (گئجه) مفعولاً به یا عطف شکلیجیسی (فا، که) دیر: کیشیکه، آداما (آداما). مفعولاً عنه (DATIF) و مفعول فیہ (LOCALITIF) شکلیجیسی سی ایله عینی دیر (دا، ده).

(ج. هیئت).

قوتادغو بیلگ تورک و اسلام کولتور امدنیت (لرینین بیسر - بیرلری ایله قاینا شماغا باشلادیغی ایللرده یازیلیمیشدیر. یوسف خاص حاجب تورک دیلی و کولتور و باغیمیندا ن بویوک اهمیتی اولان بواثرینی ۴۶۲ هـ = ۱۰۶۹ میلادی ده تاما ملامیشدیر.

بواثرین اوچ المیازما نسخه سی واردیر: وینه (وین)، فرغانه و مصر نسخه لری. وینه نسخه سی، اوغور، دیگر ایکی نسخه عرب حرفلری ایله استنساخ ائدیلمیشدیر. تورک دیلی قورومو اوچ نسخه نینده طبیب با سیمنی (فاکسیمیله) یا بیینلامیشدیر. (۱)

اثر اوزرینده آپاریلان ایشلرین بعضی سی تما مینی و بعضی لری ده بیر قسمنی ایچینه آلماقدادیر. (۲) آراشدیجیلاری و ایشلرینی اوچ حصه یه آیرا بیلهریک:

اثرین اوخونما سی و ترجمه سی اوزرینده آپاریلان ایشلر، دیلی ایله علاقه لی تدقیقلر، محتوا و قاینا قلاری باره ده نشر ائدیلمن لرن بیزیم چالیشما میز سون حصه یه عاید اولدوغوا و چون بورادا دیگر لری اوزرینده دورمیا جا غیق.

قوتادغو بیلگ له علاقه دار اونملی ایشلر آپاران رشید رحمتی آراتا اثر و محتوا سی باره ده فکرینی بئله افاده ائتمیشدیر: (یوسف بواثری ایله انسان حیاتینین معنا سینی تحلیل و اونون جماعت و

۱ - قوتادغو بیلگ طبق با سیم I، وینه نسخه سی، استانبول ۱۹۴۲. قوتادغو بیلگ، طبق با سیم II، فرغانه نسخه سی، استانبول، ۱۹۴۳. قوتادغو بیلگ، طبق با سیم III، مصر نسخه سی، استانبول ۱۹۴۳. ۲ - بو خصوصدا آرتیق معلومات اوچون باخین، پرفسور احمد به ارچیلان، قوتادغو بیلگ نر امری - فعل، آنکارا، ۱۹۸۴ گیریش، صحیفه ۱۵ - ۱.

دولت ایچینده کی وظیفه سینی تعیین ائدهن بیر فلسفه، بیر حیات فلسفه سیستمینی قۇرموشدور. (۲)

قۇتا دغوبیللیگ نه واقعه لری نقل ائدهن بیر تاریخ، نه بۇلگه و شهر لری تصویر ائدهن بیر جغرافیا، نه دین عالملرینین اجتهادلارینی توپلایان بیر تالیف، نه حاکملرین فکرلرینه دایانان بیر فلسفه ونه ده شیخلرین وجیزه لرینه سؤیکه نن بیر نصیحت کتابی دیر.
شاعرلرینده، دۇرۇنون اسلوب و طرزینه اۇیغۇن اولراق، اۇز فکدرلرینی گۆجلندیرمک اۇچون بۇگوندن ده آرتیق محیطین فکدر محصولارینا مراجعت ائتمیشدیر (رحمتی آرات).

اشرده کی اجتماعی و دینی موضوعلاری تدقیق ائدهن عثمان جیلانی اۇنون محتواسی حقیقده بیله یا زمیشدیر: "قۇتا دغوبیللیگ ده ابلک اولاق راق آللاها عبادت امرلرینه اطاعت توصیه ائدیلمیر. یوسف خاص حابیه گۇره ان بۇیوک فضیلت دۇغرۇلوقدور. ثروت، بۇیوکلوک، دونیا و آخرتده سعادت قۇووشماق آنجا ق. دۇزلوک و عدالتله ممکن دۇر. قۇتا دغوبیللیگ بیر چۇخ سۇسیال و دینی موضوعو چوخ آیدین و تاشیرلی بیر اسلوب بیللا افاده ائتمیشدیر. (۴)

قۇتا دغوبیللیگین حقوقلا علاقه سی باره ده تدقیق ائدهن صدری مقصودی ارسال، فکدرلرینی بیله بیان ائتمیشدیر: قۇتا دغوبیللیگ، مدنی بورتورک محیطینده کی عصرلردن بری توپلانمیش اخلاق، سیاست و حقوقا عاید فکدرلرین بیر خلاصه سی، ۱۱ - اینجی (میلادی) عصرده کی تورک کولتۇرونون بیر آبیده سی دیر (۵). "شایان دقت دیرکی ایران شاعری (فردوسی) شعرله ایرانین افسانه وی تاریخینی تصویر ائدرکن تورک متفکری شعرله دولت اداره سیندن، حقوقدان، اجتماعی اخلاقدان بحث ائدیردی. بۇچوخ معنالی دیر. ایرانلیلار، بیخیلمیش سیاسی استقلالی اعاده ائتمک اۇچون تاریخدن، گئچمیشدن کمک ایسته ییردیلمیر، تورکلر

۳- رشید رحمتی آرات، قۇتا دغو بیللیگ I متن، ایکنجی باسقی (چاپ)

ت. د. ق. و TDK آنکارا ۱۹۷۹، گیریش صحیفه ۲۵.
۴- یاردیمچی دوچنت دوقتور عثمان جیلانی، قۇتا دغوبیللیگ ده سوسیال و دینی موتیفلر، MK ما یی ۵۸ - س ۱۲ - ۵۰۱۹۸۷ - اوردیرفسور صدری مقصودی ارسال، قۇتا دغوبیللیگ (استانبول اونیورسیتته سی حقوق فاکولته سی مجموعه سی نین ۱۹۴۷ یلی ایکنجی ما یی سیندان آیری باسیم).

داھا گلەچكده قۇراجاقلاری دولتلیرى اداره ائتمك اۇچون اساسلار
تثبیت ائیدیردیلر. (ص . م . آرسال) .

احمدجعفرا وغلۇ اثرین قارشیلیقلى دانیشیقلا شکلینده ترتیب
ائیدیلدیگینی، یازیچىنین فکریلرینی گۆلندیرمک و اۇگودلرینى
ساغلاملاشديرماق اۇچون تورک بۇيوکلرىنین سۆزلىرىنه يىتر وئدیگینی
قیدائیدیر: " اثر منظره و محاوره شکلینده ترتیب ائیدلمیشدیر. مختلف
مسئلهلر واجتماعی ملاحظهلر باره ده ایرهلى سۆرولن فکریلر گۆلند-
یرمک و نصیحتلری ساغلاملاشديرماق اۇچون ، مؤلف اکثریتله ، بۇيوکلر
آغزیندان وجیزه لرله بواجا بیثروئرمیشدیر. بۇ بۇيوکلر، اۇ دوره ده قا-
راخانلیلار دولتینین اداره سینده کی تورک جامعه سینین بۇيوکلری دیر .
ف . ک . تیمورتاشا گۆره قۇتادغوبیلیگ اسکى تورک اخلاق و دولت تلقیسی
ایله اسلامى دنیا نی بېرلشدیرن نصیحت نامه و سیاستنامه کتایبیدیر .

بعضى آراشیدیرجیلار، ائشده چین گۆلتورونون تاشیرینىن
سۆز ائتمیشلر، بۇنلاردا ن بېرى ج . تورى *Thuby* . ایدیر .

ابراهیم فقس اۇغلودا کونفوسیائیسیم اساسلاری ایله قۇتادغو
بیلیگده کی دوشونجه لر آراسیندا بیرمناسبیتن اۇلدۇغونو قبول ائدر:
قانون فکرینده کی آچیقلىق، تائىرىنین ان بۇيوک قدرت اولراق تصوو-
رو، پادشاه - تائىرى علاقه سی و تائىرىنین پادشاه اۇرىک اولماسى
تورک عرف و قدرت آنلايیشلاری ایله پارالل (موازی) گۆرولمکده دیر .
بۇقدیم تورک اینامى ایله چین دینی تلقىلری (دوشونجه طرزى) آراسى-
ندا باغلانتیلار واردیر .

عبدالقادیر اینان ، فوادکوپرولوبه گۆره چین تاشیری حقینده
داھا درین تدقیقات آپاریمدان بېر فکر افاده ائتمک، دۇغرو-دۇزگون
دگیلیدیر . برۆکلما ن و جعفر اوغلوجین تاشیرینى انکار ائدیرلر . خلیل
اینالچیق ائشده هند - ایران و اسلام تاشیریندن بحث ائتمکده دیر .

جعفرا وغلودا موضوع و دیال جهتیندن عرب و ایران تاشیرینى
اشاره ائتمیشدیر. دیال باخیمیندان داھا قاباخکی ویا عصر داش اولان
غیراسلامى اویغور متلرینده گۆره داھا چیلخا تورکجه دیرلاکن بۇ ائشده
عربجه و فارسجا بېرچوخ سۆزلر تورک دیلینه گیرمیش و بېرچوخ تورک
لهجه لرینده بۇگونه ندهر قالمیشدیر .

اکثریتی دینی و بعضی لری دولت تشکیلاتینا عاید اولان بواصلاخلار یوز
ایگیرمی کلمه دن عبارتدیر. بۇ سۆزلرین ۸۰% عربجه وقالانی فارسجا
دیر.

فؤاد کوپرولویه گۆره ائرده ایران - اسلام مدنیتی تاشیری
دا ها گۆجلودور، بوتاشیر بائدا ابن سینا یا عایدیدیر. خصوصیه حکیملیک
حقینده کی فکرلری ابن سینا دان آلدیغی فکرلردیر (O.A. Leber, C. Brockelmann).

بواثر موضوع خارج، تما میله اوریزینال بیرا ائردیر (A. Bombaci).
صدری مقصودی بوبارده ده بئله دشییر: ادبی، فکری
ملزومه - ماتریال ها میسی تورک حیاتیندان آلینمیشدیر. مؤلفین
ایشلتدیگی ضرب المثل لر تورک، آتالاسۆزلری دیر. فکرلرینی تاییید
اؤچون گتیردیگی شعرلر تورک شاعرلرینین شعرلری دیر.

رشید رحمتی آراتین یازدیغینا گۆره یوسف اینا نمیش بییر
مسلمان دیر. او آلاهیین وارلیغینا و بیرلیگینه گۆنۆلدن اینا نیر
اونا گۆره آلاهی انساننی یاراتمیش، اونا ان بویوک فضیلتلیری
وئرمیشدیر... عبادت لازیمدیر، لکن بوتک باشینا بیر مقصد دگیلدیر،
انسانین یاخشیلیغی اؤنۆن جماعت ایچینده فایدالی اولوب - اولما -
ماغی ایله اولچولر آ - دیلاچارا گۆره یوسف خاص حاجب بوتون تور -
کلرین مسلمان اولماغیننی ایستر. دیلاچار ایلك دفعه اولراق قوتادغو
بیلیکله قرآن آیهلری آراسیندا اولان باغلاری آچیقلامیشدیر. اؤنون
بیتلری بعضا " تانری بویوروغو، بعضا " تنبیه، بعضا " اؤگۆد، بعضا "
ساقیندیرماق و بعضا " ده یاساقلاما غی افاده ائدیر. یوسف بیر طرفه ،
منزوی اؤد قورموشو، اوبیر طرفه ده، کۆن طوغدی ایله اؤگدۆلموشی
قویا راق هرابیکی طرفین ده مدافعه سیننی ائله یندن صورنا صیرا حکم
وئرمگه گلنده هوما نیست لرین طرفیننی سا خلا ییر. " تانری سنه ننجسه
یاخشیلیق ائله دیسه سن ده باشقالارینا یاخشیلیق ائله ". و آحسن کما
آحسن الله الیک (قصاص سوره سی آیه ۷۷).

یوسف خصوصیه نصیحتلرده و احکامی بیلدیرن بیتلرده آیه و
حدیثلردن فایدا لانمیشدیر. بؤرادا قرآن آیهلرینین معنا لاری دؤقتور
سلیمان آتشین کتا بیندان آلینمیشدیر.

۱ - معنا سېنى آيەلردن آلان بېيتلەر :

- تانرىنىن آدى - يارادماغى وبىلەمەسى : توركلرىنمىسلمان
اۋلاندان سونرا ھراشرى تانرىنىن آدى ايلەباشلامىشىدىر . قوتادغىسو
بېلىگىن دە متنى بىئە باشلار .

آلاھ يارادىجى وبىلەيىجى دېر
بايات (تانرى) آتى بىرلە سۆزۈك باشلادىم
تۇرۇتگن (يارادان) ايگىدىگن . (بىتتىشىدىرەن) كىچۈركن (كۆچۈرەن)
ايدىم (رېم ، صاحبم) .

- تانرىنىن "اۋل" مرى - تانرى بىرىشىين اولماغىنى اىسترسە
"اۋل" دىير و اۋلار ، اۋبوعالمىن حقىقى صاحبى اۋلدۇغو اۋچون ھرايشرە
ھكمۇنو بىرىنە بىتتىر :

تىلەمىش (دىلەمىش) تىلەكى (دىلەگى) بۇلور (اولار) بۇل تىسە
(اۋل دىشە) .

بۇرىتو (بىرىد) قضا سىن نە اشرەكسە (نەبىتتىشە آداما)

نەگۇقۇلسا قۇلمىش تىلەكىن بۇلور

نە گۇگ بۇل تىسە اۋل تىلەمىش بۇلور .

بۇگۇنكو توركجەمىزلە : اونه ارادە ائتسە دىلەگى اۋلار ، نەبە اۋل
دىشە ، اۋ ، اۋلار .

بۇ بېيتلەرنىن معنا سى بۇ آيەلردە گۇرولمكەدە دىر : بىز بىرىشىى
اىستەدىكىمىز زامان يالنىز اۋل دىشەرىك ، اۋلار ، اۋ گۇكلرىن وبىشەن

يارادىجىسى دىر . (سوره نحل آيە ۴۰)

- جاھل لردن اۇزاق دۇرما :

بېلىگىز بىلەھىچ سۇزۇم يۇق مېنىگ ،

اى بىلگە اۋزۇم اۋش تا پۇقى سىنىگ

(اى بىلگىلى اۋزۇم سىن قۇلۇنام)

بېلىگىسىز كىشىدن بىراق تۇر تىزە (قاچ)

بېلىگىسىز سۇزى قىلىقى (عملى) بارچا اۋتۇن (ھمىشە قابادىر)

بۇبېت لردە الھامىنى بۇ آيەدن آلمىشىدىر : عفوئى سۇت ، ياخشىلىقى
امراشە ، جاھل لردن اۋزچىشوبر . (اعراف سوره سى ، آيە ۱۹۹) .

- دنيا حياتى :

اۋيۇن ساقىشى اۋل بۇدنيا ايشى

آداقین تیلەسە بېرۇر بۇباشى .
بۇگۇنکو تورکچەمیزلە :بودنیا ایشى بېر اۇيۇنا بنزەر ، اياقین
ایستەسن اۇ سنە باشینی وئەر .

بودنیا ایشى کۇر اۇيۇن اۇل اۇيۇن
اۇيۇنقا قاتیلما گرهک بۇ اۇيۇن .

بۇگۇنکو تورکچەمیزلە : بودنیا ایشى اۇيۇندۇر ، اۇيۇن ، اۇيۇنا
قاتیلما ، اۇيۇن نەپە گرهک بۇ بیتلرلە علاقەلى دۇردآیه واردیر :
دنیا حیاتی سادەجە بېر اۇيۇن و اگلنجهدن باشقا بېرشى دگیلدیسر ،
قۇرۇنا نلار اۇچون البتە آخرت یۇردو داها یاخشىدیر ، دۇشۇنمورسونو-
زمى (انعام سورەسى ، آیه ۲۲) .

بودنیا حیاتی اگلنجه و اۇيۇندان باشقا بېرشى دگیلدیسر .
آخرت یۇردو ، اصل حیات اۇدۇر ، کاشکی بېلسنیدیلر . (عنکبوت سورەسى
آیه ۶۲) .

– گناہ واللاھین رحمتی :

بۇ کینگ دونیا اۇزکە کۇچۇن قیلما تار
بازۇقلۇق قۇلینکا با بات فضلی بار (وار)
بۇگۇنکو تورکچەمیزلە : بۇگۇن دنیا نی اۇزۇنە زورلادارالتما ، گناہکار
قۇلۇ اۇچون آلاھین فضلی ورحمتی وار .

بازۇقوم اۇکۇش تیپ اۇمیچ کسمەگۇ ،
تا بۇققا اینانیپ تا بۇق یا سماگو
بۇگۇنکو تورکچەمیزلە : گناھیم چۇخ اۇلدۇغوا اۇچون اۇمیدی کسمەمەلى
عبادت گۇونەرەک دە عبادتدە افراط ائتمەمەلى .

• یا نا (گینە) من ایدیمدین (ربیمدن) اۇمیچ اؤمید (کسمەدیم
بازۇق (گناہ) یارلیقالی (عفواشدەن) اۇل اول بېر ایدیم
بوییتلردە الزۇم سورەسى نین ۵۳ – اۇنجو آیه سیندن مُلهم دیر :
دشکی : ای نفیس لرینە قارشى افراطا گئدەن قۇلاریم ، آلاھین رحمتیندن
اۇمید کسمەیین آلاھ بۇتون گناہلاری با غیشلار . چونکی اۇ ، چوخ با غیشلا-
یان ، چوخ اسیرگیەندیر .

– هریشیین فانیلیگی :

قایۇکیم طۇغار ارسە اۇلگۇ گزەک
قایوننگ آغار ارسە ایلگۇ گرهک .

بۇگۈنكى تۈركچە مېزىلە: دۇغان ھركس اۆلمەيە، يۆكسەلن ھرشى دۆشمەيە
محكوم دور. قرآن كريم دەبۇبارە دەبئللە دئىلميشدير: رحمان سورەسى
آيە ۲۶. يىتر اۆزۈندە اۆلان ھرشى فانىدير.

- ايچكى (مشروب):

بۇر ايچمە فساددىن يىراق تۇر تۇرە
بۇقاچ نىنگ يۇرير تۇتچى بىنگلىك بۇزا
بۇگۈنكى تۈركچە مېزىلە: شراب ايچمە، فساددان ارىراق دۇر، قاچ، بۇنلار
ھميشە مۆلكە و سلطنتە خلل وثرير، پۇزار.

بۇرايچمە بۇرايچسە بارير ارقۇتى

بۇرايچسە بۇلور تىلوو (دلى) مۇندوز آتى (آدى).

بۇگۈنكى تۈركچە مېزىلە: ايچكى ايچمە، ايچكى ايچن آدامىن سعادتى
الدىن گئدر، ايچكى ايچىن آدى دلى و احمق چىخار.

بۇبىت لردە مائدە سورەسى آيە ۹۰ دان الھام آلىنميشدير:

اي انسانلار، شراب قۇمار، تىكمە داشلا (بۇتلار)، شانس اۆغلار،
شيطان ايشى و مۇنداردىر، بۇنلاردان ما قىنن كى قۇرتۇلوشا چا تا.
سنىز.

- ياخشىلىق:

قالى ائدگو بۇلماق تىلەسە اۆزۈنگ

يۇرى ائدگۈلۈك قىل كسىلدى سۇزۈنگ

بۇگۈنكى... ..

اگر ياخشىلىق اۆلماغىن ايستەييرىن

يىئرى ياخشىلىق ائلە- آيرى سۇزە نە حاجت

يۇرى ائدگۈلۈك قىل آي ائدگۈكىشى

ايتىگلىك بۇلور تۇتچى ائدگو ايشى

بۇگۈنكى... ..

يىئرى ياخشىلىق ائلە اى ياخشى كىشى

دۇزگون اولار ھميشە ياخشىن ايشى

قامۇق ائدگۈلۈك قىل ايسىزدىن يىئرا

قامۇق ائدگو كلگەى سن اۆلتۇرتۇرا

بۇگۈنكى... ..

ھامى يا ياخشىلىق ائلە بېسىلىگەن اۇزاق اول
ھمىشە ياخشىلىق گلر سەنە (بۇندان) ايستەر اوتور، ايستە
زدور

كيشى ياسى قۇلما اۇزۇنگە قىلما ياس
نئچە ائدگۈلۈك قىل ھاوا - آرزو باس

بۇگونكو.....:

اۇزگە انسانىن ضررىنى ايستەمە اۇزۇندە ضرر وئرمە
ھا مەسى ياخشىلىق ائلە ھاوا - ھوسىنە حاكم اول

ايسىز قىلما قىلسن آي الگى اۇزۇن
قامۇق ائدگۈلۈك قىل قىلىنچىن، سۇزۇن .

بۇگونكو.....:

بېسىلىك، ائلە مەسن اى الى اۇزۇن (قدرتلى)
ھمىشە ياخشىلىق ائلە، سۇزدە. وعمل دە

بۇرى ائدگۈلۈك قىل، اكىن ائدگۈلۈك،
سانگا ائدگۈبۇلقاى اۇجو منگۈلۈك (ھمىشە)

بۇگونكو.....:

بىشى ياخشىلىق ائلە، ياخشىلىق اك
سە ياخشى اولار بۇندان ھمىشە

قانىقلان اۇزۇنى تامو (جەنم) دان بىرات .
قامۇق ائدگۈلۈك قىل كۇدز گەى بايات

بۇگونكو.....:

چالاش اۇزۇنو جەنمەن اۇزاقلاشدير
ھمىشە ياخشىلىق ائلە تانرى سنى قۇرۇيار
بۇبىت لردە بقرە سورەسى ۱۹۵ - اينجى آيسەن الھام آلېنمىشدير:

- شهادت وكافرلرلە ساواشاندا اولمك:

بۇكافرا اۇجون تۇتار آت سۇ تۇلۇم
اۇلۇپ تۇشسە كافر دە بۇلماز اۇلۇم

بۇگونكو.....:

بوکافرلرە سرباز، تات اردووسلاچ چئوپر .
کافرلە ساواشدا اۇلسە اۇلۇسا ييىلماز
بويىتدە بقرە سورەسى ۱۵۴ - اينجى آيەدن ملهم دىر .
" لاتحسبن الذين قتلوني سبيل الله أمواتا"
- اؤلوم :

نەگۈتير (دئيبير) ائشيتگىل كيشى ائدگۈسى (اييىسى)
يۈريب ، تين (نفس ، روح) تۇقىقلى آخىر اۇلگۈسى .
بوگونكو :

نە دئيبير ائشيت آداملار يىن ياخشىسى
يئرييەن نفس آلانلار آخىر اۇلەجكلر

اؤلومكە تۇرۇتتى بۇسانسىز قۇنۇم
تيريك بارچا اۇلكو آنكا يۇق اؤلوم
بوگونكو

اؤلوم اۇچون تۇرتدى بۇمايى سىرمخلوقى
دىرى اۇلان ھامىسى اۇلەجكدىر ، يالنىزاۋنا اؤلوم بۇخدۇر .

سىزىك سىز اؤلوم بىرگۈن آخىركلير
تيرىلمىش بۇجانلىق جانين آلقالير
بوگونكو :

شېھسىز اؤلوم بىرگۈن آخىرگلهجك
دىرىلمىش بۇجانلىلار يىن جانين آلاجا قدىر .
آتيم ائدگو بۇلسۇن اۇزۇم اۇلسۇنى
تيريك اۇلكۇ آخىر آتيم قالسۇنسى
بوگونكو

آدىم ياخشى اۇلسۇن اۇزۇم اؤلوم
دىرى اۇلەجك آخىردە ، آدىم قالسىن
بويىت لردە انبياء سورەسى نين ۳۵ - اينجى آيەسىندىن ھام آلين
مىشدىر .

- غيبىت حقيئدە :

سانگا كيم بۇنگا سا ائشيتكىل سۇزىن (۱)
چىمىن بالقانين كئد آيىب تۇب تۇزىن

بۇگونكو.....:

سنه هر كيم غىبىت ائدرسه ائشىد سۇزۇنو
دوغرۇ - يالانلىغىنى ياخشى آراشدير.
بۇبىت ده خجرات سورەسى ۶ - اينجى آيەسى نين مالى دىر.
- شكر اۇچۇن:

شكز قىل آ (ى) نعمت ايدىسى اوتوز
شوكور قىلسا نعمت بايات آرتۇرور

بۇگونكو.....:

شكرائله اى نعمت ما حىبى قبول ائت كى
شكرائلسه تانرى نعمتىنى آرتىرار
صبر قىلسا محنت بۇلۇر نعمتىنگ
شوكور قىلسا نعمتكا آرتار تيگىل (دئى گىلن)

بۇگونكو.....:

صبر قىلسا ن محنت نعمت اۇلۇر
شكر قىلسا ن نعمتىنه آرتار، سۇيله
بۇبىت لردە ابراهيم سورەسى نين ۷ تا اينجى آيەسى ندىن ملهم دىر.
۲ - معنا سىنى حدىث لردن آلان بىت لىر:

قامۇق ايش ايجىندە آمۇللۇق اۇدۇر
مگر طاعت ارسه ايوبىنگىل (عجله ائت) يۇگور
بۇگونكو تور كچه مىزله : هامى ايشلر اۇچون ساكىنلىگى سىچ (اوستون توت)
مگر طاعت اولسا عجله ائت يۇگور (تئز اول)

ايوه ايشلەمه ايش مگر دىن ايشى
ايوهك ايشته آسقىن (فايدالى) بۇلۇنما زكىشى
عجله ائتمه ايشلردە مگر دىن ايشىندە
بۇگونكو:

عجله ايشده آدام فايدالى اولماز
بۇبىت لردە بۇحدىث نبوى ده ملهم دىر: هر شى ده تائى (بواش حركت
ائتمك) خىرلى دىر. آخرت عملى مستثنا .

قائىلسا قارىلسا تۇتۇپ ائدگو ايش
ايشى ائدگو بۇلسا قىلۇر ائدگو ايش (جم)

۹- شعرده وزن ايجاب ائله دىگى زامان غننه (نگه) ن كىمى اۇخونار امتر

قاتىلىسا قارىشا ياخشى ائش دوست تۇتسا
ئش دوستو ياخشى اۇلسا ياخشى اېش گۇرر

- دنيا و آخرت اۆچون :

يارىيلىق اۆرۇن (يىئر) ائدگو قۇلسا (ايستەسە) اۆزۇن
ايسيز (پيس) قىلما سونى بوايىكى آچۇن
بۇگونكو..... : آخرت ائويىنى (يىئر) ياخشى ايستەسە
پيس قىلما سۇن بوايىكى دنيا نىسى

بايات بىردى قۇلقا ايىكى گۇز قۇلاق
بىرى دنيا باقسا بىرى عقبى باق
بۇگونكو..... : تانرى وئردى قۇلا ايىكى گۇز، قۇلاخ
بىرى دنيا يا باقسىن بىرى عقبا يا
بۇدنيا ايچى بىر تارىقلان تۇرۇر
نەگۇاكسە مۇندا يارېن اۇل اۇنۇر
بۇگونكو..... : بۇدنيا بىر تارلا (مزرعه) كىمى دىر
نەگى اكسە بۇردا صاباخ اۇنو بېچىر.

- انسان و دنيا :

آپا اۇغلانى كۇرسە آرقىش (كاروان) سانى
اۇرۇگ تۇرقو بۇلماز اۇرۇگلىر قانسى
آدام اۇغلو گۇرسن بىر كاروانا بىنزەر
اقامت - دۇرماق اۇلماز منزل لىر هانى
نە تىوك آرسىقلارسن ايا اۇلدەجسى
اۇزۇنگ ايىكى كۇنلۇك قۇنۇق بۇلداچى
نە اۆچون اۇزۇنو آلداتىرسان اى فانى (اۇلن)
سن ايىكى گۇنلوق قۇناق سان

- حقيقى زىلگىنلىك :

بۇدونىادا بايلىق تىلەسە اۇزۇنگ
كۇنى بۇل كۇنلىك اۇزە تۇت سۇزونگ
بۇگونكو..... : بو دنيا دا زىنگىنلىك دىلەسەن
دۇز اۇل اۇرەگىن وسۇزون دۇز اۇلسۇن
كۇزى تۇق چىغاي ارسە بايقاسانۇر
سرىنسە كىشى تگمە اېشته اۇنور

بوگونكو....: گۇزۇتوخ فقيرده اولسا زنگين صاييلار
صراشتسه آدام ھرايشده موفق اولار

تۇكل باي بۇلايىن تيسه بىلگولۇك (بىللى)
كۇنگول بايلىغى قۇل اي ارسىگ (ايگيد) كۇلوك
كامل زنگين اولۇم دئسه بىللى دىر
كۇنول زنگينلىگى ايستەاي شانلى ايگيد
- گۇزۇ آج، طمع اوچون :

تۇدۇمسوز بۇلۇر اول كۇزى سۇق كيشى
كۇزى سۇققا يىتمز بۇدنيا آشسى
دۇيماز اولار او گۇزۇ آج آدام
گۇزۇ آجا بۇدنيا نىن يىتمكلىرى (نعمت لرى) يىتتىشمز .

- انسانلار يىن خىيىرلىسى :

كيشى دىكره كى ياراقلىسى اول
ياراپ ھم تۇسۇلۇپ يۇرىقلىسى اول
لازم اولان اينسان يارايان انساندىر
يارايان ھم فايدالى وخليق دىر

- مسلمانلار يىن رضا سى، آلاھ رضا سى دىر :

بايا تىنگ سئوينجى تىلەسه او زۇنگ
مسلمان سئوينجى تىلەكس سۇزونىگ
تانرى نىن سئوينجىن دىلە سىن
مسلمان سئوينجىنى دىلە وسۇزۇكس

- مسلمانلار يىن قارداشلىغى : مسلمان مسلمان بىلە اول قارداش

قارداشقا قاتىلما اولام اشدگولش

بوگونكو توركجه مىزلە : مسلمان مسلمانلا قارداش دىر

قارداشا قابا اولما ياخشى داران

- اولوم اوچون : نىگوبار آجۇندا اولومدىن قاتىق

اولۇموگ صاقىنما كىترمنىگ تانىق

نەواردنيدا اولومدن قاتى ، آغىر

اولۇمو دۇشونىن گىدرمىن داد ولذت

صونرا بىلە دىيىر : كىچىگ دە ادب يوق اولوقدا بىلىگ

اۇتۇنلار اۇكۇش بۇلدى بېيتى سېلىگ
 بوگونكو...: كىچىكلردە ادب بۇخدۇر بۇيوك دە علم
 قابالار چۇخالدى ايتدى اينجه انسانلار
 بېلىگلىك كۇنى سۇزلە يۆمز سۇزىن
 تېشى دە اۇووت (حيا) كىتتى اۇرتمز يۇزىن
 بېلىگىلى اۆرەك سۇزۆنو سۇبىلە بېلىمز
 قادىن دا حيا كىتتى اۇرتمز اۇزون
 بۇ بارچا اۇلۇغ كۆن نىشانى تورور
 نىشانى كۇرۆنسە كلىگىلى كلۆر
 بۇنلار ھامىسى قىامت گۆنون نىشانى دېر
 نىشانى گۇرۆنسە گلن گلر .
 تۇزۇ خلقە كۇنگلۆن با غىرماق بۆلۇن
 تۇجى ائىدگۇلۇك قىل سن ائىدگو بۇلون
 بوگونكو...: بۆتون خلقە گۇنلۆنومر حمتلى ائىت
 ھمىشە يا خىشلىق ائىلە ويا خىشلىق گۇر

- قىامت علامتلىرى : بېلىگلىگ اۇجوز بۇلدى تۇتنور اۇزىن
 اۇكوشلوق آغىن بۇلدى آچماز سۇزىن

بوگونكو توركجە مېزلە :

بېلىگىلى حقير اولدى بېرگوشە يە چكىدى اۇزون
 عقللى دىلسىز اولدۇ آچماز آغزىنى .

- يىمك يىئمەگىن آدابى :

اۇنگ الكىنگ بىلەسن كۇتورگىل بېگو
 بايات آتى آشنۇ آيىت آى بۇگو
 بوگونكو توركجە مېزلە : ساغ الينلە سن گۇتور يىئمەگى
 تانرى آدىنى اۇنجه سۇيلە اى عقللى

كىشى اۇتروكى آشقا سۇنماليگ
 اۇزۇنگ اۇتروكى آش بېيگىل آى سېلىگ
 بوگونكو...: باشقاسىنىن قارشى سىندا اولان يىئمگە الينى اۇزاتما
 اۇزۇنون قارشىندا (قا با غىندا) كى يىئمگى يىئاي اينجه و
 قلىبى تمىي — زآدام
 بعضا" بېيت لرهه قرآن كرېم وھمدە حديث لردن ملھم دېر:

قاداش ياق - يا غوققا ياقينلوق اولما
 اولوغقا كىچىگكە شوۆك بول كۆلە
 بوگونكوتوركجە ... قارداش - قوھوملارا ياقينلىق كۆستەر
 بۇيۆگە كىچىگكە مەربان اول ، كۆل
 نە كۆركلۆك بولۇر كۆرپا غىرسا قلىقىن
 قاداشقا قاداش كۆنگلى بولسا ياقين
 نە كۆزەل اولار كۆر مەرحەمتلى ليگىن
 قارداشا قارداش كۆنۆلو اولسا ياقين
 - تواضع وغرور اولجون:

كۆوزلىك آسىقسىز كۆنگول تۆملىتور
 كۆنگول قۆدى بولسا كىشىك بۇقلا تور
 بوگونكو... غرور فايدا سىزدىر كۆنۆلو صۇغۇدار
 كۆنۆل آلچاق اولسا آدمى بۆكسلىدر
 اولۇغلق اولزون بىركىشى قۆدىسى
 بىدو كۆكە تگمىز بۇدۇن قاتقىسى
 بوگونكو: اولزون مدت بۆكسكلىبادە قالار آلچاق كۆنۆللو كىشى
 خلقە خشن وغرورلوا اولان بۇيوكلوگە چا تماز

- تانرىنىن اىستەدىگىنى اولجالتماغى بارەدە :
 بايات كىمسكە بىرسە عنايت اولۆك
 تىلگە تگىر بۆلدى آتلىق كۆلوك
 بوگونكو: تانرى كىمسە وئرسە عنايت ، قسمت
 دىلگىنە بىتتىش ، آدىلى ، سانلى (مشهور) اولار

آغىرلىق اولچۇزلوق باياتتىن تورور
 اولۆم ياترىكلىك هم آندان ارور
 بوگونكو...: عىزىلىك ، ذلىللىك تانرى دان دىر
 اولۆم ويا دىرلىك دە اولسەن دىر .

بايات بىرسە عىزىن بۆك اول غايتى
 اولكوش رحمت اىچرە اولزۇنگ ، راحتسى

بۇ گونكو...: تانرى وئرسە عزتيني اونون غايىتى بۇخ
چۇخ رحمت ايچينده سىنن راحتين وار.
بۇبيت لىر آل عمران سورەسى نىن ۲۶ - اينجى آيه سيندن ملهم دىر.
- جمعه نامازى :

پادشاه اۇدقۇرميشا جمعه ئا مازىنى قىلماغى وفرض نامازلارى-
دا جماعتله قىلماغى توصيه ائدىر.

جماعت بىلە قىل فرىضه ناماز
چا غا يىلار حجى قىل آدينه ناماز
بۇگونكو...: جماعت ايله فرض نامازى فقيرلرحجى اولان جمعه نامازىنى
قىل
بۇ بيت ده جمعه سورەسى نىن ۹ - اينجى آيه سيندن ملهم دىر.
- مشورت اۇچون :

نەگۇ، تىراشيتكبل كىشى تىلدىمى پوقا مۇق قىلقۇا يشكه كىنگش اول امى؟
بۇگونكو...: نەگى دئىير ائشيت انسا نا خىزگتيره ن (بىنمىر)
ها مى آپازا جاغىن ايشلرده مشورت اسله
- يالان سۇيلنه مك و وئردىكى سۇزودن دۇنمك :
بۇيالقان كىشىلر وفاسىز بۇلۇر
وفاسىز كىشى خلقه تنگسىز قىلۇر
بۇگونكو...: بۇيالانجى آداملار وفاسىز اۇلار
وفاسىز آدام خلقه دنگسىز (نا جور) ايشلر قىلار
كىشى ده با وۇزراقى يالقان بۇلۇر
يا وۇز دابا وۇز وعده قىيغان بۇلۇر
بۇگونكو توركجه مىزله :

انسانين ان پيسى يالانچىسى دىر
پيسى دن ده پيسى سۇزۇندن دۇنن دىر .
بۇبيت ده آل عمران سورەسى نىن ۷۶ - آيه سيندن ملهم دىر .

تورک دنياسى آرادىر مالارى صابى ۷۲ - حزيران ۱۹۹۱ - استانبول.

وارلیق دان

ارک ه سلام

آبان آییندا ن بری تبریزده آنا دیلیمیزده وفارسجا اؤلارا قازک آدی ایله بینی بیرغزتین چیخما غنی هامییزی اؤره کدن سئویندیرمیش - دیر . بوغزت بیرینجی صحیفه سنین باشیندا یازیلدیغی کیمی (روزنامه ارک گونده لیک، فرهنگی - ادبی - هنری - علمی) ایکی دیلده وهرگسون چیخما غا قرارلی اؤلارا ق مطبوعات ساحه سینده آتدیم آتمیشدیر . بیسز وارلیق یازبیچیلاری آدینا ارک غزتینی اؤره کدن سلاملار و اونا اوزون عمور ویا خشی شهرت و بویوک باشاریلاردیله بیریک مین ایلدن . چوخ تاریخی - مدنی سابقه سی و بویوک آذربایجانین وحتی ایرانین اوزون مدت پایتختی ، سونرا ایران ولیعهدینین قرارگاه ای اؤلان و بویوکون بیر ملیون یاریم خلقی یاشادان تبریزده بئله غزت و درگیلرین هله ده بیسزری بوشسددور بیز زامانلار بوتون ایران وحتی اورتسا شرقه ایشیق ساچان تبریز چوخدان دیر اوزونون ده چراغی سونموشدو . تبریزین اوزون وماجراالی تاریخینده قارانلیق و آجی گونلری چوخ اولموشدور اما بیزه ائله گلیرکی پهلوی دوری قدر آجسی و اوزو گولمز ایللی اؤلما میشدیر . بیر خلقین مدنی حیاتینی یاریم عصردن چوخ بیرمدتده تعطیل ائدیپ ، دیلینی ، ادبیاتینی یاساق ، وقفن قیلماق اؤ خلقی اولدورمک قدهر فاجعه لی دیر . دیل - ادبیات خلقین وارلیغی یعنی هر شیئی دیر . نتیجه کی بیرانسان وحتی حیوان ها واسیز نفس چکیب یاشایا بیلمز . جماعتده دیل سیز ، ادبیات سیز معنوی حیات آپارابیلمز . یاشا سادا اونون یاشاییشی انسانی سویه ده اولابیلمز ! ارک غزتینین ایلک صابی لاریندا هرایکی دیلیمیزده یازیلان یازی لار ساده و دوؤزگون بیر اسلوبلا یازیلیمیش و دیلیمیزده کی املا قایدالاریندا ممکن مرتبه رعایت ائدیلیمیشدیر . مقاله و یازیبیلارین محتوالاری دا دولغون و فایدالی هنده چشیتلی و رنگارنگ دیر . البته داها ایشین باشلانقیچیندا اولان و ایلک صابی لارینی یایان بیرغزت دن بوندان آرتیق توقعیمیز اولابیلمز . بیز اون اوچ ایلدن بسزری

بو يولدا آدديم آتديغيميز، اوچون غزتى چيخا ردا نلارين نهكىمى
چتينيلىكلره معروض قالدېقلارېنى ياخشى بېلىيرېك. اونا گوره تېرىزىن
شانلى تارىخېنى ده خاطرلادان ارک غزتى نى چيخا ردا ن لارى باشدا
آقاي اشراقى اولماق اوّزه القيشلايېرىق. وانلارا بوخېرلى ايش و
مدنى خدمتلىرىنده اوغورلار دېله يېرىك .

وارلىق

نگار خياوى- مشكىن شهر.

"ايستهرهه"

دويمورام گونومون با تان چاغېدى،
گون به گون با رلايېب چيخماق ايستهرهه،

بوروولماز بېرقوشام، قاناد چالراق،
اوزهگيم قان اولوب آخماق ايستهرهه،

گورمېشم دنېزى، من دايا نىسارام ،
جانېم دالغانېب، داشماق ايستهرهه،

گونش گور نه گوزهل نور سېله يېىر،
باشين اولانېب، يانماق ايستهرهه،

گوزه رله نېر اوّزهك گولين آلتېندا ،
كسگين شېمشك تگين چاخماق ايستهرهه،

عومور با هاريندا سازى كوكله يېب ،
آيرىليغين داشين آتماق ايستهرهه،

صدفلى سازىمى با غرېما با سېىب ،
وماق موقامېنى چالماق ايستهرهه،

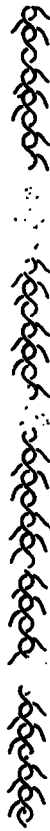
اشل لرده ، دېل لرده آدېم "نگار" دى،
روشنين عشقېنه چاتماق ايستهرهه .

"فلک" اوغلو

فلک اوغلو عراق ترکمن (آذری) لرینین تانینمیش اوزانلاریندان دیر. او تلعهفده ۱۵۱۹۲۹ آنادان اولموش دور. پششہ سی خسته خانادا صحیه مامورودور (ملقم) اصل آدی محمودسیدعلی دیر. ۱۹۴۳ دن شعری یازماغا باشلامیش یازدیغی شعرلرین موضوعو، محبت، ملی، دینی و عرفانی دیر. بئوک شاعریمیز فضولی مکتبینه منصوب دور.

بورادا نمونه اوچون اوندان "آجیل دیلیم" شعرینی نقل ائدیریک :

سؤیله دیلیم سؤیله دیلیم
 خوروز کیمی بایله دیلیم
 درین درین دویغولاری
 اوقول اردا سؤیله دیلیم
 اوقو دؤرلو اولای دیلیم
 آچیقلا سؤز قولای دیلیم
 اوقول اوگرنجی لرینی
 طویلا آلاي - آلاي (۶) دیلیم
 آنادیلیم آنا دیلیم
 جوق شیرین سن جانا دیلیم
 دوغدی دیلسیز آنام منی
 سن دیل اولدون منه دیلیم
 یوردی دولاش (گز) یوقلادیلم
 طوبرا غینی قوقلا (۷) دیلیم
 یورد اگیره ن دوشمانلارین
 جیگرلرین اوغلا دیلیم
 فلک اوغلو قانیدیلیم (۸)
 سن سن اوتن بو بولبولوم
 هر باغچادا بکلر (۹) سنی
 آجیلیمشیدیر قیزیل گؤلوم.

آجیل دیلیم آجیل دیلیم
 اوقوملارا (۱) سچیل دیلیم
 یوردا دوشمان اولانلارا
 آتش اولوب سا جیل دیلیم
 اوقوملارا باشلا دیلیم
 یورد اوغرونا ایشله دیلیم
 جالیش دیلیم جالیش دیلیم
 ایستکلره قاووش دیلیم
 شیرین آنا سؤزلرینی
 اوقوماسین آلیش (۲) دیلیم
 آج آغزینی شاقیر دیلیم
 شاهین کیمی قاشقیر دیلیم
 کیم یوردونا یا مان باخار
 حال یوز منه هایقیر دیلیم
 قوتسال (۳) دیلیم قوتسال دیلیم
 بولبول کیمی اوتسال (۵) دیلیم
 ها والاندیریوجه (اوجا) سسین
 گوکلره چیق بؤکسل دیلیم.
 قونولاری اوزه ل دیلیم
 گؤزه لردن گؤزه ل دیلیم
 یازی اگری بؤیری اولسور
 سن دوز اوخودوزه ل دیلیم

۱- مدرسه ۲- عادت ائت ۳-
 ۴- مبارک ۵- اوخوء- هنگ هنگ.
 ۶- اییله ۸- قوولا

گونئی گولشئی

گؤنول ایران گؤلوسنانین گزنسده
دؤشر گوللوکده ایستکده کمندده
قدم ویردیقا "انزاب"، "ارونق" ده
قلم گؤهر سره خط خط ورقسده
آذربایجان، وطنده باش یئرینده
بؤشهرستان گؤزهل گؤز - قاش یئرینده
"گونئی" باشدان باشا گؤللوکدی، باغلیق
هرآیدا گؤلله نر، باغلیقدا ماغلیق
بهشتین باغلاریندا ن بیروبوجا قسدی
پاک انسان بسلهین بیر پاک قوجا قسدی
دؤزه ندی، داغدی یا ائودی، ائشیکسدی
بؤیوکلوک پرورش وئرمیش بنشیکسدی
بؤگهواره بؤیوکلردن ائدهر یساد
بؤیودموش چوخ بؤیوک همتلی اوستاد
بو شهرستان یئتیرمیش ائیلله عارف
کی اوندان درس حسن آلمیش معارف
نه گویچک گؤرسه نر عالم بویشردن
نه زیبا شرح ائدهر کیهانی "گلشن" (۱)
"جهان چون خط وخال وچشم وایروسست"
"که هر چیزی بحای خویش نیکوست"
محبت پیکی دیرشوخ شبیتسدر
هر انسانی رشیدایستر، شاد ایستسدر
قولاق، گؤز دؤر شعوره عقله ابزار
کمال آرتار گئنیشلنسده باخیشلار

۱ - گلشن زار، شیخ محمود شبستری نین اولمز اثری "فراجا گلیمیش
مصراعلار بیئددینجی عصرین بؤیوک عارفی".

كۆزەل كۆركم كۆرۈرلر باغشى كۆزلىر
 كۆزەل بۆل كۆرسەدرلر باغشى سۆزلىر
 "بىرچەردى (۲) ئاشىتدېم، بىر كۆزەل قوش
 كۆرۈپ شەدى شىبىتىردن اشىدىپ نىشوش
 قوشون نىقىشىن كۆرۈپ نىقاشدان آيات
 اشىدىپ گۈلشەنلى شىدا تىك مىنا جىبات
 "چو قاف قىدرتش دەم بىر قىلىم زد"
 "ھزاران نىقىش بىرلۈج مىدم زد"
 بوسىن بىر سۆز دومىن دىلدىن دىساردان
 كى بىر دىل، بىرگۈنۈلدۈ اھل عرفىلان
 بوشەرستاندا اولدىن مكىر
 اكرلر معرفت، حكمت بىچىرلر
 بۇيوك باغبا نلار انسا نلىق باغىنىدا
 جوانلار فن ودانىش دىبارىنىدا
 قىناقتىن غىزىز، آزاد باشلارلار
 سىرافىزدا غلار بىلە بىلاشالار
 "مىشۇ" سىرە بىقارە نائل اولمىش
 دىنىز باغىمىش بىزە دىپادىل اولمىش
 نە حكمتلر بارانمىش داغ، دىنىزدە
 اولاردان دىپا - دىپا باردى بىزدە
 كمال آتارى، فرەنگ آستىنى
 بۇ فرەنگستانىن وار باستىنى
 شجاعت، شوكت آرتىرمىش بۇ بۇردا
 قۇبۇن وشرمز بۇ بۇرد اولادى قۇردا
 سخاوت، بۆلدى فطرتىدىن فرام
 خجالتىدىن كىزىمىز بۇردا حاتم
 مىمىت مىقا عفت "گۈنشى" دە
 ھىيا، ايمان، وفا، غىزت "گۈنشى" دە
 ھىرگىلىمىش كۆزەللىنىمىش "گۈنشى" دە
 ادب كىزىمىش دىپا ۇرگىنىمىش "گۈنشى" دە

دۇزوم ، تقوا ، شعور ، آفاق ، اۇياقلىق
 مېخت ، دۇغرو ، دۇزگونلوك ، قىسۇچالىق
 تىك اۇلماز ، عشق ، ياغىرت گۇنولسىدە
 كى بىر سلطانىدى ، بىر سۇت گۇنولسىدە
 دوشونچىلار ، دارار زولقىن بىدۇدۇدە
 پاك ، آيدىن آينالاروار اۇزبىسىدە اۇدە
 گۇزەللىكىدەدى صبح ، آخسام افكار
 جمال وار ، گۇزگۇ وار ، تىلوار ، داراقوار
 كىشىلىكىدى ، جهان بۇيدا تصور
 اۇچالمىش آسمان بىدۇيدا تفكر
 "زرتىب تصورھاي معلوم"
 "شود تصدىق نامفهوم مفھوم
 بۇبىر گۇلدو ، بۇ كۇشنى بىرجهاندى
 بۇ بىر گۇندو ، "گونشى" بىر كەكشاندى
 بۇ بىردە چشمه وار ، كەرىزدە ، چايدا
 بۇ گۇيدىن گون چىخار ، اۇلدوز دا ، آبيدا
 قدىمدىن وار "گونشى"دە وارلى فرهنگ
 اۇلوب داتش بصيرتلىسىدە هماھنگ
 "گونشى" بىرلفظدى معنى ايشىقلىق
 سۇز آيدىندىر "گونشى" بىنى ايشىقلىق
 ايشىقدان آختاراق آب حىياتى
 ايشىقلىق كامل ايشىقلىق كاشانىسى
 ايشىقدان گۈللەنىدى "گولشن راز"
 قارانلىق بىردە اوت بىتمز ، گول آجمساز
 آراشماقدى ، گۇرۇشده ، سۇزدە منظور
 بۇل آچماقدى من الظلمات الى النور
 خدایا گر اۇيوقدى يا آبيقدى
 ايشىق چۇخ سال كىسى "عالىفر" بازىقدى

چيخدى گۆيه افغانىسىم

گل کی ، بيخدين اشویمی ، چيخدی گۆيه افغانىم
آلبىب هيجرين غمی سنسيز نئحه گۆر هريانىم

سنى گۆرمكدن اول عشق نهدير بيلمه زايديم
منه اؤيره تدین اونو ، سن آلا گۆز حثيرانىم

او لذتلى باخيشين لطفوله تکرار ائتديسن ،
ابلك آلبىب گۆنلومو ، صونرا ، ديتيله : ايمانىم ،

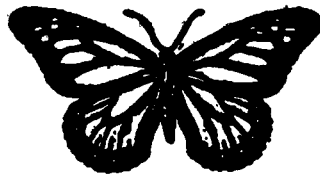
فارغ ائتدين ايکى دونيا دن ، ائديب بنده عشق
صوروب حاليم ، دشمنين بيرونجه دير صنفا تىم

رسمدير عشقیده خوش اونسيله ، خوش اولفت اولار
بىرقوناق ائت منى يانا بنكى گل اول مهمانىم

قوزو قوربان نه دی ، ذبح ائتمک اوچون قارشيندا
دولانيم با شوا ، قوربان سنه يوز يول جانىم

اؤلانيب ، شيلتاق ائدير ، خون يازالانميش گۆنلوم
صيدينه رحمانله بيروصليله قىل درمانىم

وار اوميديم ، ساوالان ، هيجر غمنن چکمگيله ،
او يارين وطينه بىر گون اولاجاق ايمك نيم .

"دانيش"

اي کمان ابرو ننگا ريم شاهن دن تنلدن دانيش
زلفوي افشان ائديب با دصبا يئلسدن دانيش

قاشلارون محرابي گرچه سجده گاهي مدير منيم
آت منيم افسانه مي دؤندر سؤزاي ئيلدن دانيش

اصليني سال خاطره قويما چيغا يا ددان کسرم
بيرا و جا بويلى سارا ددان کورپي دن سئلدن دانيش

سؤيله ها هر زهره دن سال ياد ده عذرا وامقسي
گل کيمي قرمز يا ناقدان اينجه بيبر بئلدن دانيش

بيستوندان تيشه دن شيرين دانيش فرها دايجون
ليلي دن مجنون دن ديوانه دن چؤلدن دانيش

صحبتي چک گلشنه ، گلزاره ، گلشن دن باغا
سؤيله بلبل دن ديسنبل دن قا بيت گؤلدن دانيش

شرح و شرعا شقلرون بير - بير گؤزه ل افسانه سين
شمعدن پروانه دن رندانه محفلدن دانيش

يوسفى بازاره چک يعقوبون احوالين سسوروش
دؤن زليخان عزيز مصر دن نيلسدن دانيش

" باييز "

كدرليدير يئردە ۶ گويده، دنيزده
با خيشلاردا ن حسرت يا غيرغم يا غير
آسمانين نيسگيلينده ن بولودلار
آمان چكيب يئله قارشى آغلايير

۷
ساراليدير گوي چمنلر، چايرلار
بوزولوبدير طبيعتين زينتسى
عصيان انديب دالغالاردا، دريادا
قوانده ممير دلبريله خلوتسى

۸
يئل قاناي خيشيلدا ديركولسارلار
قارانقوشلار چولده قاليب آوارا
تورا غايي، لاجين قاچير بيريانا
بيرتلاشيدير بيرپنزلار يواوا

۹
اونودولوب ديلده. گزه ن ماهنيلار
بنوشه نين تئليريني يولور يئل
درهلردن هجوم چكيب كوشنسه
خرمنلرى قاچيرديرى دهلى سئل

سوسوزوندا ن قورويدير پوهره ليك
لاله لرين سولويدير آل يانا غى
يا يلاقلاردا ن ائلر كوچور قشلاقا
توستوليور كروا نلارين اوچا غى

۱
اسير يئلرحزين سله دره دن
آغا چلارين باريا قلارين اله يير
شالاقلا بيرايلدير ملار يئرگويي
آما داغلار سوسوزوندا ن مله يير

۲
چشمه لرين پيجيلتيسى كسيليب
آغ دۇرنالار قاطارچكيب گئيديلر
سونسوز افوقلرده قانلى شفقده
كوز ائوينده ن قيزيل قوشلار ايتيلر

گونش ساچين يولور توكور چايلارا
مشه ليكده دهلى يئلر اسيرى
بير طرفده بوزو شوبدى چولقوشى
اودا اولوب روزيگارين اسيرى

۴
مين بير رنگلى خزل چايا اله نيپ
قيزيلادير آخيب گئده ن سولارى
نسيم الى توما رلاركن داغلارى
توز با سيري داشلى ايشگه يوللارى

۵
يوروش انديب قارا طوفان موغانا
ساراني سئل قوجا قيندا آپارير
حلقله نير سۇدا دريا گلينسى
نالە، شيون، يئئدى گويه اوچالير

۱۲

گئجه لرین مرموز قارا چاغیندا
لوت آغا جلارشب لرتک ترپه نیر
شهر غربت آخشام تک غم لیدیر
الوان سویا رنگی آتمیش آئی نیر

۱۳

اونودوبدی سه بیرمگی اولدوزلار
وای سنقیر سحیرلنمیش گومیش آئی
کوچن قوشلار، آل خزه لیر، یئلیکده
قوپار بیبلار، تارالاردا های هارای

۱۴

قبرستانا بنزیر منشه جول با نیر
زانباقلارین بوزا ربیدی بنیسیزی
تکجه او ییلن چاغی گوزه لله نیسری
ماوی باغیش اورومیه دنیسیسیزی

۱۵

سورونه سورونه آخیر ترسینه
زبروه لره دوغرو چای ایمه کله میر
اولدوزلار تورپاقدان ایندی بویلانیر
پا بیزی طبیعت اوزی بکله میر

۱۶

ایپک تئللی بولودلاردی دولاشیب
احتشاملی ساوالانین بوینونسا
قارا طوفان قورخوسیندا ن سیخیشیب
بیر جوت طرلان قایا لارین قوینونسا

۱۷

اولدوزلارین مینجیق قیلا بزه نسن
دهرین گو ییلر دو مان کورکون بوزونور
قویلانارکن توزا ایتکین آرزیلار
آی بولودون دالدا سینا سورونور

۱۸

آیریبیدی بیر جیرانی طبیعت
بالاسیندان کبیریکلری ایملانیب
سئودا، دوغوغو گوزلرینده ن آخیشیر
لاکین اونون امیدلری تالانیب

۱۹

جیلقین یئلر قاندا ل قیرمیشر
وادیلرده ن قیوریلاراق یوکسلیر
قورخوسیندا ن زاغ زاغ آسن افوقلر
سئیره لرین قانا دینا اله نیسیر

۲۰

الاجیق لار ویران قالیب با غلاردا
گوزه لرین بولاغلاری قورویوب
پا بییز یا مان طولوما تدیر مشرقده
شمال یئلی اسمیر هامی کیریوب

۲۱

پا بییز نقدر حوکوم سورسه یئنه ده
بیرگون یازین نفسیله اوله جک
شیمشک، فاغیب، بولود آغلار، قدا ن
باش قالدی رار، ریحان نرکیس گول
چیچک

۲۲

قارا گئجه نقده رده اوزانسا
افوقلرده ن قیزیل گونش دوغا جاق
پارلاق سحرده ن غدرده ن یوکسوروب
قارانلیقی قینا قیندا بوغا جاق!

۲۳

کالا لاردا تیتره شده تیکانلار
یا شیل یازین اوردوسینین گلمه گین
دوزاغلاردا قیوریل سادا بورولغان
"گتیره جک نوروز گولی ارمغان"

"ولما ز"

کولوم گل دایما گولزار گولمز نوبهار اولماز
قرار الدن ویره ن عاشقده تاب انتظار اولماز
اؤرهک دردین نه لازم فاش اددیم بیگانه لر بیلین
که نامحرم گلیب محرم اولوب اغیار یار اولماز
جانیم جانانین گشتیدیکده دن اختیار آلدی
مسلم دیر که جان گتسه بدن ده اختیار اولماز
شرافتیز نه آنلیر عار یا ناموس معنا سین
شرافت اولمویان اشخاصده: ناموس و عار اولماز
اشید تاریخ اسکندر دین احوالات دارا نقتی
ستم دنیا ده جاوید و ستمگر پایدار اولماز
شرافتمند انسانین گرکدیر ذاتی پاک اولسون
طلا رنگین دوتان موندوق گلیب صاحب عیار اولماز
سعادت ایسته سن ای دل چالیش آزاده لیک اؤیره ن
بلی آزاده انسانلار اسیر روزگار اولماز
محبت عالمینده باشا وتوزماق اول آددیم دیر
جانیندان گنجه یین عاشق قرین افتخار اولماز
یاخین گل قوی اییمنیدن، تنگ اولان سینم فرح لنین
آراسن آچما سان ای گل منه قبری مده دار اولماز
آجاریز میتقالی ای ساده دل "دیبا" به بنزتمسه
دوه با موقلوق ایچره بنا تما غیلان استتار اولماز
کولوم گول قوی منیم غمدن سولان کونلوم چیچک لنتین
گوروم تاکیم دشیر بیر غنچه آچما قلان باهار اولماز
گندر قاره بولودلار چوخ داریخما گون چیخار بیرگون
همیشه دا غلارین اوستون دوتان چیسگینله قار اولماز
قضادان یوز و شرن آلامه شا کرکن "رضا" ویردیسم
مشیت دن یقین "انزاب" مکان فرار اولماز.
آجاریز = کهنه ویولموش پارچا یا پالتار

✽ " زامان کورا وغلولاری "

گزکلی دیر بیزه : بیرلیکدن اوترو من لری قووماق
بو آیریلیق توره دن " کینلی " اهرمن لری قووماق

صغالی اشتهگه منلیک یاغین، لزومی وار: اونه:
منملیک آدلانان آچاق صفت زغن لری قووماق

گونش - گونش "دشیه بیز چاتما ریق ایشیقلیغ اثلر:
مگرکی گوبلر اوزوندن، کدرلی چن لری قووماق

یا ما چلار اوزره، آل - الوان چپک بجرتمگه خاطر
چتین بیر ایشیده - لازم گلیر: گوهن لری قووماق

زامان کورا وغلولارین آختاریب، ایگیدلری سچمک ،
چوروک سوموک لر اوچون افتخار ائدهن لری قووماق

جهاندا هر نه کی آزاده وار، وطندا شیمیزدیر.....
روا دگیل بو وطنداش اولان آرن لری قووماق

ما باح دونوندا ، بوگون سوزلرین یا زانه گرهک دیر:
هنر قوشون گثرییه قایتاران، دونن لری قووماق

فریضه دیر بیزه "صحت" منیم لیگ. حماریندا ،
سرای ائدهن لری ، شهرت بولون : گندهن لری قووماق.

اُولۇ تاشرى نىن آدبىيلا
خلخال - اردشير نصيرى جىنا بلارى : سلاملاريمى قبول اشدىن.

حرمىلى قارداش مکتوبونوزو وارلىق درگىسى - نومره ۴- ۷۹
صفحه ۹۸ ده اوخودوم. درديم تزه لندی. اوره گيم ياراسينا مرهم
بشرينه كوز قويولدو، بونا كوره كى سيزين باشيزا گلن بلا منيمده
باشيما گلميشدى. اما نه دوكتور جواد هثيت جىنا بلارى نين بويوردوغو
كىمى مركزدن اوزاقتا، بلكه ائله مركزين يانيندا. تهران - كىرچ
آراسيندا يترلهشن قلعه حسن خاندا بىر گون سجيل آلماغا گئتديم
گوردوم اداره چوخ قارىشيق دىر بئله كى ثبت ما موزى بىركيشي-له
سا و اشراق دئيبىر باشار ماشار نىمى دانم درست اسم انتخاب كىسن.
كىشى دئيبىر ائله اولسا اوختاي ياز. بئنه ما مور دئيبىر باباجان
اسمى را بگذار آرش- بوزو..... كيشى دئيبىر من اوشا غيمىن آدينى
داش قويماق ايستىرم، سته نه وار؟

ما مور ايرىلى گليب مننه دئدى " آقا شما به اين حالى كىن"
من دئديم "چرا نىمى نويى؟" يا واشجا دئدى "خرچ داره" سجل آلماغا
گلن كيشى بونو ائشيدىب آتا وا رحمت بونو اولده دئى، سوييله بيب
سونرا اوز سچلى سى نين آراسينا هر نه قويمالى ايدى قويوب ما مورون
قا باغينا بئريده رك ما مور دئدى: " به ما چه بگذار يا شار اما بعداً
عوض نىمى كنيم ها."

من بئله گوروب اورادا سجل آلماقدان كوز اورتوب صابح
تهراندا ايكىنجى منطقه ده هاى كوى سوزجه سينه آيدىن آدينى سجيل
آلديم ايتدى آيدىن نين بئش يا شووار اولوتانرى دان دىلگيم بودور
گله جكه اسلام حكومتى نين ها مىنى بىر گوزده گورمگيله ايراندا
باشان باشقا قوملار كىمى بيزده آتا دىلگيميزده اوشا قلازيمىز
آد قويما قىلا گئچمىش رژيمىن تور شوگوروننتولرى نين آغزىندا ن ووراق.
ساغ اولاسىز.

حرمىله قلعه حسن خان . بنيت الله اهرابى.

د اوريزينا لئيق مسئلهسى

ھربير ديلده يازيلميش اثرلىرى اوريزينا لئيق مسئلهسى باخيمىندان ايكي قيسما بۆلمك اولار. الف: اوريزينا لئيق اثرلىرى ب: ترجمه اثرلىرى، بعضى عالملىرىن دئديگينه گۆره ھرگۆلتورون گۆزگۆسو آنا ديليدير. دئمگ اولاركى آنا ديلينين ده گۆزگۆسوا وريزينا لئيق يازيلميش يا يازيلماق ادبى، تحقىقى و علمى اثرلىرا ولايلير. اوريزينا لئيق ياراتما مسئلهسى ھربير ديلده بيرينجى درجده اهميته مالكدير. بيري اوريزينا لئيق يازديقدا، بيري شاعر با يازيچى يازديغى ديلده دوشونەرەگ يازيب يارادير و او اثرى باشقا ديلده چئويرنده يۆزده يوز معنا قارشيليقلىغى وئرلميسر. اوريزينا لئيق اثرين محتواسى چئورى (ترجمه) ائرده بيري بورج و وام كيمي ماييلير. بۇنونچون اوريزينا لئيق اثرلار آجى (واسطهسى) ايله دونيا بيري ديلين زنگينلىگينه و دانيشا نلار يئنين كولتور و دوشونچەلرينه ال تاپيب اولار ين چاققينا قضا و تائديرلر. قيصاى آنا ديلين آينا سى اولان اثرلر يالنىز اوريزينا لئيق اثرلر اولابيلمەسيني تجربەسە گۆسترميشدير.

ھرديلين اثرلىرى، اوديلين مالى و وارلىغى يئنين بيري پارچا سى مانيلير. بعضى ادبى شاه اثرلر دونيا سويەسینده تائينميش و چوخلو ديري ديللرە چئوريلميشلر. آنچاق بۇ شاه اثرلر ايلك كز يازيلميش اولدوغو ديلده دانيشا نلار ين اثرلىرى مانا گلر. مثال اولراق، شكسپيرين اثرلىرى ژاپونجا يادا چئوريلميش آنچاق ھئج كيم بوا اثرلىرى نەقدهر يا خچى چئوريلميسرەدە، ژاپونچا يئنين شاه اثرلىرى مانماز. وائلەجسەدە شكسپيرين اثرلرينى چئويرەن شكسپيرمقا مينا چاتماز او يالينىز شكسپير اثرلرينين چئويرەنى مقابندا قالار. بۇنونلا ايلگيلى اولراق اوخوجو حيدر بابانين اوريزينا لئيق متن ايله چئويرى اثرلرينسى قارشيلاشديرا بيلير.

آنا ديليميزدە اثرلر يازديقدا، اوريزينا لئيق مسئلهسى،

بویوک دقت بیئتیرملی واؤنملندیرمه لیبیک، بودیل ۶۰ ایللیک کثیریلمه
 دؤری کئچیرمیش بونونچون آنا دیلیمیزده یا زیب یا رادان شاعر و
 یا زارلاریمیز اوریزینال اشرلر یا زیب یا راتمالیدیلارمنجسه بوآز
 امکاناتی و دیلیمیزین گئچمیشده کی محرومیتینی نظرده آلدیقدا
 چئویری اشرلر یا لنینز یا زیلاجاق اشرلرین یوزده بششینی تشکیمل
 ائدیرسه بیشتر. دشک یا زارلاریمیز آنا دیلیمیزده گئچمیشده کی
 محرومیتی اؤده مک اوچون بیرآن دورمادان گوجلرینی با شقا دیللمده
 قویمادان اوریزینال، دوغما و قالجی اشرلر یا زمالیدیلرلار. بوگون
 دیلیمیزده بشری بوشا ولان اشرلر یا زمالیبیق، بومقدس ایشلره قول
 قویا نلارا اؤره کدن با شاریلار و جان سا غلیغی دیلمه مکله بوقیما مقاله می
 صونا چا تدبیرام .

ورای رویدادها

مجلس نخب جوان قرارداد گلستان و ترکمانچای را محکوم کرد

«صالح علی اف»، خاورشناس آذربایجانی، در مسکو اظهار داشت
 که مجلس نخب جوان در روزهای اخیر قرارداد گلستان را که به جدایی
 منطقه شمال رود ارس از ایران منجر شد، محکوم کرده است.
 «بی بی سی» در برنامه خبری بخش فارسی سه شنبه، در گفتاری
 تحت عنوان «همسایگان جدید ایران»، گفت: روند حوادث از هم اکنون
 منطقه خودمختار نخب جوان را که در داخل جمهوری ارمنستان و در
 همسایگی ایران قرار دارد، به ایران نزدیک کرده است.
 این رویدادها افزود که منطقه نخب جوان، موانع مرزی خود را با ایران از
 میان برداشته است و رهبران این منطقه در شرایطی که جریان برق و
 گاز به این جمهوری قطع شده بود، از ایران کمک خواستند. صالح
 علی اف گفت که مجلس نخب جوان در روزهای اخیر قرارداد گلستان و
 ترکمانچای را که به جدایی منطقه شمال رود ارس از ایران منجر شد،
 محکوم کرده است.
 بی بی سی در ادامه گفت: این که محکوم کردن این قرارداد با چه
 انگیزه ای صورت گرفته است هنوز معلوم نیست.
 * تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی

❁ يوخودا گورمه ديگيمي، گوزوم ايله گوردوم

ايللردن برى قليبى يا خيب ، يانديران هجران اودو، وصالين شيرين سويو ايله سوندو. اوزون ايللر بيزيم آذربايجان خالقسى بير - بيرينين گوروشونه حسرت قالدی - آيرليق اودو هاميني ياند- يردی، ياخدی، خالقيمیز اوز دوغما تورپاغين، قوهوم قارداشين گورمهگه امكان تاپمادی، بوتاييدا خائن پهلووی رژيمي بيزيم خالقى- ميزين ديليني، عادت و عنعنه لريني تحقير ائتدی، اوتاييدا ايسه- كومونيست حاکميتی آذربايجان خلقينه حقارت گوزوايله ياخيبدير. بۇ ادعانی اوتايا گشدنلر و اوتاي ادبياتيله مارقانلار ياخشى باشا دوشورلر. آنجاق بيزيم مقصديميز بومقالهده سياستدن باشقا بير موضوع دور.

اوتايي، باکيني گورمک چوخلارينين آريسي اولان کيمي منيه ايللردن برى ان شيرين آرزومدی شوکورلر اولسونکي بيخلاماز تصور اولونان ديوارلار بيخلدی، کئچيلمز کورپولردن کئچيلدی من ده بوايل تير آييندا، آرازين اوستوندهکي کورپودن کئچديم، سئوينجيمدن آز قاليرديم اوزومو ايتيريم، اينانا بيلميرديم من شمالی آذربايجان توپراغينا قدم قويوشام حقيقتاً مي من نخجواندا، گنجهده، باکيدا يام؟ يوخودا گورمه ديگيمي، گوزومله گوردوم، آذربايجان شهرى نيسان گوزهل و ان شهرتلىسى اولان گنجه شهرينده دولانيرديم - يولوم يازى- چيلار وشاعيرلر اتفاقينا دوشدو- اورادا منى جوخ محبتله قارشيلاد- ديلار، اونلارين منه ائتديکلرى حورمتى دشملکه باشا گلمز؛ اينانين کي ائله بيل اوز دوغما قارداشلارين تاپميشديلار. يازيچيلار اتفاقينا کئچيرديگم آنلار هئچ زامان ياديمدان چيخما ياقا قدير. اتفاقدا نئچه شاعيرلر ايله تانيش اولدوم، (اوجملهدن شاعيره باجى لريم " عالمزر عليزاده " و " خزان گل " و...) آنجاق بيرينين باره سينده دانيش-

ماق ایسته بیرم. اتفاقین صدری "ممد عالیم" آدلی بیر شخصی دی. اونون سئویملی سیماسی، صمیمی صحبت لری منی اوزونته مفتون اشدی ماومنی سونوز محبتله قارشیلادی - منه اوز شعرلریندن اوخودو- اونلاریلا بوتای آذربایجان شاعیر و یازیچیلارین علاقه قورماغین تکلف اشدی. بوتای آذربایجان شاعیرلریندن دونه دونه سوز آچدی - دکتر جواد هشت له تانیش اولدوغون بیلدیردی - منه اوز شعرلریندن وکتا بلارینسدان هدیه اشدی من ایسه بو اوره ک سوزلریمی یازماقلا اوتایلی شاعیر قارداش و باجیلاریمدان اوز منتداریلیغیمی بیلدیریرم و "ممد عالم" قارداشیمدان دونه - دونه تشکر ائده رک اونون تبریز حسرتی ایله یوغورولموش بیر شعریله سوزومه سون قویورام .

آغلاماغین آت داشینی تبریزیم!
 گوزلریندن نیل یاشینی تبریزیم!
 قانا دیندا زالیگ سالدی آیریلیق
 بیر عوموردور وار آرشین تبریزیم!
 دیلمیزی دیلمه دی یاد ائلر
 یارالادی یادداشین تبریزیم!
 دالغاسیندا ایلدیرم لار اوینادی
 عاجز بیلمه یورده اشین تبریزیم!
 شکرینی دونده ره ریک آغیسا
 وئرمه ریک بیر قارشین تبریزیم!
 گلشنینی، گلزارینی گورسه دیدیم
 قوجا قلاردیم باشداشین تبریزیم!
 هر دن سیم ضعیف گلسه اینجیمه
 اونوتما زقان قارداشین تبریزیم!
 "ممد عالیم" ۱۹۸۹ ایل گنجسه .

تانی بیزی قارغا ما ییب آغلیاق
 گوز یاشینی سونرالارا ساغلیاق
 اوستوموزده قانا دجالدی آیریلیق
 طالعلردن کئچن یولدی آیریلیق
 یوردوموزدا یوولانندی یاد ائلر
 هم بوتایدا، هم اوتایدا یاد ائلر
 باکی درین بیردریا تک قاینادی
 اوچولاردا برکییدی قانسادی
 دوشمان بیزی وئره بیلمز یوغویا
 قارا گوزلو قارباغین یاغیسا
 باغلارینین نوبارینی گورسه دیدیم
 ستارخانین مزارینی گورسه دیدیم
 عذرخواهلیق ایله بیر ماونجه من
 قدیم گنجه بویون ایمز هئج کیمه

كھلہ نین دیلیندەن
اوستا دشا عیرا وغلوم بیگدلی یه

عليك سالام سۆزۈ دا دلی بیگدلی
عزیز اوغلوم آدلی - سانلی بیگدلی
باشی داغ تگ چن - دوما نلی بیگدلی
جیلا وئردین سن پالانمیش اوره گه
حلال اولسون - یئدیگین دوز - چوره گه

۲

"نه اولدو ای اوغول سن بیردهن بیره !"
سالدین اوتوب کئچن لری خاطره
سن اوغشا دین کلاتدا کی نادره
"کھله کندهن ینه کعبه بیلیب سن
اوزاقلاردا ن گلیب سالام وئریب سن

۳

لوظفون آرتیق اولسون علیک السلام
سنیز اوغول هم غملیم هم خوارام
سن گلمه سن غم یوکونو دا شارام
"سنین الین قولون گوروم وارا اولسون"
"هاردا اولسان الله سنه یار اولسون"

۴

اشتدین منی ایکینجی "حیدر با یا"
شهریا رتک اوزتوتدون بودیا را
گلدین یوردا اوتوزدورد ایلدهن سورا
"فرها دکیمی فراق دا غین" دلپیس
شوکر اولسون کی دؤنوب کنده گلبیس

۵

نه قدهر دادلی ایمیش سنین بو دیلین

سۆز، صحبتین ایبتی قلیج تک کسگین
شعر عالمیتده وار بویوک قدرتین
سن نه گۆزهل بدیعدر یا زمیسان
اۆرهک لردهن دردی - غمی قازمیسان

۶

آی اوغول ! سن قویوب گئده نندن سورا
چوخ بلالر چکدیم، چوخ دۆشوم دارا
آزقالدی ناشیمی چکسین لر ذارا (۱)
سئل لریاسیب بولاغیمی دۆلدۆردو
خزان اسیب چیچکیمی سۆلدۆردو

۷

کیمی کی بسله دیم من بو دۆشاؤسته
بورا خدی اؤمنی قارلی قیش اؤسته
بۆرۆلمویاسان ! دشمه دی ایش اؤسته
سن ده کی گئتمیشدین مندهن اوزاقا
بیر آیاق با سمیردین بیزیم قوناغا

۸

"تهران گۆزه للیری یۆنون" اگمیشدی
آنجا ق اثلین - اوبان بورا کوچموشدی
گئدر - گلمز بولا بوردان گئچمیشدی
سن ده منیم سینم اؤسته اولوب سان
ایندی گئدیپ منی یالقیز قویوب سان

۹

هئج دشمیرسن کهله نی ده قالدیریم
گئدیم کنده، اوردان منزل سالدیریم
کنده شادلیق ها واسینی جالدیریم
"خر چاتار یاسان گون انتهایه"
"نه لازیمدیر آنلییانا کینسایه"

۱۰

سن بیلمیرسن منده نه لر وارایدی،
جواهرلر، خزینه لیر وارایدی

آجى - شيرپىن خاڧىرەلەر وارايدى
ايندى آرتىق مىن قالمىشام بۇردا تىك
مىندەن اۇزاق سىندە يالقىز، اۇردا تىك

۱۱

آرزوم بۇدور مىن گلىشىدىم تىھرا نا
يا گۇرئىدىم مىن گلمىسەن بۇيا نىسا
سنى گۇرچىك يا تىمىش يا ختىم اۇيانا
دشپىم سىنە نەلەر گلمىش با شىمىسا
با خما يىپىلار آخان بۇ گۇز يا شىمىسا

۱۲

سالام سۇپىلەر بۇتون كەلەمىز سىنە
قۇجا - جاوان، جۇتجو، فەلەمىز سىنە
بۇردوموز، بۇوا مىز، مەلەمىز سىنە
دى گۇرەك داھا دشمەلى نەيىسەن وار
كەلە اۆجون سۇپىلەمەلى نەيىسەن وار

۱۳

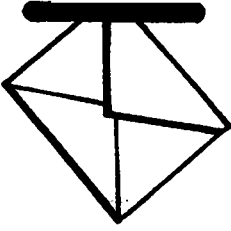
شاغىر اۇغلوم ! بۇلاغلارمى سۇيۇنو
ايچىشىدىن مىن اۇينا دايدىن قۇمۇنو
تۇتدورايدىن اشل - اۇبانىن تۇيۇنو
يا شاسىنلار اشلين - بۇردون شۇەنلەر
اشل - اۇبا بىچون جان اسىرگەمەين لەر

۱۴

يىداللىھخان خانلار خانى گىشىدىدىر
فتحاللىھخان كۇچوب گۇزدەن ايتىدىدىر
خان - بىكەلرىن دۇورۇ سۇنا بىشتىدىدىر
"اۇنلار گىشىدىگىدەر گىلمىز بۇلسىلارا"
"بىرداھا اليمىز چاتماز اۇنلارا"

۱۵

گىشەن گىشىدى، قالان بۇردا چۇرودو
باشىل چىمىن سۇسوزلۇقدان قۇرودو

بیزه گلن مکتوبلار :

عزیز قاردا شیمیز یا شارحیدر با با اؤغلو، خیدر با با کندیدن بیر مکتوب و شعر گونده ریبلر شعرلری چاپ اولاجاق مکتوبلاریندا دا بیزه قارشی محبتلریندن تشکر ائدیریک . بیئنه مکتوب و شعرلرین گؤزلسه - بیریک .

تبریزدن آقا زاهد تبریزی تخلص ائدهن حسن خدا یاری قاردا شیمیز لطف ائدیپ بیزه مکتوب و شعر گونده ریبلر شعرلرینین نئچه بندینسی بیرلیکده اؤخویاق :

● اؤره کله عشقینده اسن	بالدان شیرین شیرین وطن
تاریخده پایدار اولار	اؤلکسین ، طؤرپراغین سئوهن
همیشه افتخار لیدیر	اثل سه سینه ، س وئره سن
نشئه لیدیر طؤرپراغینی	آنا یوردون اییلیه سن
زاهد تبریزی ، گیمین	سن سه وئر بؤاؤلکهدن .

عزیز قاردا شیمیز (البرز) ده بؤلبول ماجراسی شعرینی گؤندریبلر وئردیک باخیلسین تا چاپ اولسون .

دوستوموز قاسم آقا تورکان دا تبریزدن گنج رسام حمید دوستیانین تبریزده قۇرۇلموش ۱۲ گۆنلوک سرگیسینین خبرینی بیزه یازمیشدیلا . دوستوموز قاسم تورکاندا تشکرا ئدیپ موفقیتلرین آرزو لایبیریک .

بیئنه هورمتلی قاردا شیمیز علامحسن خدا یاری نین ۷۰/۹/۵ ده تبریز دن یازدیقلاری محبتلی مکتوب و شعرلریندن دیلیمیز حا قدا یازدیقلاری شعرین ایکی بیتینی بیرلیکده اؤخویاق :

● من تورک دیلی بيم اثل منی یا غشی دا نیشا نمیر
من اصل دیلم ، صاحبیم اصلسی تانیا نمیر

● جۇغلى دئىلىر اۆزگە حروفلار سۆز ايجىندە ،
سۆزلىر قارىشىر ، سۆز - سۆزە بىرلحظه اۇيانمىر

مشهددن عزيز اؤخوجولار بىمىزدا ن دوستوموز ابوالفضل آقاداشمىند
اؤز محبتلى مکتوبلارىندا بىز اؤجون ادىيات ايشىمىردە موفقىسلىر
آرزولايىرلار لطف ائىدىب بىرىنچە طنز شعرلردە گۆندەرسالر بسوردا
قارداشىمىزىن شعرىندن بىر بيتى بىرلىكدە اؤخوياق :
● سئوگولوم ، سۆيلە گۆرۆم سىندە محبت اولار - اولماز
سئوگى سىن طۇوليان عاشىقدە صداقت اولار - اولماز

عزيز قارداشىمىز جواد آقا پورمحمد "دنىز" اؤز محبتلى مکتوبلار -
بىندا بىزە بىر نىچە شعرده گۆندىر بىر انشاللىه وقتى گلدىكجه
چاب اولماق .
قارداشىمىز "دەنىزىن ياغىش ياغاندا باشلىقلى شعرىندن ايكى
بىندىنى بىرلىكدە اؤخوياق :

● چىچك لىنىر دۆزلىر ، گۆللەنىر باغلار
پاقتىلدا بىر سۇلار جوشۇر بۇلاغلار
الوان بزه گىلە بزه نىس داغلار
داغىلىر غم ، كدر ياغىش ياغاندا
قوشلار قاندا چالىر ، ياغدا ، چىمىندە
بۆلبول ماھنى اؤخۇر ياغىش دۆشندە
اۆزگە بىر حالتدى دۆشوبدى كىندە
داغىلىر غم ، كدەر ياغىش ياغاندا

بىئە بىزە مکتوب وشعر گۆندەرمە گىنىزى گۆزلە بىرىك .

دوكتورى كىمىراپى (جاللاج اۇغلۇ) . بىوشىمىر "وارلىق" دا چالیشان
جرمىلى قىلمداشلارا اتحاف
اۆلۈنمۈش دور .

○ " وارلىق "

نشأت آلىر انسا نلىغىمىز وارلىغىمىزدا ن
تارىخ يارانىر دۇنيادا . عىيارلىغىمىزدا ن
قوى شانلى "عاشىق اوردۇسو" نون شاھدى^(۱) اۆلسۈن
سۇرسا^(۲) ھنرە ، كىمىسە ، ھوسكارلىغىمىزدا ن
"جاندا ن كىچىلرمى؟" سۇرۇشان ، قۇى جواب آلسىن
"سردا رلىغىمىزدا ن^(۳) داھا ، "سالار" لىغىمىزدا^(۴)
ايستىرسە گۇرە ذىروھنى ائوتىكىمەدە كىمىسە
"اركتىن اوزۇ قۇى بۇى دىشە معمارلىغىمىزدا ن
علمىن ، ھنرىن رىشەسىن آختارسالار ائلدە
"رشىد^(۵) دىئىرسۇز داھا ھشيارلىغىمىزدا ن
قۇى "واقف" اؤلا "شەرىار" اؤلدوقدا "خطا شى"^(۶)
يالىنزا اؤيۈنور ائل بىزىم ائلدا رلىغىمىزدا ن^(۷)
قۇى "باغچەبان" نىن باغچا سىنىن - عطرىنى آلسىن
ايلىر . صۇرا ھركىس كىچە گلزارلىغىمىزدا ن
يازما قداھى ، جاللاج ؛ بۇقىزىل صفحەلى تارىخ
"حق" م^(۸) سوزۇنو باشا اؤجا سردا رلىغىمىزدا ن .

۱- شاھد : مشاھدە ائدەن ، گۇرەن ، ناظر ، تاماشاچى . ۲- سۇرماق : سۆال
ائتمك ، سۇروشماق ، خىبرالماق . ۳ و ۴ - سردارملى : ستارخان ، سالارملى
(باقرخان ، سردارلىق وسا لارلىق ، باشچىلىق) (باشچىلىق مركزى) دىمك -
دىر . ۵- رشىدە (رشىدە يارىم رشىدى) : تىبرىز دانىشگاھىنىن ان اۆلو
باباسى اۆلان "رشىدە" يارىم رشىدى ، يىئىدىنچى وسكىگىزىنچى قرىن بىشش
مهم علمى حوزه لرىندىن بىرى ايدى ، كى بۇ بىشش علمى حوزه يا دانىشگاھ ،
ھشتا دا ايل عرضىندە (۶۵۶ - ۷۳۶ ھ.ق) بۇدىاردا تا سىس اۆلۈنمۈش دىرلا .

قالانى ۶۲ - نىچى صۇرە

○ "شان وطن"

بايلىم لاردا تاستا - تاستا بايا (۲) گزەن خان چوبسان
قويون لارين اغ قىمىزىن ابرماق (۳) سۆزەن خان چوبان
پوستوليا تان چشويگ (۴) قوردون باغرىن اۆزەن خان چوبان
گل سارانى آرپا چاشى قاپدى گل
مغان بىگى ظلم اتىنى چا پدى گل

قاچاق گزەن اورمانلار (۷) ! قافلان (۸) بوغان خان نىسى
اوتگون قلىنج ! چال قارا قوش سىمىنر توغان (۹) خان نىسى
چك بوز اتىن باش چىلبىرىن (۱۰) آل ياراغان (۱۱) خان نىسى
هجر خانىم قان ساواشا قالدى گل
گدشيك لرى قاغان بوغان (۱۲) آلدى گل

هايقىر (۱۳) سالان ! قان قويدوران بىگ خانلارا كورا وغللى
همزەبىگى بوياندىپران آل قانلارا كورا وغللى
قاخ قىرآتا . چاپ ! چا پىرا (۱۴) . يابان لارا (۱۵) كورا وغللى
چىلىبىللى چا بىيل تىكان اورتدى گل.
نگار خانىم قان بوغازا اوتدى گل

ستار خانىم ! آينا تىنگ قاقىلادان ! دان اوغلى
بوغونتىيا (۱۶) كىگىن قلىنج تورك ائلىمىن خان اوغلى
وطن آنا ! هلبىت دىبەجان هاينا جان اوغلىسى
گلر وئە دشمن اياق باسدى گل
دارقوزا يىب ائىگت لرى آسدى گل

جان وطنيم ! ايلك بئشىگيم يوردوم بوام شان وطن
 دنيزلىرى آل بوياقلى گنجيگن (۱۹) لرى قان وطن
 سن اوچا دان اوغول باغير (۲۰) من هاراشيم جان وطن
 گل جان آنا " باهار " گوزه (۲۱) دؤندى گل
 ايلك گونشى گنج (۲۲) ايشيقى سؤندى گل

ايضاح :

۱- اوتلى يىثر . ۲- اياق يالين . ۳- سود ۴- بولاغ . ۵- كمين . ۶- زيبرك .
 ۷- چابك ۸- جنگل ۹- پلنگ ۱۰- كزلى ۱۱- عقاب قوشى ۱۲- آتئين اغيرلىقى ۱۳- گديك ۱۴- قيزميش دونقوز ، كل ۱۵- اوچا-
 سس ، فرياد ۱۶- چمن ۱۷- چول ۱۸- استبداد ، خفقان ، ۱۹- يول ۲۰- سغله
 ۲۱- پاييز ۲۲- جوان .

•••

بازان : محمد سبحانى

○ "تئلىنه دؤشدو گؤزلىريم"

۲	۱
يئل آسنده سريين - سريين	آذربايجان قيزلاريني
گؤلوم مخرماؤسته سريين	تئلىنه دؤشدو گؤزلىريم
سحر - سحر (هسته) سريين	نازلى يارىم اوينا ياندا
يئلينه دؤشدو گؤزلىريم	يئلينه دؤشدو گؤزلىريم

* * *

گلسين ائلدن گؤچلو هايين
 "محمد" يئتير پايين
 ياز اولاندا جوشان جايين
 سئلىنه دؤشدو گؤزلىريم

"خياليم باكى"

من سنه مجنونام آي گوزهل لىباي
گوزلريم يولونا حسرت له باخير
چا غيرما سان سندن اوللام گيلشيلي
اولارمى بىر گوره من سنى آخير؟

غم با سارسينه مى گشده رم فيكره
دشبيرم يوخودان آييلما يام كاش
دولاننا مېشنىن خياليم ايجره
فيرلانيب سوزولرگوزومدن بىرياش

گونوزلر حسرت له يول چكبرگوزوم
گشجهر فيكرين جه باتيرام باكى
خياليم سنده اوزاقدا اوزوم
سنله بىر يوخويا باتيرام باكى

گاه گليب دولاننام يوخودا سنى
ستويننم آيرىلىق سونا چا تاپدى
اىلهكى ستوينجيم اويادارمنسى
گوره م خياليم كمند آتيدى

وزهل بىر گلينسن آلادى گوزون
گورمه ميش اوزاقدان وورغون اولميشام

"دا غلىق قارا با آه، نه يامان كدر
ديينده قورولور سينه مده يارا
غيرتيم اوزاقدا اولور بى اش
قارانلىق مكاندا چكىلير دارا

"يا شارام" ستويره مانام تگ سنى
اغلارام آغلاسان گولنده گوللم
قارا باغ اىلينه قوربان دشىمنى
طوپراغيم يولوشدا، دايانيب اوللم

يا شيلدى دوزلرون قىزىلدى اوزون
دا لىندا داهى يورقون اولميشام

ماوى گويلرونده ماوى خزرده
مهربان سينه نده گوزوم وارباكى
قارلى داغلاريندا نازلى شهرده
اوشاق تكاناما سوزوم وارباكى

كونلومده اوزونسن دىليمده آدين
هرزمان اولورسان سن منه قوناق
هامى ايله قارداشدى تانىشين يادين
باخيندان ياخينسان اوزاقدان اوزاق

□ " قاضی "

امن و آسائش اولار قاضی ده ایمان اولسا ،
دۇنيا عدل ایلله دۇلار ، عدل ایلله دیوان اولسا .
قاضی دیر بندگان آزادانلله بین اینسانسی ،
قاضی دیر بنده چکن بویینو یوغون شیطانسی .
قاضی دیر روضه رضوان انلله بین نیرانسی ،
قاضی دیر معدلتین دککه سینین میزانسی (۱)
خلق راحت یا شا یا رقص ایلله میزان اولسا (۲) ،
دۇنيا عدل ایلله دۇلار ، عدل ایلله دیوان اولسا .

قاضینین سایه سی با شلاردا خدا سایه سی دیر (۳)
قلمی محو انلله بن ظولمتی - نور آیه سی دیر ،
دینی تحکیم انلله بین جوهرینین مایه سی دیر ،
قاضینین محکمہ سی جا معنبن پایه سی دیر ،
لرزه ارکانه دۇشر محکمہ لرزان اولسا ،
دۇنيا عدل ایلله دۇلار ، عدل ایلله دیوان اولسا .

اولین حادثه کی ایلله دی خلقتده ظهور
دوردولار محضر داداریده عفریت ایلله حور ،
اولین رأی تاپیب عرش ده تشریف صدور
آیه رجما ایلله تفکیک اولونوب نار ایلله نور (۴)
اوخویون الده اگر مصحف و قرآن اولسا ،
دۇنيا عدل ایلله دۇلار ، عدل ایلله دیوان اولسا .

-
- ۱- دکه القضاء حضرت علی (ع) به اشاره دیر . ۲- اشاره دیر و اقیما الوزن
بالقسط ولا تخروا المیزان آیه سینہ . ۳- اشاره دیر نور آیه سینہ .
۴- اشاره دیر فاخرج منها فانک رجیم آیه سینہ .

قاضي گرعادل اولار رتبه آلا ردا وردن،
حؤكمو توشيح اولونار محضر بېغمبردن،
باغلانار ساغ قولونا گؤز نظري، حيدردن،
حؤكومونو با زماق اولچون منشي گلر گؤيلردن،
اول ملك، دن باش اولار واقعا اينسان اولسا،
دؤنيا عدل ايله دولار، عدل ايله ديوان اولسا .

واي اول وقتدن كي قضاوتده اول بيداد ائلهيه
ناروا راي ايله خاطيرلري ناشاد ائلهيه ،
عدل ائويين باده وشريب، ظولم ائويين آباد ائلهيه،
دؤغرونو بنده چكيب، اولغرونو آزاد ائلهيه،
نشجه راحت با تاجاق صاحب وجدان اولسا ،
دؤنيا عدل ايله دولار، عدل ايله ديوان اولسا .

هانسي قاضي شرفي، غيرتي، وجداني آتا ،
كچ اولار، آيري بازا، رؤشوه آلا، ديني ساتا ،
راه بطلاني توتا، مطلب ومقصوده چاتا ،
ياكي آزديرماق اولچون حق ايله ناحق قاتا ،
بئله بېرقاضييه نيغرين اولار لقمان اولسا
دؤنيا عدل ايله دولار، عدل ايله ديوان اولسا .

قاضي وارديركي اونون ذرهجه بوخ ايماني ،
نه شرافتدن آليب بهره، نه وار وجداني،
ناروا رايي وؤرار بېر - بېرينه دؤنياني،
امري اولد، حؤكمو آئوو، ناييرهدير فرماني،
تشنهدير قانه، ايچر هر نه قدهر قان اولسا
دؤنيا عدل ايله دولار، عدل ايله ديوان اولسا .

قاضي كوفه كييمي غائله بربا ائلهير، (۵)

هـ بولدان اولتروا ما حسين نين قتليني امضاء ائلهين كوفه شهرينيه
قاضي سي، شريح قاضييه اشارهدير .

مظلومون قاننن ایچیپ، نفسینی ارزا ائله بیر،
گۆرسه بۆل، فۆری حسین قتلینی امضاء ائله بیر،
پۆللوپیا آرخا دۇرار، پۆلسۇزا حاشا ائله بیر،
داغیدار خالقین ائوسن هارداکی امکان اولسا
دۇنیا عدل ایله دۇلار، عدل ایله دیوان اولسا

"ناظر" دۇنیادا هر قاضی اۇلا آزادە
مسند حکم و قضاده اۇلا "یوسف زاده" (۶)
اؤنۆ هرکیم چاغیرا تئز بیشتیشه امداده
مظلوما آرخا دۇرا پاک یا شایا دۇنیاده
بئری وار جان بئله بیر قاضیا قۇربان اولسا
دۇنیا عدلییه دۇلار، عدل ایله دیوان اولسا .

عمر مرتضی یوسف زاده اورمییه اهلی کرچ ده قاضی دیر .

عمر رژه سی : یازانی : ع. جوادى

نه ایدی اؤس ؟
صبحون طراوتینده طنین سیز قالان ، ایتنه
فریاد .
تولدۇ او عشق ، جسارت ، اینام ، هوس ؟
ماوی صحیفه لرده قطع اولونان ، ناتمام ، یاریم ،
آغ ، دۆز بیر امتداد .
سؤنرا سقوط ،
هنگامه ، قاچ - ها - قاچ و دۆزۆلمهز جهنم ایستیسی ،
عادت ،
عصیان ایچینده مطیع لیک ، خروش ایچینده سکوت ،
وقهرا شدهن سراپ کیمی نامعلوم اینتظار :
آخشام و بیردم راحت

دۆنن گىتتىدېم گۆلۈستانە نەگۇردۆم بېرىنئىچە بولبول
اۋتۇرموش گۆل بۇداغىندا اۋخۇرلار خرم و خوشىدل

ولاگن بېرظرفدە بولبولى گۇردوم بېرىشان حال
قانادىن باشىنا چكىمىش كۇنول محزون صىنىقدىرىبال

دەتتىم بولبول نەدن سن تىك قالىپسان يۇخدۇغمخوارون
الۇندىن كىم آلىب آوازىوى، بايۇخدۇ دلدارون

اشىتتىدى تاسۇزى مىندن گلىب گىفتارە دىل آچسىدى
دەتتى بىركىمىسە يۇخ بېلىسىن مىنىم دردىم ھامى قاچدى

دىلىم باغلى، الىم باغلى، قانادىيۇخ اۋچماغانئىلىم
آنام اۋرگىتتىگى دىلدە دانىشماقچون دۆشوب ئىلىم

بالاتا دىل آچىر سۇيلور بۇراگىل، گىتمەھم تىز گىل
سۇسۇزام آى نەنەسۇوتر، تىلل اشتمەھم تىز گىل

گرەك ائىل دۇغما دىلدە اۋبىرەنىپ، يازسىن دىلدە گلىسىن
سۇرا آىرى دىلى اۋىرنەگە فرصت الە گلىسىن

ائىل ايچرە دۇستلوق اۋلسون قۇى محبت گورشفق ماچسىن
نفاقى بىزقۇراق گىتتىدىن صداقت اۋز گۆلون آچسىن

مىنىم قانىم، حىياتىم، عزتىملە شانىم ايرانىدور
ھىمىشە نقدجانىم تۇتموشام ايرانە قۇرباندىبىر

فقط "البىرز" دىبىردۇغما دىلىم دە بىر گۆلون آچسىن
محبت باغچاسىن گۈللىدىرىپ دەغمارىم قاچسىن

من بشيک داغ بولسا ديم (من بويوک داغ واسا ديم)

من بشيک داغ بولسا ديم
باشيما آيلانسا دى (گز سئيدى) آق بولوتلار
كا (گاه) گرشيمده (چيىنيمده) قونسا دى آق بولوتلار
هرگون ايربيله (تئز) تۇرامدا (دوراندا)
ساويچاق (سوووق) آچقا بولوت بيله (ايله)
يۇز گۇزۇمى يۇسا ديم
هزيل (لذت) بارين (تمام، هامى) آلسا ديم
من بشيک داغ بولسا ديم
من بشيک داغ بولسا ديم

گۆك اوتلاردان ساج ائدينيب دۇكۇپ آرقام گرشيمه (چيىنيمه)
اگمدهكى گۆللىرىنگ عطرين سېپ ساچيما
شمال اۇسوپ (اسيب) ساچيم چا شيب دۇرسا دى
هوانينگ خوش ايبسينه عطر قوشۇپ دۇرسا دى
ساچلاريم. موج اۇرسا دى (وۇرسا دى)
ساچلاريم موج اۇرسا دى
من بشيک داغ بولسا ديم
قىشدا يۇز آق بولسا ديم
ياز گلنده آراستاليق (پاك) آقلىغيم
يئر يۇره گينه سينگديرىب (سينديريپ)
سۇمان (سۇسۇلايان) مارال - چشپرنلره اللريمىن سۇبشريب
(وشريب)
نرسه (معصوم) گۆزلىرىنده راضىچىلىق گۇرسه ديم
من بشيک داغ بولسا ديم
من بشيک داغ بولسا ديم

اينگ (ان) بلندە اۇچان قۇشلاردىن ئىككىمىدە (تېپە، اۇجا) قونسا دىلار
گرشىمە مېنسىدە دىلر
اۇلار آلىپ دىنچىنى
بېغنا ب قوات گۇبجىنى
تاتىگىر يالقا سىن . (تاتىرى عوض و شرسىن) آيدىپ (سۇيلەپ سىپ)
آيلانىپ مىنىگ دا شىما
قاناق قاتىپ اۇچسا دىلار گۇگىنگ آنگىر (انتھا، آنىر) باشىنا
گۇزىم بىلە بىتتىنچا لىر (گۇزۇمدن ايتنە قدر) دۇرۇپ يۇلا سادىم
من بىئىك داغ بۇلسادىم
من بىئىك داغ بۇلسادىم
بىئىنگ اينگ دىفە (تېپە) سىندىن
بۇلوتلارنىگ اۇسۇندىن (اۇستوندىن)
اينگ اتكەدە قالان بىئىرە سىرادىپ
گۇزلىرىمى ماشىن جىقلانگ اۇچا غا زلىنگ (كوچوك اشو) آراسىندا
يۇرە دىپ (گزدىرىپ)
آدا ملارنىگ قارىنچا دەك كىشىك (قارىشقا تىك كىچىك) لىگنە
گۆلسە دىم

من بىئىك داغ بۇلسادىم

من بىئىك داغ بۇلسادىم .

آذربایجانین ان
بویوک کما نجه استادی
هابیل علیف بیر آیدان
بری ایرانا گلیمیش و
طهراندا نئچه کنسرت
وئرمیشدیر. استاد ۱۹۲۵ده
آغداشدا آنسان
اؤلموش و ایلک تحصیلی
اؤرادا آپارمیش.

۱۳ یاشیندا ایکن آتاسی و بویوک قارداشینین عمومی دونیا محاربه سینین
اؤللرینده الدن وئرمیش و عائله مسئولیتینی قبول ائتمگه مجبور
اؤلموشدور. محاربه دن بئش ایل سونرا باکی یا گلیمیش و اؤرادا آصف
زبناللی «موسیقی مکتبینه گیرمیش و بومکتبی بیتیرندن سونرا
مُسلم ماقامایوف فیلامونی سینه داخل اؤلموش و اؤرادا بویوک
خواننده لرله همکارلیق ائتمگه موفق اؤلموشدور.

۳۰ ایلدن بری سولو (تک نوازی) چالماقلامشغول اولان استاد
دونیانین بیرچوخ اولکه لرینه گئتمیش و کنسرت لر وئره رک دونیا
چاپیندا شهرت قازانمیش و آذربایجان موسیقی سینین تانیتماغا و
سئودیرمگه چالیمیشدیر. استاد هابیله ایران سفرینده یاغشی گونلر
گئچیرمگی و خوش خاطیره لرله آذربایجانا قاییتماغی آرزو ائدیریک.
وارلیق.

■ نزا دېرستلىگە قازشى جھانى مبارزه
گۆنونا سېتى ايله يازيلمىش بۇ
شمرى نلسن ماندىنيا سۇنورام (تقد-
يم انديرم).

○ عرقچىلىق (نزا دېرستلىك)

كۆللوگو كۆزەللەدن دۆرلو - دۆرلو بۇياقلار
عرقچى اۇلا بېلىمز وجدانلارى اۇياقــــــــــــلار
قارا، آغ، قىزىل، كۆلر، قارا، آغ - قىزىل اثلر
دانىشان شيرىن دىلر كۆزەللىگە دايياقلار
گىچەلر دىنيزلردە كىشدرگى اۆزلردە
گىلرىك بىزلردە وجدانيمىز مايياقلار (۱)
يادا ئلى آلچاق سانان، انسانلىق حقيقى دانان
انسانلىغى كچ قانان وجدانينى آياقلار
بۆتون اثلر بىرلىگى دىللىرىن دىرلىگى
انجى لىر ايرىلىگى غزلىمدە اۇياقلار (۲)
آزادلىق، كۆللىرىنە شىدا بۆللىللىرىنە
نغمەلر دىللىرىنە صۇى حۆلادىم باياقلار (۳)

۱- مايياقلار: دريا فانوسلارى ۲- اۇياقلار: قافىلەر ۳- بايققلار: بولحظه
دن اۇنجه دەكى لىلە دە .

○ مقایسه‌اللفظین کتابی نین تورکجه‌سی باکی دانشر ائدیلمیسی

دوقتورجوادهیئتین بوندان اُون اییل قاباق فارسجا ایله‌تورکجه نین مقایسه‌لی تدقیقی باره‌ده نشر ائدیلمیسی مقایسه‌اللفظین کتابی باکی دا علملر آکادمیسی طرفیندن آنا دیلیمیزه ترجمه ائدیلمیسیب "ایکی دیلین مقایسه‌سی آدی ایله چاپ ونشر ائدیلمیشدیر .
بۇ کتاب دوقتورمیرعلی منافی فیروزه یا زیجیوچ . سا سا نی طرفیندن آنا دیلیمیزه ترجمه ائدیلمیسی کتابا آذربایجان نین مشهور خلق یا زیجیسی میرزا ابراهیم بیرمقدمه یا زمیشدیر .
بوندان بیر اییل قاباق دوقتورجوادهیئتین آنا دیلیمیزه چیخاردیغی آذربایجان شفا هی خلق ادبیاتی آدلی کتابی دا کی ریئل الفبای ایله باکی‌دا چاپ ونشر ائدیلمیشدی . بو کتابا ادبیات انستیتوسو دیرکتور و پرفسور یا شارقا رایف بیرا ون سۆز یا زمیشدیر .

○ فضولی نین دیوانی‌چا پدان چیغدی

فضولی نین دیوانی "دیوان فضولی" آدی ایله تبریزده فردوسی کتابخانا سنین صاحبی آقای سیروس قمری طرفیندن نشر ائدیلمیسی . کتابا مرحوم اوستاد حمید آراسلی نین فضولییه یا زدیغی مقدمه علاوه ائدیلمیسی .
میشدیر . حرمتلی دوستوموز آقای سیروس قمرییه بۇخیر ایشی اوچسون تشکرلریمیزی بیلدیریرا و نا فرهنگی خدمت لرینده داها بۇیوک موفقیتلر دیله بیریک . وارلیق .

" علمی خبر "

آذربایجان ملی آکادمیسی پرفسور غلامحسین بیگدلی و دوقتورجواد هیئتی آکادمی عضوی سئجمیشدیر .

مقاللە حسنلو "بوخسول"

سن ھمىشە يادىمدا سان

۵

بۇ يۇللاردا . دۇشم قارا
اۇلسا گۇنۇم بۇندا ن قارا
چكسەلردە منىسى دارا
سن ھمىشە يادىمدا سان

اششىد آرزو دىلەگىمىسى
غمده صىخا اۇرەگىمىسى
نامرد كسە چۇرەگىمىسى
سن ھمىشە يادىمدا سان

ياندىرسادا ھىجران منىسى
خزان وۇرسا باغ ، چمنىسى
چىخا رتمارام ياددان سنى
سن ھمىشە يادىمدا سان

"بوخسول" سنى سالار يادا
آزاد ياشا بۇ دۇنيادا
عزىز عۇمرۇ وثرمە بسادا
سن ھمىشە يادىمدا سان

اۇنودمارام سنى بىيران
سن ھمىشە يادىمدا سان
سۇزلىرىمى ايندى اينان
سن ھمىشە يادىمدا سان

۶

بودور منىم اۇرەك سۇزۇم
سندن آبرى بىلەم اۇزوم
گىجە گۇندوز سنده گۇزۇم
سن ھمىشە يادىمدا سان

۳

يۇللارىمىز بىردى بىزىم
بۇ يۇللاردا واردى اىزىم
بۇنوبىلسىن اۇغلوم قىزىم
سن ھمىشە يادىمدا سان

۴

دۇشم گىشنە سندن اۇزاق
بۇران اۇلا بۇلۇ اۇزاق
آرامىزى كسە ساازاق
سن ھمىشە يادىمدا سان

آلاھین آدی ایلان

سلام اولسون سیز آذربایجان دۆزگون وارلیقلاری .
آقای دوكتور هیئت بیزیم بؤبوکه افتخاریمیز سیزدن ایستیردیم بییر
ننچه سۆز سۆرؤشام :

۱- نیه بؤ زامانا جان هله ده آذربایجان وداها تورکی دیلینده
دانیشان اولکهلرده تورک دیلینده مدرسه قورولمایب بؤ بییزییم
حقیمیزدی طبق بییرقانون کی اساس قانون دی . و ۱۹۲۹ اینجی ایلسده
ملل سازمانیندا تصویب اولان قانوندا ارمنی لر هر جوره امکانات لاری
وار دانشکده ده وارلاری دور . بییزییم نیه بیؤغدی داها ملعون شاه بیؤغدی
ایندی اسلام حاکم دور و بییز ملت چوغلی ایران وطنیمیزه گۆره شهید
وئرمیشیق .

۲ - فرهنگي (مدنیت) گروه لار شمالی آذربایجاندا بییزییم
اولکهیہ گل سین و بییزدن اوتایا (مخصوصاً) اصیل مقامات موسیقی حرکت
گل سین) نیه کی بییز چؤخ دالی قالمیشیق اوردان مشهورشا عرلریندن ده
دعوت ائیله یک تبریزه و آذربایجانین داها شهرلرینه گل سینلر .
بییرننچه بایاتی و بییر شعر ا جاز نینله تقدیم ائلیرم خواهش
ائلیرم منه بؤ یولدا کمک ائلیه سیز .

گۆزلره باخ گۆزلره
گۆزلره کویچک گۆزلره
یاری منه وئرسه لر
قوربان اولام گۆزلره

داغلارا باخ داغلارا
گۆزل - گۆزل داغلارا
بییرگون یاری گۆرمه سم
چیخارام من داغلارا

آنا بوردوم وطنیم
شیرین غۆزدو وطنیم
منی سندن آبییرسالار
گۆزوم دؤلار وطنیم

منیم دیلیم تورکی دی	من آذری اوغلیام
آنا دیلیم تورکی دی	گۆزهل وطن اوغلیام
منی بوندان آییرسالار	آراز آیری سالماسا
گنه دیلیم تورکی دی	منده آراز اوغلیام

مشکین یوردوندا نام من
گۆزهل یوردوندا نام من
شاه اسماعیل ختائی
بابک یوردوندا نام من

تورکجه حافظانه لریا آئینه اوهام

مژدهای خوش برای دوستداران غزل حافظ

بزودی ترجمه غزلیات حافظ را همشهریان عزیز آذربایجان بیانی بزبان خودشان در دست خواهند داشت .

همکاری عزیز و همشهرشی فاضل و شاعری بزرگ از وطن و دیار سوسیزمان تبریز که سالهاست روی این اثر بزرگ که جاییش در ادبیات ترکی خالصی بوده است کار کرده - او غزلیات شیرین حافظ را بصورتی که گویای کامل مفهوم شعری حافظ بوده و همانقدر هم شیرین و بدیع است . طوری بزبان ترکی سروده است که خواننده نیازی به شرح و تفسیر غزل نخواهد داشت . کلمات و ضرب المثلهای و لغات شیرین و بدیع ترکی آذری در کنار اشارات و کنایات و ابهامهای غزل حافظ چیز است که با ورگردن آن مشکل است صنایع شعری ، هم آوازی کلمات همان است که در زبان حافظ بسوده است . ماضن اینکه تالیف چنین کتابی را به شاعر عزیز آقای دکتر غززالله رزاقی تبریز میگوئیم ، موفقیت بیشتر ایشان را در آفرینش آثار جدید خواهانیم .

بیر داها

نزهت تبریزی دن

○ گربود عمر به میخانہ روم با ردگر
بحزا ز خدمت رندان نکنم کاردگر

میخانہ لرده، عومر اولاگر یار بیرداها
جز رنده و نر مه رهم می گلنار بیرداها
میخانہ صحنی نی یووارام اشگ چشم ایلن
گر لطف انده بؤدیده خونبار بیرداها
آناقلی کیم بؤ اولکده یوق داده ینت خدا
بلکه تا پام بولعله خریدار بیرداها
کونلوم فراغت ایسته بیر قویسالار اگر
شوخ غمزه سیله، طره طرار بیرداها
قویسا زمانه من چکهره نقشه گویلره
وار منله نقش و فرصت پرگار بیرداها
اسراریمی بازارلارا نای و قوال ایلن
دستانه سالدی انیلهدی آشکار بیرداها
حاشا بیر آیری یار دوتام جور یاردهن
باریم اونوتدی، اولمادی گر یار بیرداها
دردایله سیزلارام بوفلکدهن کی هر ساعات
بؤخسته کونلومه ونریر آزار بیرداها
حافظ نه تک بؤغمده یانیر۔ سؤیله نیم گینه
بؤ غملی چولده باتدیلا چوخلار بیرداها

تبریزین ایگیتا و غلوحسین جدی دن هجرا ن شعری

○ اشاره :

حسین جدی، تبریزین ایگیتا و غوللاریندا ن بیری، ۱۳۲۵- نجی ایسل تبریزده اوز وثره ن قانلی حادشه لرده باش گؤتوروب شمالی آذربا - یجانا گئدنلردن بیری ایدی. او شمالی آذربایجاندا یاشادیغی ایللر عالی تحصیل آلیب بیر علمی ایشچی واجتماعی خادم اولدوغو حالدا، یوزلر و مینلر اوز یورد- یوواسیندا ن دیدرگین دؤشنلرکیمی همیشه آنا شهری تبریزین رۇیا لاری و دوغما عا ئله سینین خاطره لری ایله یاشا میشدیر. آشا غیدا کی گتیریلن ایکی پارچا شعر، اؤنودولما زرۇیا لارین و خاطره لری ن جانلی بیری تابلوسی سا بیلابیلیر .

بو ایکی شعری، حسین نئچه ایهل قاباق، اوزون حسرتلی ایللردن سونرا، باجیمی رقیه خانم تبریزدن قاردا شینی گؤرمگه گئتدیگی گونلرده بیرنئچه آیری شعر و تمثیل ایله باجی سینین دفترینده کؤچورموش و اونلارین باشلیغیندا بو سوزلری یازمیشدیر: "بوشعرلر و تمثیللری عزیزبا جیم رقیه نین دفترینه یازدیم، امیدا ئدیرم بییر یا دگا رکیمی سا خانلیسین - حسین".

حسین جدی ۱۳۶۵ - نجی ایلی ن مردا دآییندا وفات ائتمیشدیر .

□ وصال پریمی

"با جیم رقیه ایله گؤروش منا سبتیله"

بیرسحر یئئتیشدی منه خوش خبر،
دئدیلر: یولدا دیر وصال پریمی.
اؤره گیم کؤوره لدی، اولدوم بیرتهر،
ینی دن من اولدوم هیحرا ن دلیمی
اؤ سحر اوچ ساعات یولون گؤزلهدیم،
اؤچ ساعات گؤزومه اوچ ایل گؤروندی،

كىم گلدى، كىم گشتى بولون ايزلەدەيم،
 اۆرەگىم دال با دال بىردن دۇگۈندى.
 نھايت يىشتىشىدى وما ل دىملىرى،
 قارشىمدا دا ياندى با جىم رقىيە !
 دا غىلدى گۈنلۈمۈن بۈتۈن غىملىرى،
 اۇ رقىيە دىرمى، بۇخسا رۇحيە !
 با ساراق با غرىما ايىلەدەيم اۇنۇ،
 آنا مین عطرىنى من اوندان آلدەيم .
 گىجەلەر صېحەتكە دېنلەدەيم اۇنۇ ،
 وطنى يا دا ئىدىب غىلا دال دەيم .
 گۈزۈمۈ يۇمما دەيم گۈنش دۇغۇنجا ،
 چىمەدەيم گۈزۈمۈ اۇنۇن گۈزۈندىن .
 دىدەيم كى ، قۇي با غىم سەنەدۇيۇنجا ،
 دۇبىمورام واللەھى شېرىن سۇزۈندىن .
 دا نىشىدى خاظرە اۇزاق كىچىمىشدىن ،
 نىچە سىرا ئىدەردىك عىنالى دا غىن !
 تۈكرىدىك جىبىمىزە نۇغۇد - كىچىمىشدىن
 آخشا ملارگىزدىك گىلستان با غىن !
 تۈتۈلدى بىرگىچە بۇلۇدلار كىمى،
 دا نىشىدى آتا مدان، آنا مدان خىلىك،
 گۈزۈندىن سىل آخدى نىسا نلاركىمى،
 آغلادى، آغلادى دىدىكى نىلىك !
 ازىلدىن بېزىمكى بىلە گىتىرمىش ،
 بۇطۇلۇمۈن سۇنۇ اۇلاجا قىدىمى؟ !
 آنا مىزىسەن تىك اۇغۇل ايتىرمىش
 ظالملەر جىزاسىزقا لاجا قىدىمى؟ !
 سنى آبىرى سالان جىلاد بېھلۈى،
 تېھراندىن گۇر نىچە دىدرگىن دوشدى !
 آروادى - اوشا غى اولدى طفىلى،
 اۇلوم شىرتىنى غىرتىدە ايجدى .
 آخرى بىلە دىر ظلمكارلار،

خیرخواه اولمۇسان عۇمور بۇيۇنجا ،
 يىثرىبنده محکم اول، ايشينده متين،
 عۇمور سۆر قارداشيم دنيا دۇرونجا .
 - اوغورون خوش اولسون ، باجى جان - دئديم ،
 آدبنى قويموشام وصال پريسي !
 گۆن او گۆن اولسون كى وطنه گلیم ،
 بيرادا ها اولما ييم هجران دليسى .

آجى خبىر

استادخليل رضانين اولغوسو
 تبريز رضا قارا باغدا شهيد اولسدو

خبر آلدیغیمیزا گۆره گۆركملى مبارز شاعرىمىز خليل رضانىن
 اولغوسو تبريز رضا قارا باغدا ارمنىلر طرفيندن اولدورولموشدور . بو خبىرى
 آلان كيمي آشاغيدا كى تلگرافى و اړلىق يازىچىلارى طرفيندن استاد
 خليل رضا يا گوندرديك :

حرمتلى استاد خليل رضا

اولغونوز ، گۆزبىگى نيز تبريز رضانىن قارا باغدا وطن اوغروندا
 شهيد اولماغى خبىرى ها ميمىزى ماتمه بورودو . سيزه عائله نيزه و بوتسون
 آذربايجانلى مسلمان قارداشلاريمىز باش ساغلىغى و ثرنبر ، تانرىدان
 اولغونوز رحمت و آذربايجان خلقينه باشا رىلى بارىش ديله بيريك . ■

وارلىق يازىچىلارى طرفيندن
 دوكتور جواد هيئت

اما محسن علیہ السلامین
دو غوم گونو منا سبتی ایله

○ طنطنه‌لی ادبی مذهبی مجلس

بهمن آیینین اون سککیزینده جمعه گونوتهرانلاکرج آراسیندا
یئرلهشن "قلعه حسنخان" شهرینده دیل، ادبیات ومدنیتیمیزه باغلیسی
اولان مسلمان تورک قارداشلاریمیز "وستادشهریار" دینا ادبی فرهنگی
انجمنده انجمنین چاغیریشینا گوره صمیمی طنطنه‌لی گوروش کئچیریلدی
بو ادبی مذهبی بایرام شنگینده شهریاردرنگینین دائمی عضولریندن
باشقا تهران، کرج، ساوه، زنجان، تبریز، خوی، اسکو و شسترده یاشایان
تورک، دیللی شاعرلر و یازجیلاردا اشتراک ائتدیلر.

مجلسده تکجه شاعرگیل عالیم، ضیالی، ادیب، ادبیات تدقیقات -
جیسی، عاشیق، سازوسوز صنعتکارلاریندا باشقا تبریزشهرینین بیسر
دسته باچاریقلی اوستادصنعتکارلاریندا ۵ نفرلیک ارکستر، عالیم،
شاعرومحقق دوستلارجمعا ۱۵ نفر بیریره طونلاشیب بیردریست اتوبوسلا
گلیب مجلسده اشتراک ائدیبلار اوخودولاریا خوش موغاملار ایفا
ائله دیلر. تورک دیللی نشریه لرین اوخومله دن یول مجله سی، اسلامسی
بیرلیک، سهند، وارلیق ادبی فرهنگی مجله سینین یازجیلارینلدا
شرکت ائله دیلر. وارلیق مجله سیندن آقای علی کمالی، عبدالکریم -
منظوری خا منه ای وسا اولان اشتراک ائتمیش دیلر.

ساعت ۱۵ ده محفلین آپاریجیسی سا اولان تریبون آرخا سینا کئچیب
قوناقلارا تبریک و خوش گلیب سیزدئدی، صونرا احمد آقا قاسیمی قرآن
اوخودی، صونرا احمدکا ویا نچوردیلیمیزه جئوبردیگی نفیس اولان قرآن
کریم حاقیندا دا نیشدی صونرا آقای تیموردا داشی (طهوری) اما محسن (ع)
حاقیندا (مولا) ردیفلی شعرینی اوخودو صونرا آقای حسینی (دیلیمی آتات
نمیرام) شعرینی اوخودو، آقای نصیری دا نیشدی وشعرا و خودو آقای شفا شی
وصدمرادی شعرلرین اوخویاندان صونرا آقای عبدالکریم منظوری خا منه
دا نیشدی وشعرا و خودو صونرا عاشیق مثلا هر جعفری اوخویاندان صونرا گنج
اوشاقلار خوروش سلسری ایله ایکی ماهنی سرودا و خودولاریا و شاققلار
خوروندا اشتراک جیلار آیدین و دا وودمنظوری، علی و آیدین و گونش اهر -
ابی، اسما عیل و ابراهیم دشتی، میرشفاقی مجید و محمد محمدخانی، زمزم -

ناظر شرفخانه‌ای "ایدیلر، البته بویفا جیلاردا ن زمزم شرفخانه‌ای و آیدین
 ،دا وود منظوری تک ده او خودولار، صونرا شهریا ردرنگیندن حسین محمدخا -
 نلی (گونئیلی)، رحیم گۆزه ل ،سلطانپورا اؤز شعرلرین او خودولار ،عاشیق
 حسن شرقی جالیب او خودو، آقای گولزاری، اسفندیاری و تورک اوغلسو
 شعرلرین او خودولار بویبیرده تبریزدن گلیمیش ارکستر دسته‌سی جوخ گۆزه ل
 واعلاکنسرتلری ایله دعوتلیری واله وحشیران ائله دیلر، اشتراکچیلار
 تار وارکسترین رهبرلیگی حسن آقا دمیرچی، قاقا وال کریم آقا شتربسان،
 کاما نجا بهمن آقا عطا پور جوخ خوش سلسلی او خوبان محمود آقا علیلسو و
 باشقا او خوبان علیرضا آقا مان بیگلو، آماما عمومیتله حسن آقا دمیرچی،
 محمود آقا علیلو، علیرضا مان بیگلو و کریم شتربان دؤردوده او خودولار و
 جوخ دایا خشی او خودولار، آقایی میرهدایت حصار ی وعدلیه وکیلی علی آقا
 کمالی جوخ یا خشی دانیشدیلار و تلیمخان دان واؤزلریندن شعرا و خودو -
 لار، صونرا بوخول، لطیف تحویلدارا و غلو اؤز شعرلرین او خوبانندان
 صونرا حجت الاسلام دو قرتور حجت ذاکری تربیون دالینا کشیب بو عزیز -
 بایرامی دعوتلیرله تبریک دئیندن صونرا اؤز قوشدوقلاری شعرلریسن
 او خودولار، صونرا بختیار نصرت آقایی ائلشن، یا ور گلیب شعرلرین او خودولار
 حسین آقا، وثوقی، ورسول آقا اسما عییل زاده تبریک دئیب اؤز شعرلریسن
 او خودولار، صونرا یا شارقربشی وعلی احمدی (اورمولو) شعرلرین او خودولار
 بوردا ا یکینجی دفعه او جون یئنه تبریزدن گلن حسن آقا دمیرچی نیسن
 ارکستر دسته سیندن استفاده اولوند و بیرنجه ماهنی و بیر قارا باغ
 شکسته‌سی او خودولار، تبریز قوناقلاریندان مهندس تقوی (توغال) اؤز
 شعرین او خودو حسن آقا راشدی یا زدیغی گۆزه ل بیرنثر نمونه سینا او خودو
 محمد علی فرزانه جوخ گۆزه ل دانیشیب ا یکی شعرا او خودولار، محبوب آقا -
 بوداغی، وردوبا دلی قوناق، عباس آقا آرامجان و باشقالاری دانیشیب
 شعرلرین او خوبانندان صونرا شهریا ردرنگینین مالی مسئولو دا وود آقا
 رحیم دخت گۆزه ل دانیشدیلار، دا وود آقا نین دانیشیغیندان بیرنجه
 سطرینی بوردا گتیریریک :

اولوتا نرینین آدی ایله عزیز قارداشلار خوش گلیب سیز آلله شکر
 سیز عزیزلرین زیارتینه نائل اولدوق.

بیردؤنده حورمتلی عالیملر، شاعرلر، یازیچیلار و بوتون دیسل و
 ادبیا تیمیزا محبتلی و مارقلی اولانلارا بویکی اوغورلو و برکتلی

با پیرامی تبریک ائده رهک، اوزاق بوللاردا ن آغیرزحمتلر قبول ائدیسیب
بو مراسیمة شرکت ائتدیکلریزدن قدردا نلیق ائدیبا اؤزمنت دارلی -
غیمیزی بیلدیریریک .

بیلدیگینیزکیمی بوبا پیرا ملارین بیری انسانلیق، عدالت، تقوا
با پیرا قجیسی اولان ظولمه، بدعته، حقسیزلیکه قارشى مبارزه آپاران،
مقدس هدف اوغروندا جاندا ن کئجهگی اؤیره دن، آزادیا شاق وکیشی -
لیک معلیمی انسانلیق معلیمی اما حسین علیه السلامین دوغوم گونونو
واو بیری ایسه ظولم کارلیغین، شاهلیغین، بوینویو غونلوغون وسویچو -
لوق نظامینین دشوریلمه سی با پیرا میدیر .

شهریاردرنگیده بومقدس گونلری عزیزله مک اوچون سئوینچ، شئووق
و شعله دولوبیر مراسم کئچیرمکی اؤزونه بورچ و بیری وظیفه بیلیمشدیر .
بونودا آرتیرمالی بیق بو سئوینجلی گون وبا پیرا ملارین دوغورومعنا
تا پماسی بیزیم امام حسیندن انسانلیق وتام معنا سیلا یا شاییش
درسلی آلما غیمیزدا واسلام انقلابینین یاراتدیغی امکانلاردا ن نئجه
یارارلانیب بهره لندیگیمیزده دیر .

اسکی رژیمده نفوس مایی باخیمیندا ن ایران ملتینین یاریسینا
یاخین اولان ائلیمیزا ایران تورکلری نین ذیلی یاساق اولموشدور
داها دوغوروسواؤزدیلیمیزده یا زیب یاراتماق یاساق واودا رگؤزلسر
بیزی اؤز کؤکوموزدن، زنگین مدنیتیمیزدن، فولکلوروموزدا ن، تاریخ -
یمپزدن، آجیق سؤزله علی مدنی ثروتیمیزدن قورقودده ده، فضولی، نسیمی
ختا شی میزدن آتا با با، تاریخ، وارلیق و منیت ومدنیتیمیزدن آیریسیب
اؤز قالیبیندن جیخاریب اؤزگه ویاد قالیبه صالیردی .

آما نئجهکی امام علی علیه السلام بویورموشلار . بیری حکومت کفرلسه
باشا گئدسه ده ظولمه باشا گئتمز، بئله بیری نظام اسلام انقلابینین گوجو
ایله داغیلدی ونزا دپرستلیک دوشونجه لرینه صون قویولدو .

گئریچی اوغرا دی قارا تختینه

آرزیسی، حسرتی گؤزونده قالدی

با بقوشلار ایلیشدی شاهلیق تختینه

ائلیم اقبالینی الینه آلدی

"گونئیلی"

نئجه دشیرلریئننی حیات باغیشلایان مقدس کتا بیمیز قرآندا بوآیه لر

بیزیم اٹلیمیزین با غلانمیش یولونو آچدی.

نئجه کی روم سوره سینده متعال آلله بویوروب: "ومن آیاته خلق السموات والارض واختلاف السننکم والوانکم ان فی ذالک لآیات للعساکر لمین" دیلیرین و بویولارین مختلف اولدوقلاری امتیاز وسیله سی یوخ، یئرین و گۆیون یا رانیسی کیمی تانری نین نشانه لریندن دیر، هابئله حجرات سوره سینده اون اوجونجو آیه ده بویوروب: "یا ایها الناس انما خلقناکم من ذکر وانثی وجعلناکم شعوبا" و قبائل لتعارفوان ان اکر مکم عندالله اتقیکم" انسا نلار مختلف طایفایلا، قبیله لره بؤلونموش اولسا لاردا هامیسی بیر آتا، آنادان دوغولموش هامیسی دامسوی حقوقسدان فایدالانما غا حقلی دیرلر، هرکسین امتیازو اوستونلوگوا یسه اونون تقواسیندا دیر، بوشریفه آیه لردن الهام آلان ایران اسلام جمهوریتی نین آنا یاساسی. دا ۱۶، ۱۵، ۲۰ - نجی اصلیرینده ایراندا یاشایان خلقلره دیل آزادلیغی و ثریلیب هر بیریمیز اؤز دیلینده کتاپ چیخارماق، ادبی، هنری و فرهنگی انجمنلر قورماق حتی اؤز دیلینده درس اوخوما غسسی رسمیتله تانیدی نتیجه ده اؤز دیلیمیزده تهران، تبریز، اردبیل، همدان، مراغه و باشقا شهرلریمیزده مختلف ساحلرده وارلیق، یسول، اسلامی بیرلیک سهند، بهار، آذربایجان، جووالدوز، فروغ آزادی، فجر اسلام وارک، آیری - آیری نشریه لروکتا بلارین بوراخیلما سینی گؤروروک .
صونرا بیرنئجه شاعرده گلیب شعرلرین اوخودولار قوناقلاراشام و ثریلیدی، شامدان صونرا یولواوزاق اولانلارا جمله دن تبریزدن کلمیش قوناقلار: دکتر زهتابی، علی قاخلط آبادی، حسن قادمیچی، و باشقالاری بیر - بیرله وداع ائدیپ گۆزهل خاطره ایله آیریلدیلار .

ح.م. ساوالان

يازانی : پرفسور فیروز صادق زاده
يازیمیزا کۆچوره ن: ج. م. سا والان

فضولی نین ۵۰۰ ایلیک

صنعتینین قدرتی

بیرکارگرم هزار، بپیشه، فضولی

فضولی شعری - حکمت، شاعری حکمت خزینه سی نین خزینه داری آدلای -
ندیریر. شاعره گۆره، ناقص لر شعری زر- زیور، یار- یاراشیق کیمی
قبول ائده بیلرلر، کامل لرین یاراشیفا احتیاجی یو خودور.
"شعر یا خشی یا مانسیز اولمور" (نظامی). قدرتلی شاعرلر -
ضعیف شعر یازا بیلرلر. ایثا استعدادین فطری ویا با یا غی اولما سیند-
ادیر. صنعتکارین حیات تجربه سی و طویلادیغی بیرلیک ثروتینده دیر.
استعداد حل ائدیجیدیر.

خلق گۆزو معیار دیر، توکو توکدن سنجیر، بیر شعر وار بیرده شاعر
آریا بیر شاعروار، بیرده، متشاعیر- شعر طوخویان، قافییه برداز. فضولی
پایزیر: ناقص بد سواد ناموزون طبعی ایله مجلیس لرده و ادبی-
داشره لرده استعداد خزه و شریب شعر او خودوقجا، نظمین شردن سنجیلیمیر
و ادای سستو ایله معنا گلبنین اوزوندن نقاب آچیلیمیر! ...".
شاعیر داها صونرا گۆسته ریرکی، بونلار هورومچک کیمی،
بیر- ایکی بیت طوخویوب اؤزلرینی بیت المعمور با نی سینسدن ده
اوستاد صانیرلار. یعنی، آله صانیرلار اؤزلرینی، فارسجا دیوانی نین
مقدمه سینده فضولی، بلالری نین ماهیتینه اشاره ائده ره ک، اونلا زین
شعری دیلجی لیک آلتینه چئویر دیکلرینی " بیلدیریر.

شاعیر نفرتله یازیردی: "سۆز بال تاسی شعر بناسینسی
ویران قویان بو کافر لردن باشقا هله پا خیل لارین انصاف گۆزونو
کۆز ائدیپ، ادراکینا اعتماد ائدهن جاهیل لر اؤنونده حقیقی صنعت
و صنعتکارا بوش- بوش اعتراض لار هرزه - هرزه مداخله لر اشمکله،
شعر ذوقونو بالمره آرادان آپارانلار دارا". "صنعتکارلیق حقوقو
بونلا زین آرا سیندا ایت- بات اولور. اونلار یوکسه لیشه دوغرو گئشدهن
بولو با غلابیرلار!"

فقط ، داغ چشمه سى نىن ، داغ خالە سى نىن ، داغ جا بى نىن قا با غى نى
الما ق مە كنى دى رى مې ؟ حقى قى صنە تكارى ن ، خلقە خدى مى ان بۇ يوك آمال
بىلن شا عى رى ن سى نە سى نە يانان صنە ت چى ران غى نى سۇ ندى رى مە ك اولما ز ،
شا عى رلر ابدى ت يولونون يولچولارى دى رلار !

بۇ يوك فضولى نىن صنە ت با غى مى نى آرا شدى رما ق اوچون ، هر شى دى ن
قاباق ، اونون او ز اش رلرى نە دقتلى اولما ق گرە كدى ر . شا عى رى ن او لمز
دى وانلارى نا ، قسى دى لى ر طو پلوسونا يا زدى غى دى با چە لى ر - مە دى مە لى ر ، صنە ت
مى سئە لى رى نە حى ر ائى دى بى آى رى - آى رى شە رلر (قسى دى ، عى زل ، قى طە مە
رى با عى لى ر) . " لى لى ومجنون " ، " هفت جام " ، (رى ندى وزا هدى كى مى اش رللى ر ،
ائە لى جە دى مە كتوبى لارى بو جە تى دن اولدوقچا مارا قلى وا هى مى تلى دى لى سى ر ،
فضولى نىن بو اش رلرى نە صنە تى ن قدى رتى ، عى قلى اى سئە تى ك تى رى بى دى رى رولو
زما ن و صنە تكارى رى رى بى لى مى ، صى رى فى بى ئى تى كا مى سئە لى رى : حقى قى ت (دى و -
غى رولوق) ، صنە تى دى بى نجا مى لى ق مە نا و صورى (فورما و مضمون) ، عى لمى شە ر
(انئى للى كى تى و آل پى وئى زى ا) بى دى عى و اسلوب ، فنون شە ر (شە ر تى كنى كا سى)
يا زى جى مە دى نى تى ، ادى بى تى نقى دى كى مى نظرى اسئە تى كا نى ن كۆ كلى و مى سئە لى رى
شە ر ائى دى لى ر . بورا دا كلى مى ك ادبى ا تى ن هە مە دى ژانر خوصى ت لى رى نە سە ،
شە ر شى كى لى لى رى نە دا ئى ر شا عى رى ن دە يى رلى مە لى ظە لى رى نە اورى زى نال مە -
عالارى نا راس ت كلى رى ك بى ر سۇ زلە ، تفكى رى ن مە كى بى ضى دى تى لى پرو سئى لى رى دن
اؤلان بى دى عى يا رادى جى با غى نى ن سى رلى رى ، نظرى - تجرى بى مى سئە لى رى مە تفكى ر
شا عى رى دا ئى م دوشوندى رى موش و او قال دى ردى غى هر هان سى مى سئە لى نى دى و هان -
سى نا بى سى ر اؤلان بى ر كى نى شى لى ك و دى رى نلى ك لى حى ل اسئە مى شى دى ر .

فضولى انسان و اونون ناطقه قوه سى بى دى عى سۇ ز رتبه سى
بارە دى . يا زى ردى : " ائە كى ، آشيانى نى كى فى تى نى حقى ران اوچون فراسئە ت
كۆ زومو آجدى م حكمت اش رلرى نى ن تما شا سى چؤلونە تفكى ر قدى مى قوبى دوم
عالم مە دى نى دى انسان دان قى مە تلى بى ر كۆ وەر كۆ ر مە دى م وان سى سى ان
كۆ وەر بى نە سۇ زدى ن شرفلى بى ر كۆ وەر تا پە دى م " .

فضولى نىن وارلىق اش رلرى اى چى رە انسانى بۇ يوك هە م نى زى مى ندى ن
دو غورى دى سا سۇ زوان شرفلى كۆ وەر بى لى مە سى صنە تى ن قادر كى وى نى سە
اى نى مى اى لى با غلى اى دى . بۇ يوك شا عى رى مى ز مى حى بى نلە بى ر اى نا مى لا
" شە ر او غرى ندى چا رپى شى ما دا كى ئى چن عۆ مرى " اوچون حى ثى ف سى لى نە مە دى كى نى سى ،

اونو خئیرلی ومعالی "سابا شتدیگینی سؤیله بییر ، او "قانلی چنؤل
 وسا حلسیز دریا "دئدی بی شعر یولونو کئچیب گلمیش بهرچوخ قدرتلی
 صنعتکارین آدینی چکیر ، اؤزوندن اول حیا تینی شعر ایشینه صرف ائدن
 هنر صاحبی شاعر لرین نظر اهلی عالیم لرین ادبیات فنینه ، صنعت
 اونون گؤزه للیکلری و اوستونلوک لرینه د اثر توتارلی فیکیر ومدعالار
 ایره لی سوروب ، رساله لر ، تدقیق لر یا زدیقلارینی بونونلادا ، شاعر هراؤچ
 لکه دن تمیزله دیکلرینی خاطرلادییر .

فضولی پوئزیا نین ادراک اهمیتینی اؤن سیرایا جگه ره که ، شعر دن
 رنگین مضمون ، بیکر فیکیر ، ظریف معنا طلب ائدییر ، بو ایسه اونون
 ادبیاتتا - علم شعره بییر صنعت کیمی دوغرو باغیشیندا ن ایره لی گلیر
 بؤیوک صنعتکار ادبیاتی ، اوخوجونو حیباتا حاضرلایان ، دوشونجسه و
 اراده سینن سفر بر ائده ن ، آزاده ، گؤزه ل ، خوشبخت گله جه که قوشان قدر -
 تلی واسیطه بیلییر . گؤرکملی آذربایجان عالمی ، فضولی شناس میرزا
 آقا قولوزاده حقلی اولاراق یازیردی : "فضولی بدیعی سؤزو خلقین
 آزادلیغی وانکشافی اوغروندا مپارزه ده . معنوی سیلاجا چئویب -
 صنعتکار دییر " .

شعرین "فضیلت نوع لریندن بیرسی " اولاراق ، معنوی تکاملسه
 خدمت ده بؤیوک ذؤوق منبعی اولدو غونوده نه - دهنه قیدا ائدییر . شعیر
 ذؤوقونو ، کامیل لیک علامتی صا بییر .

شعر ذؤوقوندن اولمایان آگاه ،
 اهل نظمی مذمت ائیله مه سین ،
 کندی جهلینه اعتراف ائتسین ،
 هر کراماته سحر سؤیله مه سین

فضولی شعرین گؤزه للیگینی ، شاعرین اوستونلو بونوده ، محسوس
 انسانلارا سئوینج گتیرمکده ، ذؤوق وئرمکده گؤرور ، صنعت اثری نین
 مایا سینی حکمت واصل بدیعی کلامدا تا بییر .

فضولی پوئزیا نین حقیقتدن گؤج آلدیغینی تصدیق ائتمکله ، نظری
 استتیکانین *ESTETIKA* دیگر مسئله لرینده اولدو گو کیمی ،
 صنعتین گرچکلییه مناسبتی مسئله سینده ده اؤزونون بؤیوک سلفی
 نظامی ایله بییرله شیر ، نظامی یازیردی :

" ایندی کی ، حقیقتی درج ائتمک ممکن دییر ، بالانی خرج ائتمه گنه

بالانلارلا سۇزون قندرى گم اولدو
كيمكى، دوغروبيا زدى محتشم اولدو
صبح صادق دوغروجو اولدوغونا گۇره
دونيا اونو قيزيلا توتدو .
سرو دوزلوگ بايرا غينى اوجا لتدينى اؤچون
خزان چاغى غم تارا جينى گۇرمهدى .
(خسرو و شبرين)

فضولى يا زيردى :

سۇزون وصفى منيم هنريم دئيل
سۇزون قيمتينه سۇزيوخ يقين بيل
گۇزهل يارانميشدير سۇز ازهل باشان
دوزلوكدور. اونداكى حسنو آرتيران
دوزلوكله آرتميشدير سۇزون قيمتى
دوزلوكدور هر شئين ايلك مزيتى

(ترجمه اشدهن مبارزدير)

هرايكى پارچادا صنعتين اساس قايونو، پوشتيكا كتابلاريندا
اولدوغوكيمي، صون درجه بيغجام، آيدين ودقيق اراده اولونموشدور .
بورادا هئچ بيمر تفسيره احتياج يوخدور. فقط "حقيقت" آنلايشي نين ،
كلاسيك ادبياتدا احتوا ائتديى معنى چوخ كئينشدير . بو آنلايش بو
گون نظرى ادبياتدا ايشلك سۇز اولان "حيات حقيقتى" مفهومونو عوض
ائديبدير . "حقيقت" همده بديعى حقيقت ، بديعى ايناندير بحيايلىق
مفوملاريني ايفاده ائديركى، نظامى و فضولى نين پوشتيك گۇروشارينده
بونلارين عتى سينونيم سۇزلكيمي چيخيش ائتديى مشاهده اولونور .
نظا ميدن گۇتوردويوموز آشا غيداكى پارچادا اولدوغوكيمي :

سۇز گۇهرتك ايشيق ماچسادا ،

اينانديرىجي دوشمهسه ، اويدورما گۇرۇنور

• دوغروبيا بنزهين يالان

اينانديرىجي ليقدان محروم اولان

حقيقتدن ياخشيدير .

("شرفنامه")

نظامی گۇرونو دىو كىمى بىدبىعى ايناندىرىجى لىقدان محروم اولان حقيقت" دىن بىئله، امتناع ائدير، بزه دىيلىب، دوزە دىيلىپ اگۇ وهرتك ايشىق ماچان، "آنجاق" ايناندىرىجى دوشمهين "سۇزيا لان كىمى گۇرونور، دشمك هرھانسى حقيقت دە ھلە، بىدبىعى حقيقت دئىيىل، آريستوتئل ھۇمئربىسنى "اۇدىسايا" سبنا تنقىدى، مناسبتدن دانىشاركن قىدا ائدىردىكى، "عمو- مېتله، امكان داخلىندە اولمايان شئىلرېن پوئزيا دا انعكاسىنسدان صحبت گئدە ركن، ايدە آلېزاسيايا ويا شئىلر ائشيلر احاقىندا عادى تصورلرە دقت يىشتىرمك، لازىمدىر: پئۇئتيك، ائردە احتمال خارچىنىدە اولان حادثەلردن زىادە احتمال اوزرە ممك اولان حادثەلرى وئرمك داھا اوستوندور..."

بىنقەدە ارسطوايلە نظامى آراسىندا فيكىرا و پارلىغى تعجب دوغورما مالېدىر. بىو باخىمدان، فىلسفى استا ئىكا (ESTETIKA) نىن بىر چوڭ مھم مسئلەلرى نىن علمى شرحى شرق استىتىكا سى نىن (ESTETIKA) تجربە سىنى، اونون آنتىك، علملە علاقە تارىخىنى اۇيرنمكدن آسلىدىر آذربايجان كلاسىكا سىندا نظامىلە ياناشى، نىسمى و فضولى ارشى بسو ساحەدە زنگىن ماترىيال وئرىر.

نظامى دوغورلوقدان محروم اولان ارشى "خارج چالان موسيقى التىنە" بنزه دىردى، اۇ، سۇزوبزه ينلرە، بزه مكلە، سۇزون آبرىنىسى تۇكنلرە، شعرى سۇز اوپونونا، تا پما جايا چئوپرە نلرە نغرت بىلە مېشە دىر. فضولى دە پوئزيا ياداير فيكىرلرېندە بوگون بىدبىعى ايناندىرىجىلىق دئدىگىمىز آنلايش معنا سىندا "حقيقت"، يا خود دو- غرولوق "مفھوم لازىنى ايشلە دىركى، نظامى دە دە، بو مفھوم لازىن ثابت اصطلاح شكلىندە چىخىش ائتدىگىنى مشاھدە ائتمك دە بىك نظامى كىمى فضولى دە، بو فيكىردە دىركى، حقدن - حقيقتدن گون آلان سۇزور نەقدەر گوجلۇ اولسادا، اونون دئىيلىشىنە، يا زىليشىنا، بىدبىعى و آنلاشقىلى اولماسىنا دقتلى اولماق گركدىر، بزه ك دوزە يە طمطرا غايول وئرمك گرە كىدىر:

اصل معنيس، نە تزئىن كلام

سخن آنستكى، فھمند عوام

"ايش سۇزە زىننت وئرمك دە يوخ، معنا دا دىر، اصل شعرا و دوركى، جما عىست اونو با شادوشون".

فضولىنىن يا شادىغى دۇورده آرا شاعىرلىرى سۇزوبزه مكله شعرى
 معنا سىزا ويونا ، او حوزا گلنجه يه چئوبىرير ، سۇزله آل وئرائدەن مدا جلاز
 اصلينده ، معيارلار ين اوزونو دارما داغىن ائدردىلر ، بوسىخولاستىك
 شعريە دونىوى پوئىزيا (*POEZIYA*) فورمالىزم له حقيقى صنعت آرا -
 سىندا كئدەن مبارزه ايدى ، ارتجاع ايله بىرلەشەن يالانچى شاعرلىق
 - متشاعىرلر اوزلر ينه مقام نفوذ قازانماق اوچون اهل شعروادىياتى
 كؤزدن سالماغا اونو "خوار و بى اعتبار" شتمه يه چاليشىردىلار . فضولى
 جانلى حياتدا ، اوز شخصيت ينه و اثرلر ينه مناسبتده بونو كؤرور ، عذاب
 چكىر ، ايتى ياددا شينا ، كؤوره ك ، و اينچىك قلب ينه يازىردى بوتسون
 بونلارى :

هر سۇزكى ، گلير وجوده مندەن ،
 مەن طەنە بولور هر انجمنەن .
 ائىلر جىدا هلى ، با غلى بىب كىن
 تەجسەن عوضىنە نغى و نغسرت .

(لىلى و مجنون)

شاعرىن هر شعريە قارشى ادبى مجلىلردن طەنە سىلرى قوبور:
 كدىكى گولە - خار ، تا پدىغى لعلە - خار ادىلير (داش) . كؤز و كؤتورمە ين
 باخيا ، لارى آمانسىز نيهىلىست (*NEHILIST*) لرى شوم اغىزلار يندان
 اوستونە اؤدپوسگورولر ! فقط ، پاخىل لارىنا ، تفتيشچى لرىن سىسە ،
 نيهىلىست لرىنە شاعرىن دئدىكى سۇز بىشەنە دېدن كئار دگىل "عيب توتماغى
 اوزنوزە پئشە ائتمىسەنيز ، بونو هنز بىليرسىز خئىر سۇيله خئىر
 سۇيله مەن سەنە ، بارى سوس ، خاموش اول ، بۇ يوك اوستا دىمىز بعضا" كدو -
 رتىن رفع اولاجا غينا " اوميد ائدير ، يا خئىل يغا دعوت ائدردى ، نئجەكى
 نظامى " سىيرما قىلىنچ اوستونە يئرى ين " بونانان لارى هاردا سىسا ،
 ساخلاماق ، كؤرشالدىب اؤووتماق اوچون " شونقارا - شاعرىن
 قارغانىن كؤزونە - دورنا كؤزو " دئدىكى كىمى

سۇز صنعتىنىن خلقە خدمت واسيطەسى اولدوغونو درىندن درىنە
 درك ائدەن فضولى ، خلقاە خلقىن باشا دوشدوبو دېلدە دانىشماغى و نون
 معنوى احتيا جلاز يندا ن انلاشيقلى يازماغى شاعرلر يمىزە توصىسە
 ائدردى ، بۇ يوك شاعر يىمالنىز سۇزده دگىل ، درىن خلقى ما هىست
 داشيان صنعتى ايله جانلى نمونە يه چئور يلىردى . فضولى بۇ يوك سلفسى

نظامی نین بدیعی ارشئین حقیقی وارشی اولما قلاهم ده ، بدیعی ایسته تیک فیکرئین دا وامچیی انکشاف اشدیریییی ایدی ، نظری ایسته تیکانین بیرسیرا مسئله لرینده اولدوغو کیمی ، بدیعی حقیقت مسئله سینده مناسبتده ده هراییکی صنعتکارین عینی موقعدن چیخیش اشدیگینی گوروروک :

دوزلوکله آرتمیشدیر سوزون قیمتی ،

دوزلوکدور هرئین ایلک مزیتسی .

فضولی ماراقلیدیرکی ، بدیتینده حقیقتده گورور شعرا غچا سینا محض "دوغرولوق ایپی دویدوغو" اؤجون بويا غچا دا اددیگی آغا جیسن کولگه سینده ابدی یا شایا جاغینا اومید بسله ییر .

فضولی یارادیلش اثرلرین خوش ، اینجه دوزلوشونه ، اشیا لار عالمی نین صورتی ومعنا گؤزه للیگینه اشاره ائده ره ، کیمی نین صورت کیمی نین معنایا قارشی سیندا حیرت دنیزینه جومدوغونو گؤستریر . اؤ ، قید اددیرکی ، صنعتده ده ائله چه ، کیمی ، عباره لرین گؤزه للیگینه افاده لرین اینجه لیگینه مفتون ، کیمی ده ذوق ونشئه وئره ن کیمی مضمونا وورغوندور : بکرفیکیر ، ظریف معنا آراییر .

حسن زنجیرینه هرکس باغلانیب اولموش اسیر

چوغلاری شکلینه حیران دیر ، چوخو مضمونونا

لاکن شاعر اؤ زمان ایسته دیگینه نائل اولورکی ، اونسون شعرینده "گؤزه ل مضمون ، گؤزه ل عبارت له زینت لشمیش" ا ولسون باشقا سؤزه ، بدیعی یارادیلش با شلیجا شرطی - مضمون و فورما وحدتسی اؤده نیلمیش اولسون :

سؤز معنادان آسلیدیر ، معنا سؤزدن هر زمان ،

بیر - بیریندن آسلیدیر نئجه کی ، جسم ایله جان .

فورما و مضمونون دقیق بدیعی تعریفینی باشقا جور تصور ائله مگ ، اولمور .

اوستاد شاعر شکیل ومعنا گؤزه للیگینه نائل اولما قلا ، بیره هر قسم اوخوجوسونو - ایسترسورت ایسترسده معنا گؤزه للیگینه "سیر" اولانلارین ذوقونو تأمین ائتمیش اولور . ماراقلیدیرکی ، نظا - میده ده عین مدت - بؤیوک صنعتین عمومه خدمت ائتمک ، هر قسم اوخو - جويا بدیعی ذوق ونشئه وئرمک . تربیه ائتمک مرا می دقت مرکزینده

دورور، شاعرین بارلی بهرلی صنعت با غجاسی ائله زنگین، الوان، چوخ
چشیدلی اولمالیدیرکی، آرادا هرکسی اؤز ذؤوق و ایسته بینه اومدوغونو
تا پابیلسین، نظا می "هفت پیگر" ده نئجه ده گؤزه ل دئیب :

گؤنول با غیندان سنه بیرمیوه وئردیم (کیمی)
شیرین ویا غلی سود ایچینده بال کیمی ابال لا قایماق
انچیر دادی وئریر اونون چرده یی
اؤنون ایچینده بادام مُغشری وار
ظاهر سئوه نلر اؤچون ظاهری قشنگ
باطن سئوه نلر اؤچون باطینی قشنگ.

فضولی بو نقطه ده ده، اوستا دینی دابان - دابانا ایزله ییر. اؤ
نظا می صنعتی نین ال چاتماز سیرلری نه بییه لنمکله قال میرهم ده اونون
بؤیوک یازیچی مدنیتی نین حقیقی وارشی کیمی چیخیش ائدیر .

سؤز درکینه صرفا ئدیب فراست
املاکینه بولموشام ریاسست
گاه طرز قضیده ائیله ره م ساز،
شهبازیم اولور بلند پرواز،
گاه دب غزل اولور شعاریسم
او روان وئره قرار ایسم
گاه مشنوییه اولوب هوسناک،
اول بحر ده ایسته ره دور پاک
هر دیلده کی، وار، اهل رازم
مجموع فنونه عشق بازم
بیر کارگرم هزار پیشه
جانلار چکیب ایسته ره همیشه
دکانیم اولار رواج بازار
هر ایسته دیگین بولار خریدار

(لیلی و مجنون)

حکمدار اولکه لر فتح ائتدیگی کیمی، سؤز سلطنتینده "یئددی
اقلیمه باشچیلیق ائتمک شرفینه نائل اولان" شاعره شعر فننی نین
شهرلری نین (ژانرلاری نین) آچارینی اؤز الینده گؤرور، اؤ، صنعتست
غزینه سیندن هر بیر خریدارین ایسته دگینی تا پابیلجه بییه ضامنست

وئىرەبىلەر، فضولى بونون اۆچون "مىن پىئىشەلى بىر فەلە" ولدوغونى بو بىلدىرەر. اوخوجو دقت بىئىتىرىرسە، وئىرىيان نىمۇنەلەر نىڭا مىننعمومى شكىلدە قويدوغومدەنى فضولىنىن كا نكىر شتلىشىدىردىگىنى كلاسسىك ادبىياتىن زانلار بىنى (مىشوى - داستان، قىسىدە، غزل) دادا لاما قلا، موزو - عنون عىيانلىشىدىردىگىنى مۇشادە ئىدە بىلەر.

فضولى يالنىز سرعت ويا معنا گۆزەللىگىنە ئىشىران اۆلان اوخوجولار اۆچون دگىل، اۆچ دىلدە ياراتمىشا ولدوغو ئىشلىرى ايله شىقى توتان بىر صنعت سفىرىسى اچدىغىنى يازىردى:
من گۆزەل بىر سفىرە اچدىم سۆزدن اهل عالمە
اوندا مىن ذۇوق آرتىران هر دورلو نىعمت دوزموشم
سفىرە مە هر بىر قوناق گلسە، خجالت حكەمە رەم

فرقى بوخ، يا تور كە گلسىن يا عرب، يا خود عجم
كىم گلىر گلسىن، آ پارسىن هر نە اىستىر خا غرى
قورتاران نىعمت دە بىل، سفىرە مدن اولما زىھىچ نە كم
(ترجمە على آقا واحدىن دىر)

بورادا، شىبەسىز، عمومىلىشىدىرە داھا بۆيوك دور.

متفكر شاعر فورما گۆزەللىگىنە جدى اهمىت وئىرەرەك، "جتىن آنلاشيلان عبارەلرە و مضمون اينجەلىگىنە يارا دىلىشىمدا بىر محبت وار دىر دىيە، اۆز پۇشتىك ذۇوقونو صىمىتلە اوخوجوسو قارشى سىندا ايفىنادە ائىتسەدە، صنعتدە فىكىر وقا يەنى اوستون توتور. "انس القلب" (كۆ - نول ھەمدى) ائىرىندە اوخوبوروق:

سن اى سۆز گلىنىنە ياراشىق وئىرەن !
آللەھىن خا طرىنە، اونو معرفت دونوندا ن جىپىلاق قويما !
سۆز و سۆت ايله قانع اولما، معنا كىسب فىضىن ائىتكى،
دا وودىنى لىگىنە گۆرە پىغمبىر اولوب سىنە گۆرە بوخ !
آذربايجان ادبىياتى كلاسسىكى لىرى پوئىزىيانىن ادراك اهمىتىنىسى
بۆكسك قىمىتلەندىرەرەك، ھىمىشە فورما لىزمدن اوزاق اولموشلار. اونسىلار
شەردن زىنگىن مضمون، آبدىن مطلب طلبا ئىتمىشلىرى. ادبىياتا اوخوجونو
ھىياتا خا ضرلايان، دوشونجە وارا دە سىنى سفىرە ائىدەن گولبو واسىطە
كىمى باخمىشلار، فضولىدە، ائىلە جە صنعتىن خلىقە خدمت واسىطەسى
ولدوغونو قطعىتلە مدافىعە ائىتمىشلىرى. بۆيوك شاعرىمىزىن ادبىسى
نظرى گۆرۈشلىرىندە فورما و مضمون پىروبلەمىنىن دوزگون قوبولوشى

دۆورە گۆره يووكسك نظرى سويەدن حلى آذربايجان انتباھىنين يىئىنىسى
 تارىخى شرا ئىشلىتىش سىستېمىسىدا
 ۱۶ يوزايلىلىككە، يالنىز شعردىن ئىتتىھامگىل ھەمدە نظرى استاتىك
 فىكىر ساھەسىندە وسعت وىتكاملنىنى نشان وئىرىدى .
 فضولى ادبى نظرى گۇرۇشلرىندە دۇورون قاباقچىل فىكىر سويە-
 سىندىن ايرەلى سوردويو . مسئلهلرى، اۇزونون زىنگىن يارا دىجىلىق
 تجربەسىنىن تمثاللىندا، درىن خلقى ماھىتتە اولان اشرلىرى ايلسى-
 عيانلىشىدىر مىش . آنا دىلىندە يازانان ادبىياتى مىزىن اولمىز نمونە-
 لرىنى وئىرىشىدىر . فضولى بو باخىمدان، دۇورون يالنىز بىدىعى فلسفى
 فىكىرىنى دىئىل، ھەم دە، ادبى اىستەتىك فىكىرىنى تمثىل ائىدىرىدى ، او
 محض بو سويەدن ياشادىغى دۇورده ادبى محىطە باشچىلىق ائىدىر و
 بۇيوك نظامىنىن، وارثلىك اعتبارى ابلە اونا تاپشىردىغى صنعەت
 بايراغىنى اوجا توتاراق ابدىتە آپا رىردى بىلىردىكى :

سخنى نىست دربقاى سخن
 اوست باقى وبىبقا باقى

ترجمە :

سۇزون ابدىتىنە سۇز بوخدور
 قالان اودور، بىئردە قالانسا، قالان دىئىل .

ادبىيات غزتى ۱۹ اىول ۱۹۹۱نجى ماى ۲۹ (۲۴۷۶)

کشچن صابی دان : صدر سرداری نیا نین "مشاهیر آذربایجان"
کتابی حقینده: م.ع. فرزانه.

تا ۸۷)، مشهدی محمد صادق خان جرندابی (ص ۱۱۵ تا ۱۲۶)، میر کریم بزاز
(ص ۱۲۹-۱۳۷)، مشهدی محمد عمو و غلوا سکویی (ص ۱۴۳ تا ۱۵۵)، و...
که از ژرفای جامعه و میان مردم برخاسته و دوش به دوش دیگر رزم آوران
دلیرانه با استبداد و استعمار جنگیدند هم با شرح حال اندیشمندانسی
چون حاج علی دواجی، سید حسین خان عدالت، میرزا ابوالقاسم ضیا العلماء،
میرزا علی واعظ و بیجویدای، حاج شیخ علی اصغر لیلوائی و... کسه در
رساندن پیام آزادی به مردم و در تجهیز فکری آنان جانفشانی داشته اند
هم با چهره فرهنگ پرورانی چون میرزا حسن رشیدیه، میرزا جبار خان باغچه-
بان و سخنوران و نویسندگانسی چون میر عبدالحسین خازن خیابانی، حاجی
رضا صراف تبریزی، میرزا محمود غنی زاده سلما سی، تقی رفعت، سعید سلما سی
و دیگران آشنا می شویم.

در میان سرفصلهای مختلف کتاب آوردن ترجمه حال شمسادروان
تیمور پیرهاشمی که نسبت به ما هبانی تراجم احوال متاخر است و سکوت
درباره کسانی که در طراز آن شادروان به فرهنگ بومی و ملی آذربایجان
خدمت کرده اند و از آن جمله مثلا سهندوسا هرکه هر دو چهره در نقاب خاک
کشیده اند، بی آنکه در صفا و آزاد مردی پیرهاشمی کوچکترین تردینسندی
بتوان داشت، چه بسا نوعی قوم خویش پرستی تلقی شود.

آنچه که در ردیف فصول کتاب جای خالی آن به روشنی به چشم
می خورد، نبودن عنوان و ترجمه حال یک یا چند نفر از ما هبانی قلم و
روشنمردانی از آن سوی ارس است که در پی ریزی فکری در نهضت مشروطیت
نقش داشته اند. البته درست است که در فصلهای "نخستین جراید فکاهی
آذربایجان و ملانصرالدین و ایران" مطالب جالبی گنجانده شده است،
ولی این به خودی خود نمی تواند ما را از یادآوری نام چهره هایی چون
جلیل محمدقلی زاده، میرزا علی اکبر صابریا طالب اف و دیگران بی نیاز
سازد. آوردن نام و ترجمه حال این بزرگان به آن معنی است که ما یاد
کسایرا که دلهاشان حتی یک قرن بعد از اشغال آذربایجان شمالسی
وسیله نیروهای تزاری، هنوز هم برای رهایی برادران و خواهران خود
می تپید، پاسب داشته باشیم.

یکی دیگر از مواردی که با همان نگاه اول به چشم می خورد، مغا-

برتی است که ما بین عنوان کتاب از یک سو و محتوا و مندرجات آن از سوی دیگر وجود دارد. عنوان "مشاهیر آذربایجان" یک عنوان همگانی و عام ناظر بر همه نام‌آوران و مشاهیر این خطه اعم از دانشمندان ادیب و شاعران و فیلسوف و فقیه و هنرمند و دیگر نام‌آوران و فداکاران ملی و خلقی است در صورتیکه کتاب حاضر به تراجم حال و شرح وقایع تعداد محدودی از این فداکاران و معارف صدساله آذربایجان اختصاص داده شده است. و از این لحاظ مناسب‌ترین بود که مؤلف نام اشرا خود را به صورت "چهره‌هایی از مشاهیر آذربایجان در انقلاب مشروطیت یا در صدساله اخیر" و به هر حال عنوانی از این قبیل که گویا تروهمآهنگتر با مضامین کتاب می‌شود انتخاب می‌کرد. کما اینکه مرحوم مهدی مجتهدی عنوان کتاب خود را که شامل شرح حال قریب به چهارصد نفر از معارف دوران صدساله اخیر است "رجال آذر - بایجان در عصر مشروطیت" نامیده است.

هم‌این نقطه نظرها به یک سو، مطالب کتاب با قلمی گیرا و پیر احساس نوشته شده و مؤلف نه تنها شرح فداکاران و ایثارگریها و تلاشهای ارزشمند این بزرگمردان را از میان اوراق کتابها و مطبوعات بیرون کشیده و درباره هر کدام از آنان یک حماسه آفریده بلکه جای پای این نام‌آوران را قدم به قدم تعقیب کرده و تا آنجا که مقصود و میسر بوده حتی به سراغ فرزندان و بازماندگان آنان رفته آنها را شناخته و بازشناسانده و این خود نشان مهر و سپاس ارزشمندی است که صفحات کتاب با آن مهور و مزین گشته است.

ادبی خبر:

خلخالین بؤیوک. عالیم و شاعری محمدباقر خلخاللی و اونون معروف اثری (شعلبیه) حاقیندا بیر اثر یا زیلما قدا دیر بوساحده معلوماتی اولان دوستلاردان خواهش اولونور آشا غادا کی آدرسله مکتوبلاشیسنلار. تهران صندوق پستی شماره ۱۶۵۶ - ۱۰۳۶۵.

وارلیق مجله سینی و باشقا دیلیمیزده چیخان کتابلاری "اندیشه نو" کتابخانه سیندان آلابلرسیز - تهران انقلاب میدانی امیرآباد خیابانی نین اولی صول الده پاساژ فیروز ایکنجی طبقه ده (اندیشه نو).

○ سیدحسن شریف زاده

اگریرستش اشرافت نیست مسلک حزبی
خلاف مسلکیان من شریف زاده پرستم

این بیت را یکی از دوستان زنده یا دسیدحسن شریف زاده، در وصف آن مجاهدنستوه سروده است. مجاهدی که در سن ۲۸ سالگی، بعد از سال ها تلاش خستگی ناپذیر، در راه آزادی هم میهنانش، شربت شهادت نوشید و به ابدیت پیوست.

سیدحسن شریف زاده، این روحانی جلیل القدر، از زعمای روشنفکر انقلاب مشروطیت در آذربایجان بود که از سالها پیش از آن، از دوران نو- جوانیش در بیداری افکار مردم و آشنا کردن آنها به حقوق حقه خویشش تلاش کرده و در طلیعه نهضت، از جمله پیشگامانی بود که در تشکیل هیئت مدیره انقلاب و راهبری آن جنبش مردمی، نقش اساسی ایفاء نمود. وی با نطقهای آتشینش، نه تنها آذربایجانیها را در پیوستن به صفوف مجاهدین تشویق می کرد، بلکه چنان شوری به جان با سگرویل انداخت که آن جوان آمریکائی، پس از شهادت این انقلابی نامدار، مجنون وار به سنگرهای شامنازان شتافت و با خون خود، نهضت مردم آذربایجان را حقا نیتسی مضا عف بخشید.

(۱)

روانشاد سیدحسن شریف زاده در سال ۱۲۹۸ ه. ق. در بیک خانواده محترمی در شهر تبریز دیده به هستی گشود. مرحوم دکتر مهدی مجتهدی (عاکف)، این همشهری مبارزش را این چنین معرفی می کند:

" آقای سیدحسن شریف زاده، از قدامای احرار آذربایجان و شهید راه مشروطیت است. پدراوشریف العلماء مردی موجه، محترم، متمول و فاضل بود. در عصر خود ریاست انجمن ادبی را که حجت الاسلام نیتسر و میرزا محمد ادیب عضوان بودند، داشت.

۱- مهدی با مداد - شرح حال رجال ایران - ج ۱ - ص ۳۳۴.

آقا سید حسن از بدو شباب به خط تجددا فتاد. مردی بود بسیار منظم و مرتب و همه کارها را حتی فرا گرفتن علم و مطالعه کتب را از روی نقشه می‌کرد، مثلاً "اسا می‌کتب مفید را از سید حسن تقی‌زاده می‌گرفت، از روی نقشه و با حوصله، آن‌ها را تهیه می‌کرد و بطبق پروگرام مخصوص، آن‌ها را می‌خواند. اول کار، مقداری فرانسه یا دگررفت، سپس به مدرسه آمریکا می‌رفت و زبان انگلیسی آموخت. در خارج طبق نقشه معلومات خود را تکمیل کرد. مردی صاحب‌الاجلاء و فاضل شد. بالاخره به معلمی مدرسه آمریکائی پذیرفته گردید و سعی کرد هر چه می‌داند به شاگردان یاد دهد و در آن‌ها ملکات فاضله را روی اصول وجدان و اخلاق تقویت نمود. وی معلمی دلسوز بود، همه شاگردانش او را می‌پرستیدند. به تعبیر تقی‌زاده، شاگردان او در حقیقت حواریون او بودند و به معلم خود اعتقاد عجیب داشتند. جوانان روشن‌فکر، او را پیشوا و رئیس خود می‌دانستند.

شریف‌زاده قبل از نهضت مشروطیت، از طبقات روشن‌فکر و طالب اصلاح بود. پس از اعلام مشروطیت، به آن نهضت پیوست و از احرار مؤثر و ذی‌نفوذ گردید^(۱).

وی علاوه بر این که در مدرسه سعادت تبریز نیز سحت معلمی داشت در ترویج علم و دانش، آتی راحت نمی‌نشست. و در این راه شبانه روز تلاش می‌کرد. مرحوم حسین امید می‌نویسد:

"مدیران مدارس آن زمان، برای این که در مقابل مخالفان فرهنگ نیرومند شوند و هم برای اداره مدارس و تنظیم برنامه و اصول تدریس با همدیگر شور کنند، در صدد تشکیل یک انجمن معارف برآمدند. و این مقصود در سال ۱۳۱۸ ه.ق انجام گردید و اولین مجمع مدیران با شرکت عده بسیاری از مدیران آن زمان تشکیل یافت. علاوه از مدیران مدارس عده‌ای اشخاص روشن‌فکر نیز با این انجمن همکاری می‌نمودند و این انجمن تا سال ۱۳۲۱ ه.ق دایر بود و پس از آن به فاصله اندکی که در جلسات آن تعطیل حاصل گردید با زدا بر شد. مرحوم سید حسن شریف‌زاده از اعضای معر- و ف این انجمن بود^(۲)."

این جوان دانشمند و پرشور که برای خدمت به هموطنانش، این چنین آمادگی داشت، به محض روشن شدن نایره انقلاب مشروطیت، بس-

۱ - دکتر مهدی مجتهدی - رجال آذربایجان در عصر مشروطیت - ص ۲۰۸.
 ۲ - حسین امید - تاریخ فرهنگ آذربایجان - (ج ۱) - ص ۸۷.

عنوان یک‌اندیشمند بیدار، به ندای عدالت‌طلبانه نهضت‌لبیک گفت
و در صف اول انقلاب، جای گرفت. کسروی می‌نویسد:

"در سالهای با زبسیں، در اینجا هم کسانی پیدا شده بودند که معنی
کشور و زندگانی توده‌ای را می‌فهمیدند و از جگونگی کشورهای اروپا آگاه
بودند و آرزوی کوشی را برای برداشتن خودکامگی می‌کردند، و اینسان
کم کم یکدیگر را شناخته و دسته‌ای گردیده و به کوشش‌هایی می‌پرداختند
ما از آنان کسانی را می‌شناسیم و کسانی را هم نام‌هایشان شنیده‌ایم...

اینان با همراهان دیگرشان که ما نمی‌شناسیم، هر یکی از راه دیگری
بیدار شده بودند و کسانی از ایشان که تقی‌زاده، شریف‌زاده، ابوالضیاء،
تربیت، عدالت و صفروف باشند، دانش نیز اندوخته و برخی از زبان‌های
اروپائی را می‌دانستند و در حیطه‌المتین و دیگر جاها گفتارها می‌نوشتند."^(۱)
بالاخره این مردان پیشگام، به این نتیجه رسیدند که راه‌بری این
حرکت مردمی جز با سازماندهی یک تشکیلات منظم انقلابی میسر نیست، لذا
مرکز غیبی تبریز راه وجود آوردند. چگونگی ایجاد این تشکیلات در
تاریخ مشروطه، جنین آمده است:

"در این میان کسانی از سران کوشندگان، از شاگردان علی‌میسو
حاج رسول صدقیانی، حاج علی دواجی، سید حسن شریف‌زاده، محمد علی -
تربیت، جعفر آقا گنجه‌ای، آقا میرباقر، میرزا علی اصغر خوشی، آقا تقی -
شجاعی، آقا محمد صادق خامنه‌ای و سید رضا یک‌نشست‌نهایی به نام "مرکز
غیبی برپا کرده، به یک‌کارا راجدارتر دیگری می‌کوشیدند و آن این کسبه
دسته‌ای به نام "مجاهد" پدید آوردند."^(۲)

و بیجا نیست که طاهرزاده بهزاد که تلاشگران مشروطیت در آذربایجان -
بیجان راه چهار گروه تقسیم کرده است، این مجاهدنستوه را جزو دسته
اول و از زبده سیاسیون و مغزهای متفکر انقلاب معرفی نموده است.^(۳)
زنده یاد شریف‌زاده که در نطق و بیان، بید طولایی داشت، با سخنان پر -
شورش، توده‌های مردم را برای شرکت در نهضت، تشویق می‌کرد و چون مردی
صدیق و از جان گذشته بود، مردم تبریز بیاناتش را با جان و دل پذیرا شده
و به صف آزادخواهان می‌پیوستند. کسروی می‌گوید:

۱- احمد کسروی تاریخ مشروطه ص ۱۴۹.
۲- کسروی - پیشین - ص ۱۶۷ و ۶۲۵ و ۸۹۱.
۳- طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ص ۲۱ و ۲۶۶.

"یکی از ناطقان، که در این روزها شناخته گردید، سیدحسین شریفزاده بود که در سبازخانه با گفتارهای آتشین خود، دل‌ها را به تکان می‌آورد و غیرت‌ها را بیدار میگردانید."^(۱)

با سکرویل آمریکائی که با وی در یک مدرسه تدریس می‌کردند، چنان تحت تأثیر شخصیت و نفوذ کلام نافذ و قرار می‌گیرد که در تعلیم و تربیت جوانان تبریز شب و روز نمی‌شناسد. حاج اسماعیل میرخیزی می‌نویسد:

"درس عمده او، تاریخ عمومی بود، ولی بعداً به موجب درخواست شاگردان ارشد و بعضی از معلمین مانند مرحوم شریفزاده و میرزا عبدالحسین، با اجازه دکتریولسون رئیس مدرسه، کلاسی نیز برای تدریس حقوق بین‌المللی باز کردند و او در آنجا هم به تدریس آغاز نمود."^(۲)

این جوان با ک‌درون بینگه‌دنیائی، بعدها با الهام از جوانان غیرتمند تبریز از جمله قهرمان داستان ما، چنان هیجان روحی پیدا می‌کند که جنگ، افزار به دست به صفوف فشرده مجاهدین آذربایجان پیوسته و خاک تبریز را با خون خود رنگین می‌سازد. طاهرزاده بهزاد می‌نویسد:

"این جوان آزادمنش، با مشاهده مظلومیت جوانان تبریز، محذوب شده و نطق‌های مرحوم شریفزاده و رضازاده شفق در احساسات او تأثیر بسزا بخشیده، وقتی که رفتار ناروای نمایندگان خارجی مثل کنسول روس و انگلیس را مخالف اصول آزادی مشاهده می‌کند، حلاج‌وار قدم به میدان جانبازی می‌گذارد."^(۳)

کسروی اضافه می‌کند: "به گفته مستر "شت" با شریفزاده سخت گرمی داشته و این کشته‌شدن او بوده که دل جوان آمریکائی را تکان داده و شب و روز ناآرام گردانیده."^(۴)

دشمنان مردم نیز، نقش‌کار ساز این ناطق، برجسته را خوب می‌شناختند، چنانکه رحیم‌خان چلبیانلو، پس از ورود به تبریز که تسلیم ۹۰ نفر از سران انقلاب را از مردم تبریز خواست، یکی از آنها سیدحسین شریفزاده بود.^(۵)

۱- کسروی - پیشین - ص ۱۶۷ و ۶۲۵ و ۸۹۱ .

۲- اسماعیل میرخیزی - قیام آذربایجان و ستارگان - ص ۳۷۹ .

۳- طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ص ۲۱ (۲۶۶)

۴- طاهرزاده بهزاد - پیشین - ص ۲۱۱ .

رحیم خان جلیبائلو، د، یورشنا جوا نمردانهای، خانه پدری، مرحوم شمس العلماء (۱) و حجره امین التجار (۲) جد مادری پدر شریف زاده را چپا و ل کرد.

برادر همین تلاش و ایثارگریها بود که مردم آذربایجان، سید حسن شریف زاده را به نمایندگی انجمن ایالتی آذربایجان انتخاب کردند و او هم به خوبی از عهده این مأموریت خطیر برآمد، به طوری که نسام نامیش در تاریخ این انجمن تاریخ ساز، به عنوان یکی از چهره های فعال و کارآمد ثبت گردیده است. او در اغلب فعالیت های انقلابی این شورای مردمی شرکت داشت، از جمله هنگامی که عین الدوله، پس از ورودش به کنا ر تبریز از انجمن خواست که خواسته های مردم را نوشته و پیش او بفرستد (انجمن، لایحه ای از طرف ملت نوشته، توسط مرحوم شریف زاده و اجلال الملک به عین الدوله فرستاد. " (۳)

سید حسن شریف زاده که عقیده داشت، پیروزی انقلاب مشروطیت، جز با آگاهی مردم میسر نیست، علاوه بر معلمی در مدارس و نطق های تکان دهنده ای که در مجالس و محافل ایراد می کرد در نشر روزنامه نیز، از جمله نشریه "شورای ایران" شرکت فعال داشت. محمد صدر هاشمی درباره این جریده می نویسد:

"روزنامه هفتگی شورای ایران در تبریز از طرف انجمن مشورت تاسیس و در سال ۱۳۲۶ قمری منتشر شده است. شماره دوم این روزنامه در تاریخ ۱۹ ربیع الثانی سال مذکور انتشار یافته و مسلک آن سیاسی و طرفدار آزادی و مساوات است. مؤسسين و نویسندگان اصلی روزنامه سه نفر آزادیخواه مقتول مرحومین سعید سلما سی، سید حسن شریف زاده و حاج علی دواجی میباشند." (۴)

این جوان شوریده دل همیشه و در همه جا به فکر هموطنانش بود و در راه آزادی و نیکبختی آنها سرازیر نمی شناخت. وی حتی موقعی که پس از حاکمیت استبداد صغیر در کنسولگری فرانسه پناهنده شده بسود شب و روز آنی از فکر پیروزی انقلاب و آزادی و سربلندی هم میهنانش غافل نبود. احساسات پر شور وی از یکی از نامه هایش که از کنسولگری

۱- نصرتا... فتحتی - آثار قلمی ثقه اسلام شهید - ص ۷۷

۲ و ۳ - امیر خیرزی پیشین - ص ۲۷۴ و ۱۷۸.

۴- صدر هاشمی - تاریخ جراید و مجلات ایران - ج ۳ - ص ۸۵.

فرانسه به دوست و هم‌رزمش سیدحسین خان عدالت نوشته کا ملا "مشهود است وی می‌نویسد:

"قربانت شوم سلام علیکم، امروز تا ظهر، تمام اوقات به مطالعه بعضی کتب و روزنامه‌جات مشغول بودم. از ظهر به این طرف، یک نوبت دلتنگی عارض شده که به هیچ وجه رفع نمی‌شود، نه می‌توانم مطالعه نمایم و نه میل روزنامه خواندن دارم، در خود عالمی احساس و مشاهده می‌کنم که در مدت عمر ندیده بودم، گاهی می‌نشینم و گاهی سرپا ایستاده، این طرف، آن طرف می‌روم، گاهی دراز می‌شوم، ولی این همه حرکات بسی - اراده از من سر می‌زنند. در وقت تنهایی دلم هم صحبت و رفیق می‌خواهد و چون یک نفر می‌آید نمی‌توانم با او صحبت نمایم. به غیر از دوسه نفر کس دیگر جایم را نمی‌داند. هر کس به نزد من می‌آید، چون نمی‌توانم تعارفات رسمی به عمل آورم، چنان خیال می‌کند که از مصاحبت بیزارم، نه میل بسنه غذا دارم نه خوابم در تحت قاعده است، هر چه می‌خواهم خیالم رابه این مصراع: "هنوز اول عشق است اضطراب مکن" خوش نمایم، نمی‌شود، گاهی حالت پریشانی و تفرقه دوستان در نظر من مجسم می‌شود و زمانی خرابی کعبه حقیقی ایرانیان یعنی مجلس شورای ملی و در عالم خیال از پیش چشم می‌گذرانم...." (۱)

این انقلابی نامدار با لایحه جان عزیزش را در راهی که خستود انتخاب کرده بود نثار می‌کند، او در یکی از سخنرانی‌هایش که در حیاط انجمن ایالتی آذربایجان، خطاب به مجاهدین ایراد می‌کرد، بر اثر پیش آمدن سوءتفاهمی، روز چهارشنبه سوم شهریور ماه ۱۲۸۷ شمسی به دست تنی چند از مجاهدین ترور می‌شود. کسروی می‌نویسد:

"روز ۲۷ رجب یک روز پرخروشی بود. امروز چنان که نهاده بودند مردم از همه جا روبه انجمن آوردند. ناطقان به گفتار پردها - ختند، شریف زاده هم سخنی راند، ولی چه سخنی که پتیاره جاننش بود. مشهد محمدعلی خان که در آنجا بوده چنین می‌گوید: حیاط انجمن پر از مردم و تماشاچی بود. مجاهدان دسته، دسته می‌رسیدند. زمانی کسه دسته محمدصادق خان چرندابی به روبه روی پنجره تالار رسید، شریف - زاده سخنی آغاز کرد و در پایان چنین گفت: "نگوشید جنگ، ها کرده، کار

۱ - روزنامه انجمن - سال سوم - شماره ۳ - پنجم شعبان ۱۳۲۶.

را از پیشتر برده ایم، هنوز آغاز جنگ، های ماست... مجاهدان خواست او را در نیا فته، سخت برآشتند. مشهد محمد صادق فرصت نداده، از پائین کلمه های درشت پرتاب کرد. از درن اطاق هم حاج محمد میراب و حاج علی اکبر دباغ تندی نمودند که این بی دین چه می گوید؟ من دم پنجره ایستاده بودم، شریف زاده را به زمین نشانده، خودم در جای او ایستادم و به سخن پرداختم و گفته شریف زاده را معنی نموده، به مجاهدان نکوهش کردم همچنین علی مسیوبه حاج محمد و دیگران نکوهش کرد. گاربه جایی رسید که مشهد محمد صادق هم بالا آمده، همگی از شریف زاده چشم پوشی طلبیدند جوش و خروش فرونشسته مردم پراکنده شدند.

شریف زاده که در روزهای بیم به کنسولخانه فرانسه پناهییده و هنوز در آنجا میزیست همراه حاج مهدی آقا از انجمن بیرون آمده روانه گردید. ولی به کنسولخانه نرسیده ناگهان عباسعلی آهنگر و سه تن دیگر او را گرفتند و با گلوله از پایش درآوردند. شوندا این داستان درست دانسته نشده، کسانی میگویند از اسلامیه پول فرستاده عباسعلی و همراهان او را به این کار واداشته بودند. (۱)

به عقیده حاج محمد باقر و بیجویه ای: "بعد از بازپرسی قاتلین معلوم شد که... از اسلامیه، هفتصد تومان به این ها داده اند که هفت نفر را بکشند که یکی شریف زاده بوده است. (۲) آن چهار نفر بعد از ارتکاب آن عمل شنیع گریخته و در خانه هایشان مخفی می شوند. و بیجویه ای میفزاید: "عباسعلی خبیث، بعد از زدن سید جوان گریخته، در چرنداب در خانه خود مخفی شد... مجاهدین دور خانه اش را گرفتند، میخواهند بگیرند، مخفیانه با چند نفر همراهش فرار کرده، به طویل... جناب سردار داخل وبستی شده، ایشان میفرماید: این عمل ملت است به من دخی ندارد، ایشان می دانند و تو، بعد از آن میفرمایند این ها را ببرید به ارک، تا فردا در انجمن استنطاق و رسیدگی نمایند." (۳)

سردار ملی این مرد آزاده، چنان که از روح آزاد بخواه و شخصیت دموکرات وی انتظار میرفت، قضاوت را برای اعضای انجمن ایالتی

۱- کسروی پیشین - ص ۷۳۸.

۲ و ۳ - حاج محمد باقر و بیجویه ای - بلوای تبریز (تبریز - مهرماه

۴۸) - ص ۱۵۳ - ۱۵۱.

آذربایجان ورهبران آزادی، واگذاشت و آنان بعد از بازجوشی، عمل آنها را جرم تشخیص داده و عقیده داشتند اگر قاتلین مجازات نشوند، ممکن است حیات آزادیخواهان ورهبران انقلاب به خطر بیفتد. مطابقت رأی نمایندگان هردو عباسعلی - عباسعلی دمیرچی و عباسعلی تا جرحا گردد - را در همان ساعت و در همانجا که شریفزاده را به شهادت رسانده بودند تیرباران کردند. (۱) آن دودو دیگر، همراهان قاتلین چون مجرم تشخیص داده نشدند آزاد گردیدند.

پس از شهادت این روحانی عالیقدر روزنامه انجمن، ارگسان ایالتی آذربایجان تصویرش را در صفحه اول روزنامه که به تاریخ پنجم شعبان ۱۳۲۶ ه.ق منتشر شده است. چاپ وزیر تصویر، این نوشته به چشم می خورد: "نور چشم افتخار ایرانیا ن زندگی بخش مدارس و معارف آذربایجان، شهید سعید آقا سید حسن شریفزاده طباطبائی قدس... سره" سپس مقاله بدین شرح درباره آن جوان ناکام درج نموده است:

فاجعه الیم

"وا اسفا، قلم را ایفای یک وظیفه جا نگذاری در کاست راست کسه بی استعانت از لطف خداوندی اتمام آن را در حین اقتدار خود نمی دانند. حقیقتاً هیچ فلاکت، هیچ بدبختی مر قلم را فراتر از این نمی تواند بود که به ناچار خبر موت یک نفر گرامی ترین وجودی را به دوستان و هواخواهان عالم تمدن و ترقی برساند، خاصه آن وجود، از نوا - در انسانیت بوده و از اولین طبقه ارباب حمیت به شما آید. بلی امروز ما و تمام ملت آذربایجان دچار این گونه بدبختی و فلاکت بوده و چونان وجودی از دست داده ایم که چه سالها می باید نظیر آن را دیگر باره آب و خاک آذربایجان برساند.

روز ۲۷ رجب ۱۳۰۰ ه.ق چه روزنا مبارک و چه روز شومی بود که وجود عدیم المثال آقا سید حسن شریفزاده آن جوان نا مراد و پاک نهاد ما در حالتی که از زخم تنش اشک خونین تحسر به حال زار فلاکت زدگان تبریز می باید دفین خاک نمودیم.

آن خاک تابناک، همان روزنه تنها تن محبوب شریفزاده ما را در برگرفت، نه خیر! بلکه آن مکان شریف و آن مطاف معزز و مقدر، هزاران

آمال ملیه و آرزوهای مستقبليه ما را مدفن محترمی است که تا ابد ملت
آذربایجان را معکس انظار اشکالودخواهد بود، چراکه این ذات علسوی
این شهید سعید دوره اول عصر ترقی وطن ما را که قدم به دایره مسعارف
می گذاشت یک نمونه مجبل یا به عبارت دیگر مساعی سی ساله آذربایجان
را یک نخبه و یک خلاصه معززی بود که به واسطه آن دوره ثانی یا غسود
استقبال ادبی ما را زمینة سعود و مطرآشی حاضر می شد، ولی افسوس ایین
امید ما هم که فقط منحصر به وجود این جوان سعادت مند بود با خود او
مدفون تراب نا امیدي گردید .

در حقیقت وجود این شهید سعید، مدارس تبریز را بسی مفتنم و تازه
نهالان وطن را مربی معظمی بود که از غیاب او شاگردان مدارس اگر سالها
گریه کنند سزا و بجاست .

قدرت علمی و استعداد ادبی او را همین قدر می توانیم گفت که سه
۲۷ ساله عمر عزیز خود را از آن زمانی که قدم به عالم رشد گذاشته بود
تمامی اوقات مشغول تحصیلات علمی بوده و در بسیاری از علوم متداوله
عصر حاضر، اختصاصی بسزا پیدا کرده و اخیراً در چند مدرسه به سمت معلمی
که مسلک عالی معارف پرورانه اش را تجلی گاه بلندی بود مشغول تعلیم
و ضمناً تمام مدارس تبریز از همت عالی انتباهکارانه او استمسداد
معنوی می نمود .

حمیت ملی، غیرت وطنی، فعالیت حب نوع، علویت افکار، پاکیزگی
اخلاق از ملکات مخصوصه این جوان سعادت مند بوده و مدت العمر با تمام
هویت خویش در اصلاح نواقصات ملی می کوشید .

در مقابل غیرت فطری و حودت ذاتی او، نامساعدتی طرز معیشت ،
مانع از ترقی وی نتوانست شد، و به رغم اصرارات پدر که از علمای تبریز
بود، در مسلک، عالی خویش ثبات قدم می ورزید .

متانت قلب و شجاعت روحیه اش به درجه قصوی و در طریق و اصول به
مقصد عالی خویش، خاصه استحقاق رحبات و استخفاف موت را دارا و از تمام
دینا غیر از وطن و ملت خویش، علاقه به چیزی نداشته و جز از مسلک مستقیم
خود چیزی را در نظرش واقعی نبود .

آری شریف زاده را قلب و روح مالی از حب وطن و ملت بوده و ایین
دورا با قلب و روح خویش دوست می داشت .

فقط و ا حیفاً که جهالت هموطنان ما مانع از تقدیر خدمات

صافیانه اوشده وبه جای آن که وجودش را مفتنم دانیم وبه سرچشمش
بنشانیم . بالاخره بایک ضربتی از دست یک نفر ظالم شقی، جام شهادت به
سرکشیده وبه خاک، سیاه فرونشست .

یعنی روز چهارشنبه ۲۷ رجب حوالی ظهر درحین بازگشت از انجمن
ایالتی آذربایجان، در موقعی که از دم درب کنسولخانه فرانسه عبور
میفرمود، چند نفر از الواد که داخل درسلک تفنگچیان شهری بودند، از
پشت سرش صدا کرده وبعدا از آن که برگشته وبه طرفشان میآمد، دونفر آنها
هریک، تیری خالی می نمایند، یکی از تیرها رده شده ودیگری به ران چپ
بیچاره برخوردیده وهمانجا می افتد .

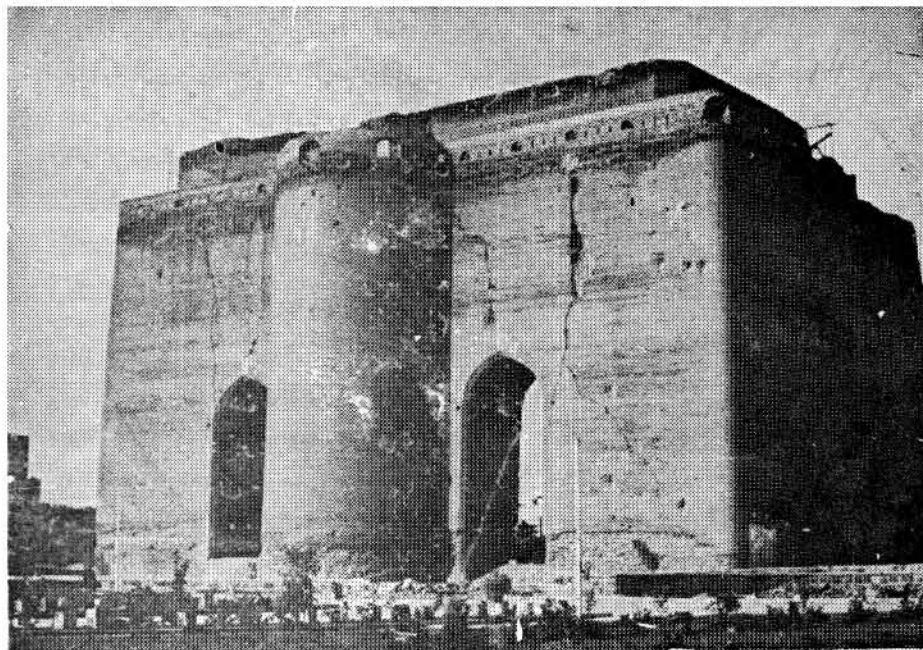
یک نفری که در آنجا حاضر بود می گفت همان ساعت دست خود را به
روی دل گذاشته وگفت : "تورا به خدایکی راهم از اینجا بزن".

اجزای کنسولخانه بیرون دویده وبرداشته به اندرونش میبرند
وفی الفور چند طبیب حاضر نموده وبه مداوات میپردازند ، لکن مثرشمر
نشده وبعدا از نیم ساعت ، دوستان خود را وداع می نمایند !
وقوع این حال را گرچه خیال مجال بعید دیده ونمیخواهد حقیقت
انگارد ، فقط اینست حقیقت وحال کار این جوان غیور .

پیکر پاک ومطهرش در گورستان گنجیل (محل فعلی باغ گلستان)
به خاک سپرده شد ، لکن پس از تسلط روسها بر تبریز "قبر شریف زاده
مرحوم را که از ارکان مشروطیت وشهدای آزادی بود ومملت بنای قشنگی
روی آن ساخته بود ، خراب وتاروما رکردند".

غافل از آن که حیات واقعی آن روحانی مبارز بعد از شهادتش آغاز
میگردد ، چنان که آقای حمید سید نقوی (حامد) در منظومه کؤنول دردی
هنگام گشت در محلات تبریز ، موقعی که به محله ارمنستان تبریز
میرسد چکا ماش را این چنین ادامه میدهد :

شریف زاده نی بورد ووردولار	سه شنبه گونی آخشا مایا خین
اونی وورماغا کلک قوردولار	مستبدلرین یکه باشلاری
دئمه کی قانیم. هدهر گئتدی	بیل کی قدریوی وطن بیلیری
دورباخ گؤر نئحه سنی دیریتدی	آنا وئنین بیرشاعر اوغلو
اونلار آدی دیل لرده قسالار	شریف زاده لره هئج وقت اولمز لر
اوغلان لاریندان مؤزدونی آلاز	آنا وئنه خدمت ائلیبسهن
ملتون گینه انقلاب ائتدی	پیغمبر اوغلور احاطات راحات

توجه

- ۱- اداره مجله در حك و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالاتیکه با امضای نویسندگانشان در مجله چاپ میشود مر بوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید اداره مجله نیست.

وارلیق

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

13-th. Year No 83-4

Jan, Fev. April 1992

Add : 151, Nord Felestin Ave

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :

دکتر جواد هیئت

تهران : خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

عصرهای زوج تلفن : ۶۶۶۳۶۶

سازمان چاپ خواجه ، خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان شماره ۱۴